

Oredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Oredništvo in uprava
za Slovenije in slovenski del
Julijske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

USKRS 1939

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

I PROLAZI USKRS ZA USKRSOM...

U Velikom Ćirilno-Metodskom kalendaru za 1907 god., što ga je izdavao klub Ćirilometodskih zidara u Zagrebu, i uređivao hrvatski književnik Milan Ogrizović, čitamo i ove relikve o Istri u uvodnom članku:

»Ostala je tamo dolje, gdje zalazi sunce u ono naše more. Sunce, za koje se činilo, da neće više nikada izaći.

»Ostala je tamo kao neka suza, što je kapula s oka Majke Hrvatske. Kapula suza, odronila se niz lice majčino, dovaljala se do mora i tu se — skamenila. Suza zalosnice.

»I rodio kamen. Izvila se Učka nebu pod oblake, prosull se otoci, nabrekla zemlja — a more ljubilo novu zemlju i božje joj se sunce smiješilo.

»Medju kamenjem nikli ljudi.

»Našli su zemlju. Okitilo se kamen zelenilom. Zamukala stada, zavratile frule, zabugarila stara hrvatska pjesma.

I još puno toga ima u tim debelim, starim kalendarima. Puno podataka, puno nade, puno ljubavi — najviše ljubavi. Od staroga Ilirca Trnskoga do tala mladog Domjančica, svi pišu o Istri, pjevaju o Istri i dobre ljude u Istri.

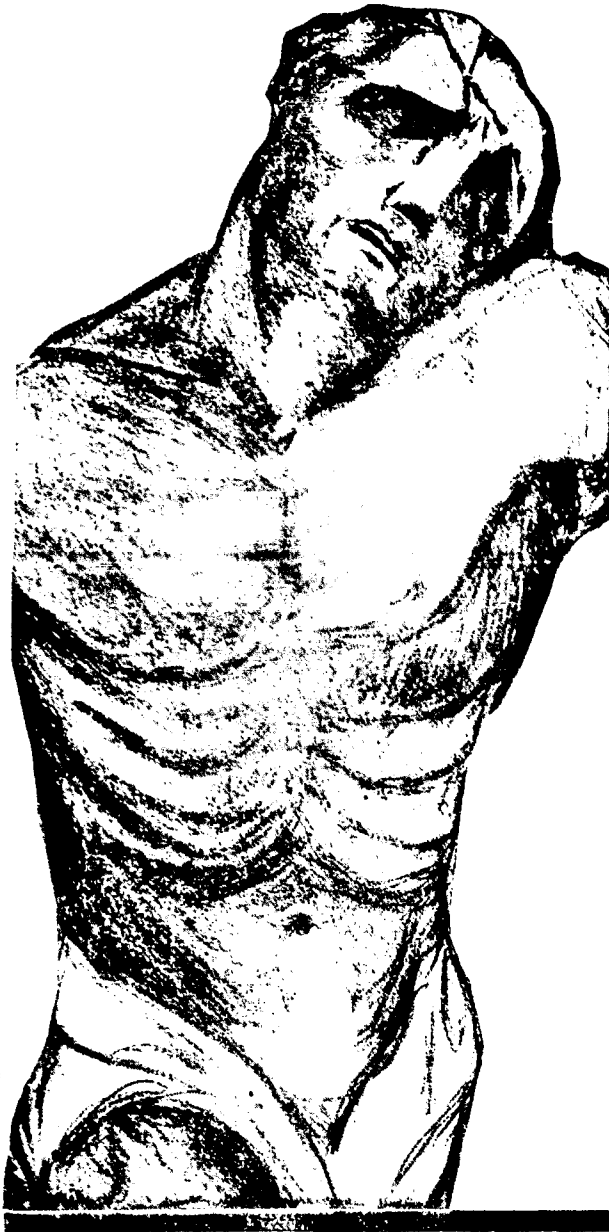
*

Prelstavajući te požutjele stranice tridesetak godina kasnije — u ove mukne i tuzne dane u kojima životarimo — sjećamo se našega djetinjstva tamo dolje — tamo na onoj »suzi što je kapula s oka Majke Hrvatske«, kao što reče Milan Ogrizović. I to djetinjstvo naše, koje nije uvijek bilo ni vedro ni nasmičano, postane nam milije nego obično — to naše djetinjstvo iz doba onih zanosnih riječi o našem zavičaju, o zemlji »gdje se kamen okitilo zelenilom... I gdje se bugarila »stara hrvatska pjesma«.

*

Profaze nam tako i tuzni i mučni Božić i Uskrs, profaze jedan za drugim — deset, dvadeset Uskrsa — a mi brojimo. Brojimo i zanosimo se. A kada nam zanos malo popusti, tada prelistavamo stare, požutjele kalendare, i u njima nalazimo nove zanosne i nove trabrosti. Riječi s požutjelih listova — često tepave i naivne riječi današnjih staraca i onih kojih više nema — te riječi nam daju snagu, daju nam nove zamah i nove polet.

A naši domovi, naši osjećaji, naše moralne zásade i još sve ono drugo što se naziva evropskom kulturom, sve to lina osnovicu u tom događaju pred dva pednaest vijekova. Oslobadjači robove, podizati siromahe, ljubiti i neprijatelje, sve to, i još mnogo toga, stoji kao temelj ovoj našoj tuznoj sadašnjici. Bili čovjeku brat, a ne vuk; izagnati trgovci iz brama, posramiti farizeje i odstraniti lakome i bezdušne, sve to su služili siromašni ribari i seljaci u jednoj periferijskoj provinciji ogromnoga Rimskog carstva. Za te riječi se podigao križ na Golgoti i pala je krv — farizeji

JOZE KRAPS:

O VELIKI NOĆI

Na nebu rdeća zarja jutra se vazlije z gora že prvi zarek sonca se ponuja, v dolini vas iz spanja se prebujia, iz mraka vstajajo, vse bele, že kmetlje.

Takrat iz cerkve se procesija izvije in že po poljih, tratah odmeva Aleluja... Tedaj se v srecu mi spomin obuja v dneve, ki so šli, globoko se zarije...

Velika noć je. Kristus vstaja iz groba. Ponavljajo se vsako leto sveti čas. Ne vem, a zdi se mi, da tista doba, da tista se Velika noć već ne oglasi, da ta, ki je, ni prava već podoba, da pesmi te, već niso pravi glasi. Zakaj? Kako? Začuden se vprašujem. Je praznik veliki, nedelja, kakor prejeli

In topli vetrić z gor zdaj prav tako zaveje. In pirhov rdećih vendar se radujem?

Še dalje v mislih svojih zdaj potujem, odstiram prošlih dni skrbno odeje... Zakaj srce se moje vendar ne zasmije, ugibam, tožim, brskam, jadikujem.

Nazadnje, v kotu skrajnem najdem odgovora: Velika noć in pirhi so mi še ostali. Za drugo pa je le — v spominu še prostora.

Očeta, brate so med tem že pokopali... med mano in materjo je strma gora... Nji tam, a meni tu bodo postali...

su tražili krv, a Poncije Pilat, predstavnik velikoga Rimskoga carstva — oprao je ruke.

Trgovci iz Irama i svećenici i farizeji rastepeni su po cijelom svijetu.

Ali riječi o ljubavi i pravdi ostale su!

I otada je ostala nada onih malih — onih siromašnih seljaka i ribara koji su jedino razumjeli to riječi. Nada da pravda ima zadnju riječ!

*

I pošli su ti ribari i ti seljaci po zemlji da naučavaju riječi ljubavi, mira i pravde, i svuda, u svim kutovima zemlje, našle su njihovo riječi na odaziv. Za njima su otišli robovi, otišli su ribari i otišli seljaci. I svi su oni postali apostoli nove vjere.

Isprva su im so smijali oni veliki — oni mogućnici tadanjega svijeta. Smiješno im je bilo da oni mali, neznatni i prezreni ljudi koji nisu znali nego za molitku i čekić, da ti neznatni i prezreni ljudi naučavaju novu vjeru.

Zatim su so mogućnici prestrašili. Jer veliko riječi nagovještale su velika djela. Ljubav, pravda, čovječnost — to riječi su osvajaše svijet. A mogućnici su htjeli da svijet bude njihov.

I počeli su progoni. Dizali su so novi križevi, svijala su se vješala i škripalo su kosti na mučilima.

Ali riječi pravde, riječi ljubavi osvajaše su svijet kroz muke i krv.

Čovjek se borio da postane čovjeku brat.

*

I mi — sinovi seljaka i ribara iz zemlje na medji dvaju svjetova — vlcujemo, da će i u ovoj povampirnoj sadašnjici staro riječi zadobiti svoju snagu.

Jer to riječi nisu umrle, iako se čini da ih je sasna nestalo. Ne čuju ih se, ali one žive u milijunima srdaca, žive i bukte više nego što su ikada buktile. I ništa ih ne može ugušiti. Pa ni novovjekli križevi, milijuni novovjekli križeva ne mogu to uništiti, ni cimbal i talambasi neće za vauzda ugušiti glasove onih koji hoće da riječi tesarovog posinika iz Galileje razbistre ovu crnu i jezovitu sadašnjicu.

*

Mnogo, mnogo nas ima. Stotine i stotine hiljada, a s onim ostalima koji osjećaju i misle kao i mi, ima nas na milijune. I tražeći jedan drugoga u ove dane Velikog petka i Uskrsa, mi jedan drugome uljevamo novu snagu i novu nadu.

Mi se osjećamo zajedno — u prvom redu zajedno s našim majkama i očevima, našom braćom i sestrama. Iako smo daleko, zajednički i jednako osjećamo i jedan zanos i jedan polet uzdiže nam srca. A zanos i polet nam daje i osjećaj da nismo otkinuta i usahla grana, već mladica puna sokova i snage...

A budućnost pripada mladicama — milijunima sočnih i krepkih mladica koje streme u visinu — velikim riječima i velikim djelima.

PROF. JAKOV MIKAC:

VAZAM U ČIČARIJI

BLAGOSLIVLJANJE MASLINA I JELA — KLEPETALKE, NAJVEĆE DJEČJE VESELJE
DARIVANJE DJECE KUHANIM JAJIMA

NAŠI LIJEPI NA RODNI OBIČAJI

Nedavno sam se javio u »Istric« s pokladnim običajima, a sada je svakako potrebno, da se nešto napiše i o Vazamu (Uskrsu), jer je Vazam jedna od najvećih svetkovina tokom godine. Široim našim krajevima, a i šire, svatko poveća svetkovina vezana je narodnim običajima, pa prema tome i Vazam, kao veliki blagdan, spojeni je s narodnim običajima.

Istarski običaji, koji se redaju u godini uvijek se kreću oko odraslog svijeta, pa sam ih i tako u kratko bilježio, ali ovaj put nastojat su, da više svratim pažnju na djecu, nego na odrasle i da vidimo kako se naši mališani razvijaju uz pomoć običaja.

Svaki se od nas sjeća, kako iza bučnog, puštanja Pepelincem počima korizma, koja prekida pjes, sviranje i pjevanje. Narocito osjete tu naglu promjenu sroški mladići, koji su pred nekoliko dana bučili, a na Čistu srijedu smirilo se nepelom na glavi. Jest, nastala je erma korizma posta i molitve, i svatko jedva čeka da je nestane. Dalo bi se i o korizmi nešto reći, kako odrasli poste srijedom i petkom, koja se jela kuhaju i kako se navečer kod ognjišta molili i drugo, ali bolje će biti da se predje korizmu i da se približimo Uličnici (Cvijetnoj nedjelji) i tako se više približimo vama Uličnici, opazivši, da se u duši našega istarskog seljaka radja neka radost i nada za nečim višim, a to je da dostojno dočeka i sprovede Vazam.

Uglavnom su širom naše Istre vazmeni običaji isti ili slični, a posto su mi najbolje poznati čički vazmeni običaji, to ću o njima i nešto u kratko napisati, da se vidi kako Čiči provode Vazam.

Mnogi se Čiči još prije Uličnice vazmeni za ulične grančice (masline) srednje Istre, a koliko se sjeverno, čak neki Istrani dopreme na magareću ulične grančice u sela i prodavaju ih na Uličnicu pred crkvom. Nekoje su grančice malene, nekoje veće, a nekoje plitene, tako da je od uličnog lista ispleten križ, srec ili nešto drugo. Seljaci, u koliko ih njihovu već nabavili, kupuju ulične grančice i svatko tko ide u crkvu sobom ponese i malu grančicu. U crkvi svećenik blagoslovi ulične grančice, a poslije mise ove se blagoslovljene grančice odnesu kući i metnu u sobu ispod svećilice. Ove se grančice čuvaju i do sljedećeg dana, a u razne svrhe, kao na pr. za kadjenje kod naglog oboljenja, nastjevanje oluje i drugo. Na ovo ćemo se svratiti drugi put, a sada da vidimo, što rađe seoska djeca poslije Uličnice.

Djeca stanu sakupljati male konjate čisaka od kojih će praviti klepetake i škrgetaljke (klepetala) s kojima će na Veliki četvrtak poslije »Glorije« klepetati i škrgetati oko crkve i po selu. Seljaci, koji se razumiju u stolarski posao, imaju pane ruke posla, da prave dječje klepetake.

Na Veliki četvrtak, kada zrvona najviše »Glorije« (Slavu), seljaci prestanu raditi, kleknu na koljena, prekriže se i tri puta poljube zemlju. Razumije se, da i djeca čine ono što i stariji. Poslije »Glorije« sakupe se djeca pred crkvom i svojim klepetalima i škrgetaljkama klepetu i škrgetu pred crkvom i oko crkve od jutra do mraka i ta buka traje do druge Glorije, naime do Velike subote. Međanjari (zvonari) stalno ima djecu na okupu, i kad počina molitva u crkvi skupi djecu, pa se i ona sa svojom velikom crkvom škrgetaljkom uputi s dječom po selu i klepetanjem i škrgetanjem javljaju seljacima da počina molitva u crkvi. U crkvi se za vrijeme molitve sakupe pored ostalih i djeca pred oltar, odnosno pred »belustru« sa svojim klepetalima. Za vrijeme molitve djeca su mlrna, iako tu i tamo padne drveni batilac na dasku ili škrgetaljka zvrne, no mir se odmah uspostavlja groznom starijih ljudi ili meznjara s ljekovom šibom. Djeca, kao djeca, mnogo ne mare za molitvu, nego sedva čekaju kad će svršiti molitva i kad će svećenik tri puta udariti svojom šibom po podu, odnosno kamenu, da se mogu svojim klepetanjem producirati u crkvi. Na dani znak svećenika, djeca stanu klepetati i škrgati u crkvi i time stvore silnu buku i larmu, da si čak stariji zaceplju uši. Nekoji dječaci bi čak batinu potajno donesli u crkvu i njome lupali po pločniku. No na dani znak, djeca moraju prestati lupanjem, ali svi odjednom ne prestanu, dok nekoga meznjar ne pogledi ljekovom šibom, i tek onda se uspostavi mir u crkvi. Djeca se svojim lupanjem koliko raspodaju, da zabavare na molitvu i na žalost za Isusom koji je na križu za nas umro. Tom bukom navištavaju djeca smrt Krista na Vel. četvrtak, petak i subotu do Glorije. U ove dane seljaci ne rađe teži posao, nego pripravljaju drva za oganj, a u koliko su time gotovi, brlju se i šišaju, a koji ima junca dađe ga na Veliki petak uskopiti. Domaćice šiju, peru, kepažu i spremaju kućeni čeljadi čisto ili novo odijelo za Vazam. Djevojkice se skupljaju i dogovaraju se kako će se obući na Vazam: da li će metnuti na glavu rubac sa frandžama ili bez frandža i da li će obući košulju, koja je

vezana na ramenima, pršina i rukavičma ili neku drugu, sa finim vezom oko vrata, koja bi ljepše pristajala itd.

Na Veliku subotu oko 9 sati još imaju seoska djeca posla da idu s meznjarom po selu zvatli ljude na molitvu i time bi bio kraj njihovog buci, ali zato dobiju drugi posao. Na Veliku subotu ujutro pred vratima crkve meznjar zapali oganj kresivom, Svećenik blagoslovi vatru, a djeca odnesu blagoslovljenu vatru svojim kućama i njome zapale domaće vatre na svojim ognjištima. Čim vatra počne buktati, domaće vatre kuhati neka jela za Vazam. Običaj je da svaka domaćica pored drugih jela spremi i želandiju (hladetinu), a od ostalih jela spremi se pršut (šunka), kobasice, slanina, jaja, a bogatiji speku i jaginje. Važna je i pogača koju domaćica umijesi od najboljeg brašna. Sva su jela pripravna već u 3 sati poslije počne, jer i domaćice želi, da se spremi i da ide u procesiju, koja navečer prolazi selom. No prije nego će domaćica u procesiju, odvoji od svakoga jela po nešto metnu u kosaru (osim hladetine), a pored toga u kosaru metne soli, ulja, luka i pogače. Poslije procesije, koja obično svrši oko 7 sati, domaćice odnesu kosare s jelom u crkvu, da ih svećenik blagoslovi, a poslije blagoslova odnesu se kosare kući i od toga jela kao ni od drugoga, koje nije posno, ne smije se okusiti do Vazama.

Sjećam se, kako su ove kosare bile poredane u crkvi u mojem selu jedna do druge i na pola pokrite bijelim ili crvenim rupecim. Iz tih se je kosara, pored tamnata što ga je svećenik spuštao iz katedronice, dicao mlomiriz koji se je razlijevano po čitavoj crkvi. Da je bilo meni i mojim drugovima sjesti oko kosu kosare, za tren čka bila bi prazna, ali zato se nije smjelo niti pomisliti, jer na Veliki subotu, kako sam rekao, bio bi grjeħ mrtvi. Baš u ovom Božjem strahu i suzdržavanju od svega onoga čine bi se povrijedilo vazmene običaje i sam Vazam, u našim malenim dušama postajao je Vazam veličanstven, a uskrsnuće Krista dočekali smo s velikom željom i veseljem.

Konačno, osvanuo je Vazam. Na Vazam svi zajedno ručaju u 8 sati. Narocito se parilo na djecu, da se ujutro na Vazam prije jela operu, jer seljaci misle, da bi im se stoka tokom ljeta sušila, ako bi na Vazam došla djeca u staju ili sjela za stol, a da se nisu prije toga oprali. Prije ručka sjedne kućna čeljad oko stola i čeka da najstariji, obično djed ili baka započinu molitvu, jer u obične dane kod stola prije jela molli najmladiji, a u svećane dane najstariji. Baš i taj čin mnogo utječe na ukućane kada vide gdje najstariji u kući pred njima molli. Poslije molitve majka razdijeli svakome svoj dio šunke, kobasice, slanina, jaja i listić blagoslovljene ulike, a hladetina se jede skupno iz jedne velike zdjele. Najprije se u usta metne list blagoslovljene ulike, koji se mora poljesti i ako je žuk, a onda slijede druga jela i konačno skupna hladetina. No prije nego se jaja počnu, ukućanji igraju se jajima tako da svaki stisne svoje jaje u šaku, da mu samo vršak uži iz šake. Držeći tako jaje, drugci udari svojim jajetom po njegovom i čiji se vršak razbije, taj više s njime ne igra, nego ga odmah pojede, a olupine bacu u vatra, jer su blagoslovljene

Za ovakvu igru podesna su jaja koja su šiljasta, pa ako koga zapadne tupo jaje, moli djeca ili baku da mu pramitleni jaje, jer se oni obično ne igraju, a da se dobije ovakovo jaje treba obećati da će tokom godine biti dobri i poslušati starije. Poslije igre oko stola, jaja se pojedu i time je ručak gotov. Stariji se razilaze kojekuda, spremaju se u crkvu k misli, a mladiji nastavljaju, ali ne kucanjem jajeta u jaje, nego gadjanjem sitnim novcem u jaje, a to se igra ovako:

Jedan metne jaje na zemlju i od njega odmjeri u ravnom pravcu 7 do 8 stopa, a može odmjeriti i više ili manje, prema tome kako se pogodi s drugom koji kani gadjati jaje sitnim novcem. Gadjač se pos-avi na među odmjerenje udaljene i sitnim novcem gadja jaje onoliko puta, koliko nogu »nosi« dužina pravca. Pogodi li jaje da novac utjera u njega, gadjač uzme novac i jaje, a ne pogodi li izgubi novac kojim je gadjao jaje. Nekoji igraju i tako, da jedan drži jaje u sači među prstima, a drugi mu gadja jaje jedamput u daljinu od pola koraka. Pogodi li, negovo je jaje i novac, a obratno, izgubi novac.

U koliko igra prestaje u kući, djeca nastavljaju igru vani s ostalom seoskom djecom. Gadjaju se samo kuhana jaja. Sjećam se, kako smo se kao djeca već par dana prije Vazma učili gadjati sitnim novcem u kakvi stari podizači, čemu da na Vazam možemo više toga posuditi. Nekoji čak kuhaju jaja u kupusu samo da im je tvrđja lupina, ali takvo jaje ne vole gadjati.

Na Vazam ne idu seljaci jedan drugome u goste, nego si čestitaju sretno Vazam pred crkvom prije nego će ići k misli, ali drugi dan Uskrsa posjećuju se, a narocito si rodbina dolazi u goste. U koliko se ne vide kod kuće, nadaju se poslije podne u gostioni, gdje se vole obaviti i zabaviti, a mladiji zapjevati. Ako je zgodno mjesto, mladićima se dozvolji pjes, ali ne mnogo, nego samo par sati, jer odviše plesati na Vazmeni ponedjeljak, stariji svijet smatra grjeħom. Djeca ne smiju u gostionu, nego idu po selu posjećivati svoje »šantole« (trume), koje su im obećale tokom godine da neko dobro djelo jaje. Čim se dijete pojavi kod »šantole«, ona već znađe koja joj je dužnost a da dijete ne pita dađe mu obećano jaje. Ne dađe li mu jaje, neka ne računaa da će je to dijete poslušati kroz godinu. Djevojke ne idu po selu posjećivati svo ono »šantole«, nego same kume donesu obično 3-4 jaja djevojci da joj se time oduže. Jaja je darežljiva, donese i više, a time hoće da joj djevojka bude više uslužna. Dobivena jaja, djevojke metnu u sito, a zašto baš u sito metnu jaja, ne sjećam se, ali znam, da i to ima neki razlog. Djevojke prodaju jaja Savrnikama iz okolice Trsta koje trguju jajima.

Neka se ne misli, da djeca i djevojke čine usluge samo radi jaja. Ne, to ne odgovara istini, jer usluge čine i bez toga, a ovo darivanje jaja stari je običaj, koji se sam od sebe podržava, pošto domaćica mnogo i mnogo puta i nehotice obeća da će za Vazam darovati jaje, a da pri tom niti nije mislila što je obećala.

Kako vidimo, naša djeca u istarskim selima ljepše provode Vazam s istarskim običajima u šali i igri, nego naša emigrantska djeca u tuđini bez vazmenih običaja, u stanovima izmedju četiri zida. Pored mene i mnogi ostali naši roditelji sjećaju se u tuđini svojih vazmenih običaja iz svoga istarskog kraja, koje pričaju svojoj dječadi da im time čine sladiji Vazam, i da im time uliju ljubav u dušu za rođenu grupu. Djeca zacarani slušaju i žale što ne mogu u svome kraju da sprovedu Vazam.

Čička

STARAC

Doz si domisljan!
Kakoj stari junač si slu'
zamisljan va svota lita,
va kra š' čina prora.
Nad tobom su pasoli rihori,
na ti si vater koruška
kakov staja doba od dula,
iz koga još voste mladiča.
Mlčina te je bilo glado,
kad si š' škroz niste kumade.
Oti so ti bile kakoj svitlaci nad polu
prvo nego smaci zapole.

NA MOJEN STAREN DOME

Kada je bi lep pradi
a sam se domia vradi.
Posud je spomnu oči'ni
na ona darna lita, k'ni ni u.
Se je bilo lepa kako, nekad,
Vatrudine su crvenije cvale,
reče je saplja za grupi,
na stince sa se senokose smekhlali.
Posud, posud... spomnu mladosti —
Sree ne mariti, dokle se ne obidi:
čaki štepni, kade slaviči kumaju,
boskice, dolci i stare brade.
O moj dom! Po svota san čudu pradi,
na misan te pozabi!
Kako se crveni vradi pradi,
lako se vradi i spomnu na mladi dni.
VRLJANI

USKRS!

Za vas sve, mlade i stare vrlo bi vesno
taj naš blagdan. Mlade u vječnu vjeli smog
sede, vidi svoju mladost, a na starije dječje
ljudi sugestivno. Je postam i oni dječuro
mladiji, postaju veseliji, hači, spokojniji
Mi na Uskrs starijom uskrsenice Isusova,
bivo mltar, ustao iz groba; uskrsnuo Baš
zato su kršćanski vjernici odabrali profe-
te za Uskrs, jer u profeće obitara se novar
budi od smi i zamrtlosti, oživilica i, sine
počinje pupati, crnati, rasti. Priroda dake
u profeće ustala iz mrtvila kao Isus iz
groba...

Na vas sve ljude dječje profeće mlado-
no, oživljuje vas i preporoda, pa tako i
Uskrs. Stare ima vrlo uple na čitavu pri-
rodu, pa tako i na ljudi. Zina, odnosa
hladna snaga, dijela, obratno. Zato se svi
narodi vesle profeće.
I naši profećari Stareni još kao pogani
veseljaju se profeće, pak su bogu Suncu
palili kršćanske veselice se i plesali oko njih.
Prezda čitimo u dobi kulture, uple i na
kulture ljude i narode ima veliki uple i
smuce i profeće, jer smo svi mi djeca pri-
rode.

Naša riječ Uskrs je zapravo staroslav-
nenska koja glasi »vaskresenje«, a znači
probuditi se, ustati, uskrsnuti. Prarodavni
Stareni zovu Uskrs »Vaskresenje«, Vaskrs,
pa se i nazdravljaju tog blagdana sa »Iris-
tos vaskresće«.

Naša riječ kres dolazi od riječi vaskrs,
uskrs, vaskresenje. Mi Istrani Uskrs nazivamo
vazam, koji izraz dolazi od riječi va-
zeli, zeli, uzeli, naime, mesa (jesti ga) i to
poslije horizmenog posta. Nasuprot, naša
riječ pust, mesopust, znači ne jesti meso u
korizmi. Negdje u Srbiji i Crnoj Gori zovu
ljude Uskrs Veliki dan.

Slavimo Vazam, a ta riječ i taj blagdan
sjeća nas naše drage Istre, koju ne čemo ni
smi ćemo zaboraviti. Vazam nas sjeća naših
dubrih manica, žitki i mirišk, koje su pe-
le za taj blagdan žute pogače (pinče), da-
vitalo nas djecu sa Isusom (pocelo sa dva
kuhana jaja), sa oboljanim vojima, s
susjedbi bi nam zabilu i tvrdo kuhano jaje
novac (solad, patkum) kada bi su festivali
Vazam. Sjećamo se danas kako su naše dra-
ge manice i baklice (noćice) izle na vanu
misu na dan Vazma nosći sobom u crkvu
pogače, jaja i luk. A to je srećenik blagoslo-
vica, a mi svi to jeli na naše tvo veselog
blagdani...

Sjećam, sjećam... Naš dom, naše selo,
Istra... Svim Istvanima festim veselo Va-
zam a druge godine još veseliji!
VICE ORLJAK

Stari »Kver« v Barkovljah okoli leta 1800.

MIHO CAR-DRAGIŠIĆ:

HRVATSKI SOKOL U MEDULINU

NAJJAČI PREDRATNI ISTARSKI SOKOL ZUPE VITEZIĆ — JEDINO SOKOLSKO DRUŠTVO S GLAZBOM

GRADA ZA PREDRATNU POVIJEST ISTRE

Medju članicama i statistikama koji su objavljeni u listu Istarske, a dostavljeni od nekadašnjih odbornika Zupe Vitezić (Jazbec, Vrdoljak) o hrvatskom sokolstvu u Istri, nigdje nije spomenut sokol u Medulinu. Medulin je sa svojim sokolom igrao vidnu ulogu u predratni godinama na Puljsini i imao zadnje dvije godine prije rata najveće članova i vježbača, pored svoje glazbe

Sokol je osnovan, čini mi se 1910 godine, na inicijativu takozvanih klubova Mendulac, Ledonja i Guvnos. Ti neprijavljeni klubovi su imali svoja sjedišta pod istolmenim voćkama u Brajdinama, na Regi i Ševriččinom guvnu. Plenum se sastojao redovito u Mihačevim Brajdinama pod mendulom. Tu su raspravljani svi narodni lokalni problemi, vodjena je politika i sve ostalo što je bilo u vezi sa nacionalnim radom u okolici Pule. Tu su na pr. izasle pjesme »Balote iz Rafec«, redovito poslije izbora, kao na pr.:

»Sanak snila, ljuba Šugarova,
Ljpa žena Ivo Furjanova,
Sanak snila, u sanku vidila
Da je sve Hrvatice potopila.

Kad se ona iza sna probudi
Pred njom jesu sve hrvatski ljudi
I hrvatski medju sobom zboru
I hrvatske imaju udore... i t. d.

!!!

... »Mrgankini, Nogi i Stando
I još brate gazda Rojini Naudos... itd.

Može se reći da je sva inicijativa za nacionalni rad i borbu na Puljsini potekla od tih klubova i njihovih vrijednih članova, i da je prije toga osnovana jedino hrvatska čitaonica, još u doba Starčevićeve stranke prava, sa većim pjevačkim zborom vrijednog i postrvornog učitelja Svjetličića, Dr. Ivan Cukon, asesor, isplevao je Medulinskom sokolu a Brajša uglazbio, himnu:

»Zdravo braće, sokolovi
Medulinska djeca mila
Put vas vodi sada novi,
Hrvatska vas prati vila.

Pred vama je trobojnica,
Našeg roda znak taj svetli,
Uz vas stoji vedra lica
Narodi, sav u čvrstoj četi.

Prošli jadrni sred Kevarna
Podtrav prima s Vrčevana... i t. d.

Zimi se, dakako, raspravljalo u toplim prostorijama i stvaralo zasluge za borbu protiv puljskih Talijana, koji su se silno bojali Medulina i Medulinaca.

Čim je osnovan sokol, upalio se za vježbače i mlado i staro, tako da su Medulinci, osim tri porodice, Stramigoni, Bertagno i Re, pravili Talijana, svi bili sokoli.

Sokolska muzika svirala je redovito na placu, u crkvi, na procesijama i na slatovima, od kojih su naj naročito ostali u pameti onaj u Krnicu, sa posebnim razredom »Bričici« i kapetanom Lukom Mihačeviću, i u Premanturu, gdje smo poplašili popa renegata debelega Dalmatinca Matića.

Kasnije smo priredili koncert u Narodnom domu u Puli, a odmah druge nedjelje izlet u neposrednu okolinu grada (Vinkuran, Bantole ili Valdebek — »Jarčev dol«, da se osvetlimo Talijanima iz Pule, koji su protiv nas demonstrialni priredom našeg koncerta. Stičam se još i danas, da je na jednoj raskrsnici blizu Pule gratio i prijeto Pulčanima Jakov Dudin, sa »Hanibalom ante portase, a sekundeirao mu je pokolni Josip Stihovič. Elektrizirani narodo htio je da se svi vratimo kroz Pulu, ali umjereniji su nas od toga odvratili.

Nakon osnivanja sokola prva nam je briga bila da pošaljemo nekoliko prednjaka na dvomjesečni kurs u Zagreb, a kasnije i u Matulje — Opatiju. Oni su se vratili očeljeni sokolskim idejama, i tada je počela svakodnevna vježba, obuka i predavanja sa vježbanjem slazbara i pjevačkog zbora. U najkraće vrijeme cijelo je selo postalo nacionalno-revolucionarno od sokolske djace, kao najmlađe podmladine, do onih najstarijih vježbača — »balancera«. Rezultat toga bilo je uništenje nekkih austrijskih sila u sokolstvu, a zapaljenje crno-žute zastave na trgu

GLAZBA HRVATSKOG SOKOLA U MEDULINU 1912 GODINE

u noći, naravno od nepomatih izvlačica. Da bi ova nesmotreno mladih bar donekle odbor ispravio, odlučeno je bilo po prvi put da glazba koncertira na trgu na kraljev rođendan. Medulinu, mjesto da se stvar popravi, učinjena je veća griješica, jer je kod sviranja završeno aplaudirao samo odbor, dok je iz Balkanske keraničice nastao četiri aplauza od mase naroda, koja je bila načelkana na trgu.

Posljedice svega toga očitno je odbr na dan mobilizacije, kad su njih sestorica bila uhvaćeni po glavitetom Vachmeisteru Zvaldu (Orzadi, Slovenac) i odvedeni u kazemate Trsta, Ljubljane i dalje.

Onih par Talijana u selu sa par renegata i pomoću puljskih bogataša osnovalo je talijansko društvo »Paleos«, i borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

koje nije smjelo izlaziti, a kamo li nastupati, niti su ih Talijani iz Pule smjeli poludati u strahu pred našim sokolima. Nakon hapšenja naših, ovi Talijani su se okružili i počeli da manifestiraju protiv sokola. Ali su ih naši tada dobro namatili. To se ponovilo tri puta, sva tri puta su bile premetaine i hapšenja naših ljudi, ali i batina za Balkane. O tome mi je govorio pokojni Stihovič hvaleći hrabrost i neustrasivost medulinskih sokola za vrijeme rata u ratnoj zoni Pule.

Nakon plaska Italije u rat, naši su sokoli mogli da Falkaše unište, a da im za to ni vlas ne bi spala sa glave. Medulinu ne samo da im niko nije ništa učinilo, već je čak nastalo i neko prijateljstvo između pravih Talijana i naših ljudi u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

KAKO JE MATAČIĆ POSTAO „AJNJRIGER“

Humoreska u buzetskom narječju

Autor ovog sastavka nam piše: »Čuo sam prigovor, da mi Istrani previše računalno po domaću i da smo stoga neki posebni ljudi, kampanelisti. Trebali bi, kaže se, da više vodimo brigu o pravom i čistom narodnom jeziku...

Medjutim, naš narod preko granice nije u mogućnosti da čita našu riječ. On iskonski govori ako dijalekte, koji polako gube svoje riječi i nadomješta ih tuđima...

Ne poznaju narječja naših otaca, ne poznaju njihove običaje i zato smo mi dužni da tu djecu poučavamo naš domaći govor, da budu spremni približiti se našoj braći onim istim jezikom kojim oni govore.

Naša »ISTRA« trebala bi biti upravo revija naših narječja i njih-ma najviše pisati, jer nama trebaju, »Po majku breka, to je naš čovike — uskliknut će naš seljak, čim bude čuo da i mi govorimo ka o on Dakle, učimo naše dijalekte!

Leta 1916 je šlo u vojska se kaj je nosilo bragaše.

Tako je i Matičić postav suduot. Zleli su ga na »levi in mašac«.

Su je u Radker-burg, ali tamo ni ved bilo mesta, zatu su ga špedili u Verzej. Bilo ih je euda, čuda i sake vrste.

Matičić je drugi dan dobio neke stvore bragaše, blaza i baretta. Bragaše su bile tako šireke, da bi lahko noter stvoili tri Matičići. Svon Matičić se je luoko štupij na te čudne bragaše, ki so se za njih vkie kuoko en brihan.

Vaje prve deuve so morali pje na manovre. Skakali so kuoko špiče i delali sake munjanje.

Za ten su ih počeli vadit kuoko se trebe obratit semo i tamo. Sarži su kričali: likcum... rekum... keraj... ilksa... rekša... ruka!... Dali su im anka nekakve škope... ruske... i barenete i sega so vraga prili na njih i zijali: ibugemitekererefrik...!

Matičić ni mugo zapametit čisto nič... samo je gledav kaj drugi delaju i on je se naopak delav. Kada su se drugi obrnali na levo, on se je na desno. Kada je bilo komandna »levo«, on se je obrnav na reke! Moj dragi Beh — za plakat je bilo a ne za se smijati, ma senako mi sme počali od smiha!

Ježumarija! Za trebah smo se držali... Kapucini, kapucini i fračtari so počali od smiha i od rabije!

Ali se tu — se je bilo dal, dal... ali kada so nas počeli prizivati... Trebalo van je samo tu bit, pak da vidite!

Cuksfirer je kričav: Medika! Medika! Frilhiht! Medike nema zatu ki ga ni ni bilo, biv je samo Medica! Vajter... Kozig! Kozig! Nema ni Koziga... samo je biv: Koesic!... Carlok Carlok... Ni Carka ni bilo... Zarko je samo tihno gledav... i tako je šlo napret. Noben se ni mugo oglasit, zakaj se je bilo krivo napisano...

I kaj se je dogodilo? Naš Matičić je anka dobio drugo ime... i tu gambijali so njega z enim drugim ki ga ni nanka bilo tu... Dobiv je dokumente drugega i postav je nit manje nego doktor... Beh, moj dragi! Matičić Zančičev je postav doktor... i tu justo on ki ni nidor nanka vidiv obene škole ni majestira... Ma niš, befel je befel... i Matičić je morav stavit ena kordelica na rukav i postav je »ajnjeriger frajviljere. On siromah ni znav kaj će tu reč. Ni kapiv čisto nič...

Za nikoliko vremena poslali so ga u oficirška škola u Mirušlag. Duoli su mu neke harte i zbogoni! On ni znav kaj z njim trajtoje storit.

Prišu je u Mirušlag...

Komandanti su vaie vidili da je Matičić šturjav i preveč... ili pak da se samo tuoko delo (pretvara). Mislili su da kada je šiviv cela univerza, da ne more bit tako matast kako se dela... Imeli su ga na oke Zilali so ned njih. Klasi so njega i se škole na svete, a on se je samo mišo smijav, perke je misliv bog zno kaj... Tri mesece so ga muštrali, da bi od njega kaj napravili...

Dali so mu anka ena zvezda, kako frajlaru, samo da bi kaj od njega prišlo van... Ma Matičić je ostav Matičić. Muciu se je i muciu. Potiv se je s krvavim polan. Govoriv je da on ni ta i ta... nego da je on čisto drugi človek... ma niš ni pumoglo... Nisu mu vervali. Ferfluhltali so ga... švajnlji... a on se je samo smijav i smijav... kako da ima celi svet za nora... Komandanton je bilo več preveč... štupili so se da more na svete bit iakov človek trt, ali so rekli da četo mu se vendikat... Dinuncijali su ga da »bojkoctira« celu Avstriju i Matičić se je našo eniga dneva pred »feldgerihtome« i rlejte kaj se je izleglo: Tamo se je pokazalo da Matičić ima krive dokumente... i da on za prav ni on... i da on ni nidor nanka poveunjav nobene škole...

Duoli su mu ena krevka obrtica i hitili suo ga po škuali doli... da se je, siromah, zavajav kuoko en snop...

Pobruov je suio plete i zgubiv se je, da ga več nidor nisu mogli nanka s kancalon nuoč... F.

Ruža Lucija Petelinova: TAKO MI JE..

Tako mi je,
Kot da se nadme spuša
rakve pokrov —
zelo z visokega in na široko,
da z mano lahko v grobu bi ležalo
vse kar objemala sem s toplo roko,
vse kar me nase živo je vezalo.
Kdo je zastrupil moje čiste gore,
da kot ostekleno so oko,
kdo skozi duše rije si predore,
da ugrabil bi ponosa jim zlato?
Kri je še živa! V zemljo vpre pomlad!
Dvignimo roke, kakor plamenice!
Pokrov zgori naj! — In če brat ni gad,
kateri vrag nam vzeli sme pravice!?
Pravice, ki zapisaue so živim:
Besedo, lasne zemlje kruh in strd
in svobodnih ponos, ki sodbam krivim
pokaže svoj pošteni, svetli srd!

NADANU ZORINU

Dvadeset godišnjica smrti
ANTONA KALCA, PREPOZITA U
PAZINU 13,5 1919—1939

Još čašu gorku rod ne popl —
Nad njime oblak nadivo se tmasi...
Kad mnogi naši morali su pastj,
i Ti na vječni sanak oči sklopi —
— Tu zemlju naša krv, naš znoj škropi,
al sveder rod je prezren i bez časti —
a Ti uzdišac: ko će njega spasti?
podlegao si — ern Tu grob poklopi.

O, ljubio si žarko Istru svoju,
i s vjerom tvrdom u budućnost bolju
nju budio si iz sna stoljetnoga —
— kob roda našeg rani dušu Troju —
Oj još se sjećam, kad si reko s bolju:
Ja postati ću žrtvom srca svoga.

VRILINOV

VA FOJAH JE PISALO

Kum, si ču?
Slabo nan se piše.
Bi nas teli inšempat
i na macijel popeljat.

Va Fojah
(va onch vcl. h foiah
z Romi ca pridlo saki dan)
je segurta — na velo — pisalo,
da nazat
vn željčine težatke ruokti trijeba puški zijeti;
da trijeba pmo ljudi ubiti,
pak njihovo teplo
i rumeno
krf popit.

Ši had se hvet napijemo, si da čemo sili bit.

Po noče i po danu,
velo fabriki delajo na velo:
kumoni,
evaplani,
kuombi i patruoni...

Si ču, Aragi kum?
Se je to tu fojah pisalo segurta
i saki dan sejnako piše.
I jutro rano, i sakaže drugega jutro
tu ljudi foji žet.
Ruokti to in trijeper
i to trepet...

Ma kurajo,
dragi kum!
Ruokti si čersto dajmo,
pak vito vas uof inšempat
i na macijel popeljat.
(1938)

ZVANE CRNJA

LADO BOŽIČ:

PO ZAPADNI DRŽAVNI MEJI

CANKAR: »DOMOVINA, TI SI KAKOR ZDRAVJE!«

»Če vidiš s strelskimi jarkovi in z živinimi ovirami oskrnjeno lice narave, če nosiš v duši zavest, da si v deželi, kjer te nudzorilje ljudje, ki so brez smisla za tvoje misli, čustva, za tvojo dušo splash, egoistični ljudje, ki si jim na tvoj zato, ker živiš, ker ljubis te planine, ker ljubis svoje brate in sestre, ki ljubijo ta lepi del prirode, če nosiš v srcu občutek, kakor da si v tujnini celo tam, kjer ti je dalta usoda dom zato, da 'ahko tudi ti doprineš svoj del k zgradbi človeške kulture, tedaj ne moreš učitati niti, če si sredi najlepših planin. Zati se ti, da se godi nad temi svetlini kraji velik greh, ti pa si preslaboten, da bi ta greh preprečil. Zato hodiš po teh gorah s tako težkim srcem, kakor bi te tisoč jarem k tlom...«

DR. KLEMENT JUG
† 1926. l. na Triglavu.

Ko odide človek z doma v svet in se vrata za njim zapro, morata za vedno, tedaj ugotovi, da je brez doma, da je dom samo eden, da je s njim prečel vsa vrta in da mu ostaja samo se mišl, v katerih bo dlkokrat vračal nazaj v domačo hišo. Dalec proč od doma so skuša večkrat tudi dejansko približati svoji domači zemlji in včasih mu zadoša en sam brežen pogled iz daljave, na katero komaj slutit utrip domačih krajev, zadovoljen in srečen je. Kakor so različne molitve posameznikov, tako različna so tudi hrepenanja po rodni zemlji in načini kako se ji ta ali oni iz daljave skuša približati in nanjo navzati.

Moj domači kraj je tako blizu, da bi ga lahko vsak dan obiskal. Radi cementnih stebrov, ki so jih postavili prav blizu proti tako opevani samoodtočni naravod, med mano in domačijo pa tako daleč, kakor bi bil med mano obširna ocean ali celo nepregledna atmosfera. Tako mi je postal dom je vsakdanje resničnosti, ko sem grabil s lastnimi rokami domačo zemljo, ki je bila triden temelj domačim korakom samo še nedosežen ideal, in kateremu hrepeniš, želis in se boris, da bi ga dosegel. Toda ideal ostane ideal — nekaj nedosegljivega.

Točko, s katere sem lahko užival domače kraje, sem kmalu našel prav blizu doma, pravzaprav v njegovem območju. Je to edinstvena točka v širnem območnem pasu, med Blegasem in Snežnikom, ki nudi človeku edinstven razgled na naše kraje. Nie ennega, da me je tolikokrat vabila k sebi, da sem jo v ruti obiskal nestotokrat v vsaki letni casu in v vsakem vremenu. Kadarkoli me je zivljeno opbelo s svojim korabem, kadarkoli se mi je stotilo po domu, sem jo mahnil lja gor na vrh, k Svetim Trein krajem nad Vrhniko. Vrh mi je vzbudil zanimanje in obudovanje že v otroških letih ko sva ga med vojno naskočila z materjo. Bila je to ena izmed nestetih tur, ali kakor smo jih po domače nazivali »brnjavov«, ki smo jih delali med vojno in stikali in prosjaleči za kompirjem, reço in drugimi živcem. Po zapadnem pobočju sva se vepela na vrh, po vzhodnem sva jo udarila proti Vrhniki. Od tu pa s pomilni nabreklih korakih, ki sva ga dobila v zameno. Ko sem dorastel, sem se vedno odical z domačimi planin, na tem vrhu, tedaj ko se se časi spominam, sem pa samo mentalno potakal in gledal z njeja na domače hribe. Vedno sem hitel proti vrhu in komaj čakal trenotka, ko se mi je s prvega sedla odprl pogled na domače gore. Na vrhu sem v mislih in s pogledom objel domači svet. Pogled je begal od ponosnega Snežnika, tam daleč na Jugovzhodu, preko Javornika, ki zastanja izhod in po Netranjski zemlji podravlja naš red, kakor polje pesnik, preko Nanosa. Golakov tam daleč na skrajnem zapadnem obzorju do tolimnških grebenov in najvišega mejnika Triglavna. Med to mejo in med ono, ki je bila s silo začrtana pod menjoni in tece od Črne prsti, med Blegasem in Poreznom preko Mrzlega vrha, ob cestni žici, in gotece proti Hotedščici, na grobene nad Černiškim jezerom do pod Snežnika, tu leži mo domači svet. Oko je begalo in iskalo znanih vrhov dolin in grap, cerkva in vasice. Na levi stoji na grebenju tik nad mejo cerkev Medvedjega brda pod njo idilične Trate, v priletnem zavetu težeča ljubka vasica Zavratec, prelepo razvedeno točko Sv. Magdalone samo slutiti za drevmem porasčenega grebena, tam daleč se blišče v jutranjem soncu skale in pečine Golakov in svetlikaio lične hišice naše vasice Vojškega pa bližje pod nami Vrsnik, na desni Ledine in tik nad žirni skrajno območna idilična vasica Breznica. In tam zadaj za prvimi visjimi grebenom leži Idrija globoko v kotlu, nevidna, same slutena, toda živa in naša.

S težkim pričakovanjem sem vedno prisluhnal odmevu zvonov domače zemlje. Foznal sem njihove glasove in vedel kdaj se je oglašil Zavratec, kdaj Ledine pa Medvedje brdo, Breznica in Vrsnik. Toplo mi je bilo ob poldanskem zvonjenju, sledil sem mu do vaških zvonikov in od tam v kmetске izbe, kjer se je moli slovenski očenaš. Le zvon z Vojškega nisem nikdar slüšal. Preslaboten je bil njegov razbit glas, bil je sin vojne Pa tudi preje niso bili zvonovi na Vojškem nikdar večki, saj ni bilo niti prave poti, da bi jih bilo lahko

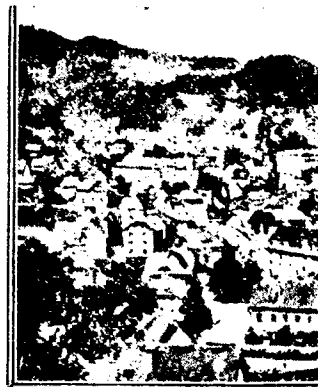
pripeljali. Stare zvonove so pripeljali po strmih poteh in grapah preko Anpeiske gore in Mrzle rupe. A tudi idrijskega zvonja ni bilo čuti kjub njegovi težji in močnejšem glasu. Fel je in odneval v dolini, njegov glas je udarjal ob pobočja Magdalenske gore in se vračal nazaj v line pri sv. Barbari. Pa vendar se mi je zdelo, da ga čujem, bil pa je samo spomin na nekdanje case.

Tu je bila in je moja ožja domovina. Za temi mejami pa sem gledal njen podaljšek daleč tja na zapad in jug. Videl sem jo za Snežnikom, slutil njeno toplota za Golaki, čutil njeno utrip pod tolimnškimi gorami in Triglavom. Vzljubil sem jo z istim žarom kakor ta kosček, ki sem ga gledal pred seboj z Vrha. Z isto ljubeznijo sem se jo oklepel ce sem jo gledal z Jaloreva, Triglavna, Blegasa ali Silnice.

Ture, katere sem napravil po teh vrhovih, niso bile ture v onem običajnem planinskem smislu. Bila so to romnanja k svetlišem domovine, v katerega nisem smel, dovoljeno mi je bilo samo s praga gledati in občudovati to prest, naše izgubljene zemlje. Vsako leto se znova vračam na praz domovino, vako leto se mi odkrivajo nove strani njene lepote in njegega trpljenja. Ta si v stiku z domačo zemljo gledas jo doživljas jo, ob južnih pobočjih Julijcev do Jadrana in Furlanč ke nifine. Pred teboj leži kakor na dlani, a vendar nedosegljiva. Vsako leto me znova vabi k sebi, vsako leto se vrste romnanja od Jaloreva do Ratiloveca, a hrepenenje ni utišeno.

Meseca julija je bilo. Vreme je obetalo, da bo še par dni lepo, vroče in jasno. Človek si želi, kadar se odloči za vrta, čistejša brecoblaenega neba, da sonce pali in puhti vročina od segrethi skel. Tudi obzorje je bilo čisto, brez mrca. Z velikim pričakovanjem in z veliko notranjo pripravo sem istopol na zadnji postaji in jo mahnil preko travnikov v gor na severnih pobočjih rategiših Ponce. Moj namen je bil iz doline na prve obmejne grebene in dalec po vrhovih do Črne prsti. Naprej sem začel pogledati na Mangartska jezera, ki se skrivajo zadaj za Poncami. Žal, za namen mi je spodletel. Ponce nie s te strani niso sprejele. Pri Viatelcih sem samo pogledal preko meje in pred seboj občudoval kamin, ki navpično silil proti nebu.

Ura je kazala četrto, ko sem zapustil kočo in nameril korak proti Jalovecu, slovenskemu Matkethornu. Kugy je zapisal o njem: »Preveč sem se zagledal v sosedni Jalovec, dva otira grebena, ki se v omotični strani ustomahta nad strmimi stenami ter se visoko gor združita v predren oster roga. Močen, vedčasten stolj v kotu Planice, na drugi strani pa zapira našo Trento, Državna meja, ki teče v smeri sever-jug, od Pacl in preko grebenov Ponce, se na Jalovecu obrne proti vzhodu. Jalovec, gora, ki vzbuja toliko strahu, je lahko dostopen iz Trente, z naše strani pa teže. Ni me bilo strah, čeprav sem bil v tem planinskem rajju čisto sam. Sonce je že poljubljalo Jalovečeva temena, ko sem stopil v ozebnik in ga brez nevarnosti prehodil. Vrh ozebnika se mi je v sončnem jutru odprla naša zemlja. Na desni Veliki in Mali Ozebnik, v ozadju Bovški Grintovec, na levo proti

Pogled na Idrijo

VOJAŠKA CERKVICA PRI SMIHELU

v drugega, drviljo v mislih spominai na bivanje v planinah, a vrača se v njih ko meteor, nadkriljujoč druge, spomin na Razor. Skušal sem ga obiskati z vrha Krške stene, a mi ni uspelo. Že sem prekoracil meje in drvel na Krške potoke, kjer utripajo ljubka jezera, ko so mi njih odmev neznanih in nevidnih stopenj prekinito pot. Vrnil sem se s težkim srcem in nadaljeval pot proti Stenarju. Pod njim v kotanji leže še ostanki vojne. Ničie jih ne spravlja, samo čas jih gloda in uničuje. Križki podi s svojimi očesi so se mi posebno priljubili. Kadar morem pohitim v njihovo bližino, skoda je, da se ne vidi tudi Spivet-ko jezera, namo katerega pelje pot dolino Zadnjice.

Meja se povzpne po grebenih in pa do prelaz Luknja pod Triglavom, od tu pa se vzpne proti vrhu Triglavna. Triglav, prava slovenska božja pot, Žal, da je v poletnih mesecih le redko sam, žal pa tudi, da je s svojo veličino in s svojo nemo zgovornostjo le malo koga spametovalo. Tih je, zaprt sam vase in zre nad slovensko deželo. Vse meje so mu vidne, morda očeni pa jih ne vidijo. Nema prica, je bil vsi preteklosti, nema prica sedanjosti. Mogočno kraljuje nad dolino Zadnjice in zrc na Log. Kjer se družita Soča in Zadrinja, na dolno Soče, ki jo spreminje od izliva v morje. Svoje očetočivo roko sekajo daleč tja na zapad do tujih ravlin, na svoje sinove ob narodni mejl na zapadu, na Rombon, Kanin, Matajur in Kozlovrat, na jugu na Banjško in Trnovsko planoto in še dalje do Javornika in Snežnika ter vabi mornarje na sinjein Jadrano v varno zavetje.

Hitimo dalje za mejo, ki pade v preiaz Dollé, krene na Karjavec, ki nudi lep pogled v dolino Zadnjice in dalje preko Vogla, Kala in Lansvoice na Bogatinsko sedlo in Bogatin. Pod Begatinom zres lepe tolimnske planine s pastirskimi kočami, gledas Tolminko od izliva do izliva v Sočo. Tu zatečajno pod grebenom čone jezera, katerih se človek nikdar ne nagleda. Kraljestvo Zlatogora, ti nudi neštočo uditkov in nekaj tako priletno domačega, kar te vedno in vedno vleče nase. Pred teboj se šopiri pogorje in značilni vrh Krnja, na levo od njega pa zres na morje. Z Bogatinom zateerja hrbet tolimnških gora, ki ti nudi po svojih značilnih vrhovih in leplih razgledih nebroj lepot. Popni se na najvišji vrh Kuk, zagledal boš pod seboj Tolmin, Gorico in Sv. Goro, Podrta gora ti bo nudila siliko prave podrjeje in razgranostni, sosedna Škrbina pa najlepši pogled na Tolmina, vasice in planine. Greben z meje se vleče preko Vogla in Rodice do Črne prsti. Pod njim pa se na južnih pobočjih posajana vasice Cadrag, Ravne, Zabče, Nemški Rovci, Strážičje, in Kal. Edinstven pogled je na zadnji vasici Črne prsti. O Črni prsti je dejal Kugy, da je najodličnejša med gorami. Pod Črno prstjo je Baška dolina z Bačo in Podbrdom. Na levi nad Baško dolino se dviga raztegnjen greben Porezna, ki kraljuje nad ozkimi in temnimi grapami in soteskami ter nad Čerkljansko dolino. Meja krene preko Baškega sedla na Možice, preko Zlatnika na hribe ostanan Sorice in se spursi na Petrovo brdo pod Poreznom. Pod Poreznom in Blegasem je kraljestvo Bevkovega umirajočega boga Triglavna. Ozke romantične doline, strmi bregovi, temni gozdovi, vrhu nad njima pa gole glave očeta Blegasa in Porezna, Blegas, samo enkrat sem ga mogel obiskati, samo enkrat sem se z njega razgledaval, tu in tam preko, samo enkrat sem zrl z njega proti Jelenku in Masorskim planinam, pod katerimi sem slutil našo Idrijo. Državna meja beži izpod Blegasa proti jugu, mimo Svoedenj na Koprivnik in Mrzli vrh, v dolini Osvojnec in dalje proti Vratam in Hotedščici.

Tako hodi človek ob naši zemlji s srcem z mislijo in pogledom na nje. Grenke so njegove misli in spominja se besed, ki jih je govoril pokojni Klement Jug, in katere stavljamo kot motto v temu članku.

Bodimo predržni, ker le oni, ki zna žrtvovati je velik, le njegovi volji se usoda pokori. Preko prepavod in nevarnosti vede pot na vrhove do zmag... Tako pokojni Klement, in mi...?

LAVO ČERMELJ:

NOVA ŠOLSKA REFORMA V ITALIJI

ŠOLA, GIL IN GUF ENOTEN ORGANIZEM. ZA FAŠISTIČNO VZGOJIC - NAJTESNEJSE SODELOVANJE ŠOLE Z DOMOM

NOVA REFORMA IN JULIJSKA KRAJINA

Sredi februarja letošnjega leta je Veliki fašistični svet odobril osnovno listino šole (Carta della scuola). Je to tretja karla, ki urejuje javno življenje v fašistični Italiji. Prva je bila listina dela (Carta del lavoro), ki je postala osnova za korporativno ureditev države, druga je izšla tam in nosi ime 'Italijanska rasa' (Carta della razza). Te listine so došli močno boljše glavo pravnikom glede svoje jurisdikcije. Zanim je primer iz zadnjega časa. Ko je neki učiteljski svetel pri izpitu, ker je zaupal zakonski svetelj take kavi. Prosvetni minister ali, kakor se sedaj glasi naslov, minister narodne vzgoje, Giuseppe Bottai, ki je pridržal listino šole, je v svojem poročilu izrečno poudarjal zakonsko vrhunost listine, češ da se moramo študiti, kako se je mogla tako dolgo sploh razpršati o tem predmetu, ko so vsi vrudar listine matice zakonov. Ti zakoni pa da so tudi isti in takšni, da v praksi izvajajo principe, ki jih izražajo listine.

Tudi nova listina je formalizirana v obliki deklaracij. Teh je 29 in so združene v 15 odstavkih. Kakor izhaja iz zgornjih besed, listina sama vsebuje le principe nove šolske reforme, in sicer reformo celotnega šolskega, od materinskih visokih šol. Poletni zakoni se že pripravljajo, in sicer tako, da bodo s prihodnjim šolskim letom reformirane osnovne, strokovne in deliške šole, v naslednjem šolskem letu 1934/35 pa ostale šole.

Da bo bralci lažje razumeli novo reformo, hočem na kratko otati sedanje šolstvo v Italiji. To šolstvo je v bistvu produkt Gentilejeve šolske reforme iz leta 1923. Nam je ta reforma predobro znana zaradi tega, ker jo prinese la stvarno obdobje za vse slovenske in hrvaške osnovne in srednje šole v Julijski Krajini in Zadru. Za nove pokrajine Italije je bila reforma glede osnovne šole dejansko le potrditev prejšnjega stanja, glede srednje šole pa očitno korak nazaj. Za stare pokrajine Italije pa je pomnilna Gentilejeva preurilnost šolskega sistema napredok. Naj je ta reforma šole razgledati s to sklobo obveznost do dovršenega 11 leta, da si se z raznimi pridruki. Tudi srednja šola se je v mirujočem izoboljšala. Tako je učiteljske iz šolskega zavoda postal sedemletni, a je kljub temu postal za vedno eno učno leto manj kakor prejšnje avstrijske učiteljske in dve leti manj kakor naše sedanje učiteljske. Lahki prava učiteljske so samo višji trije razredi, dohiti ustrežajo njegovi nižji štirje razredi nižji srednji šoli. Tudi tehnična šola, ki so lahko primerja z našo nižjo realno ali morala se bolje z nižjo realno gimnazijo. Je dohiti se en razred, tako da izhaja od sedaj celotna pouk na tehnični šoli in na tehničnem zavodu (višji srednji šoli (trgovskega, knjižničnega ali geodetskega tipa), odnosno na tehnični šoli in na znanstvenem liceju (višjem oddelku realne gimnazije) osem let kakor na petletni gimnaziji, združeni s triletnim klasičnim licejem. Raznih drugih strokovnih srednjih šol, kakor umetniškega liceja, trgovskih, industrijskih in navčnih akademij, nočem in orisati.

Gentilejeva reforma je skušala dati srednji šoli humanistični pečat. Zato je na šoli prvo mesto odredeno latinščini, in sicer na vseh šolah brez izjeme; tako na gimnazijah, liceju celotno v vseh osonih letnikih 13 tedenskih ur, in celo na učiteljski in vseh srednjih letnikih 30 ur. Poleg latinščine ima posebno važnost italijanščina, kateri je v nižjih razredih in prvih letih celotna ura na teden. Došla zanimarjena pa so v nižjih razredih prirodoslovne vede. Tako ni v vseh petih razredih gimnazije ali v vseh štirih razredih tehnične šole in nižnjega oddelka učiteljske niti ena ura namenjena prirodopisu, kemiji ali fiziki. Enako ne na ženskem liceju, ki je obsegal tri leta, tako da so absolutno te šole po sedmih razredih srednje šole ostale došla brez pouka iz uveljavljenih predmetov. Seveda je humanistična usmeritvena in-trožje izvedena na gimnazijah. Tam so poučile samo latinščina, italijanščina, arščina in še en tuji jezik, poleg tega še zemljepis in zgodovina ter v zadnjih razredih matematika (v vseh petih razredih gimnazije le v 3 tedenskih urah).

Razen teh vrst šol je Gentilejeva reforma ustvarila še nekakšne zase zaključeno nižjo srednjo šolo tako zvano komplementarno šolo (scuola complementare), na kateri pa se je kaj kmalu uveljavila tudi latinščina. Pozneje se ta tip šole odpravil in ustanovili nižnje srednje šole za napotovanje k delu (scuole secondarie d'avviamento al lavoro), ki spominjajo na naše prejšnje trirazredne meščanske šole.

Od Gentileja ustvarjena humanistična šola, ki je po omejenem številu razredov in učencev v posameznih razredih načinu redovnega šolskega srednjšolskega, se je kaj kmalu začela polastiti.

Fašistične mladinske organizacije, sedaj združene pod imenom »Guf« (Giovinezza italiana del Littorio, Italijanska litorska mladina), so se čimdalje bolj uveljavile v osnovni in srednji šoli, v zadnjih dveh letnikih srednjih šol in na visokih šolah pa vsi podobno nalogo »Guf« (Gruppo universitario fašista, Fašistična vseučilišna skupina). Telovadba je postala eden glavnih predmetov in sliči povsem že vojaškimi vežbam Poleg tega se je v vseh srednjih in visokih šolah uvedla kot obvezen predmet »fašiska kultura«. Tudi nauk o fašistični kulturi figurira še vse let kot poseben učni predmet na srednjih šolah.

1) Primerjal L. Čermelj: La minoriteta slave en Italie, str. 56 sl.

ca, kajti odločevalo se ho o učencevi usodi po dovršenem enajstletnem letu.

Listina zahteva najtesnejše sodelovanje šole z domom. V tem pogledu ho imela listina močno oporo v novem civilnem zakoniku, katerega člen 13 nalaga obzema zakonodajna dolžnost, da vzdržujeta, vzgajata in poučujeta otroke in sicer v skladu z nacionalnim fašističnim mišljenjem. Kaj pa namni taka dolžoba za narodne manjšine, leči na dnu.

To bi bilo v glavnem smernice novega šolstva v Italiji. Organika preuredil pa ho zaradi predvsem osnovno in nižjo srednjo šolsko službo so pričenja s četrtim letom. Tedaj vstopi otrok v materinsko šolo (scuola materna). Kakšna ho ta šola, ni se določeno. Ravno ho rano, da ho materinska šola trajala dve leti ter da ho urejevala in vodila prvo sintetično množično-ustrežanje. Štivila ho verjetno redanji otroški vzajem. Oblika pa ho obvezen za otroke. V Julijski Krajini se s tem dejanskim ne ho veliko izpremenilo, kajti tam je bil slovenski in hrvaški otrok do facta že sedaj priljubljen, da obiskuje italijanski otroški vrtec. Izpremena ho lo v toliko, da ho do vrtece odselje z vsemi osnovnimi šolami združenji vrtec.

Prava ljudska šola (scuola elementare) traja od šestega do devetega leta. Po učnem programu, ureditvi in metodiki pa ho razlikovati dva tipa: mestno in podeželsko šolo.

Kato človek devetletna šola delar (scuola del lavoro), ki je ne smemo zametati z delovno šolo, kakršna so pri nas postopoma uvajali. Tašil šola dela ho v njeni programu po določenem sistemu uvražala praktično vajje, ki naj bi vzbujale veselje, zanimanje in zavest občnega dela.

S tem je ljudsko-ka ka izobrazba zaključena. Kdar ni izbran za nadaljnjo izobrazbo na srednji šoli, so mora vpisati na triletno rokodelsko šolo (scuola artigiana). Po krajevni prilika ho razni tipi šole. V rokodelski šoli ho pridobivali učence se dalje splošno izobrazbo, jedro šole pa ho praktično delo.

V večjih srednjih šol ho mesto rokodelskih šol u-stanovljalo triletno strokovno šolo (scuola professionale). Absolventi te šole bodo lahko nadaljevali svojo izobrazbo na dvehletni tehnični šoli (scuola tecnica), ki ho ho u-sposobilata za službo v večjih trgovskih, industrijskih in knjižniških podjetjih.

Nižja srednja šola (scuola media) ho po normi enotna. Obsegala ho tri letnika, tako da ho bodo pohajali učenci v starosti od 11 do 14 let.

Za vpis in za napredovanje v šoli ho veljala stroga selekcija. Izobrazba na nižji srednji šoli ho humanistična, latinščina ho izoblikovala učence moralno in duševno. Delo na šoli ho po obliki in metodi sililo produktivnemu delu.

Po zavrnitvi nižji srednji šoli ima učence možnost, da se vpisje v razne tipe višjih srednjih šol v petletni klasični licej, v petletni znanstveni licej, v petletno učiteljsko šolo, v petletno trgovsko akademijo, v štiri-letni knjižniški, industrijski, geodetski in navčni zavod ali v petletni umetnostni licej.

Najem in podrobneje označevati raznih tip srednje šole, ker se hojo v splošnem uveljavili z dovoljenimi šoli. Zadolžuje naj, ako naveden, v katere visoke šole se smajo vpisati absolventi raznih srednjih šol. Največ vpisane imajo absolventje klasičnega liceja. Prvi-ai se smajo namreč brez izpita na slovensko, filozofsko in juridično fakulteto ter na fakulteto političnih ved, z dodatnim izpitom pa na vse ostale fakultete, razen na pedagoško fakulteto (facoltà di magistero), ki ho smemo primerjati z našo višjo pedagoško šolo in ki je rezervirana snajo za absolvent učiteljske. Absolventom znanstvenega liceja je odprta pot na vse fakultete, razen na slovensko, filozofsko in pedagoško fakulteto, vendar se zahteva od njih za vpis na prvo, trgovinsko in ekonomsko fakul-

to dodaten izpit. Iz raznih strokovnih srednjih šol je dopuščeno vpis samo na sorodno visoko šolo, in še to po študentski praksi in po položenem izpitu.

Študij za dosegajo akademskih diplom trajajo 4 do 6 let, vendar se sme ta doba v primeru potrebe skrajšati, kakor so to pred kratkim storili tudi v Nemčiji glede tehnikov.

Izobrazba učiteljev v Italiji ho odselej trajala tolika kolikor pri nas. Učiteljske ho imelo namreč pet letnikov, za vpis pa se ho zahtevala osemletna predizobrazba (triletna osnovna šola, dveletna šola dela in triletna nižja srednja šola). V prvih štirih letnikih bodo učiteljski prejemali humanistično in strokovno izobrazbo, v petem letniku pa so bodo praktično vežbali na šolah. Po končnem izpitu je absolventom učiteljske odprta pot na pedagoško fakulteto, brez izpita pa na ekonomsko in trgovsko fakulteto za diplomiranje iz tujih jezikov in slovestvo.

Iz šole dela je dovoljen tudi vpis na umetnostno in glasbeno šolo.

Dokleta bodo fundirali bolj ohrinjena od višje izobrazbe, kakor se bodo sprosti v korporativni ureditvi uveljavile nove smernice ženskega dela. Mešano šolo se ho dopuščale in za dekleta se ho u-stanovljale posebne trirazredne dekliške srednje šole in dekliška učiteljska. Te šole bodo dokleta duhovno pripravljale za gospodinjstvo in za pouk na materinskih šolah.

Nova reforma priznava tudi zasebne šole, na katerih se ho študij polagati celo do sedmih izpiti, vendar pa morajo biti te šole priznane od posebne ustanove za srednje in visokošolsko (Ente nazionale per l'istruzione secondaria e superiore), katera ima na logo, spodbujati obino in privlačiti k u-stanovitvi šol, ki u-strezajo krajevnim prilikam in ki naj bi zavirale priток z dežele v vselja mesta.

Za nadaljnjo izobrazbo učencev bodo skrbelo strokovne organizacije pod nadzorstvom ministrstva za narodno izobrazbo in korporacij.

Za pouk na o novih šolah ho država sama izoboljšala potrebne učne knjige, učbeniki za srednje šole so ho bodo sneli tiskati, preden ho bodo odobreni v rokopsi ali k tiskani obliki.

V javno ali zasebne šole katerekoli vrste in stopnje, ki jih obiskujejo italijanski učenci, ho po ne vpisati noben židovski učence. Edino izjemo tvorijo krstveni židje, ki pohajajo osnovno ali srednjo šolo. Kato vzdržujejo evropske običaje. Na šolah z italijanskimi učenci se ne sme uporabiti nobena knjiga, ki jo je snil ali izdelal ali avtor, izključeno o tudi knjige, ki imajo več avtorjev, ako je med temi kaj žid. Dru komunisti te ho, ki jih je privedel kaj žid, morajo izmesti iz teh šol. Za židovsko pouko so ho, kjer ho zanje mo stavilo učencev (najmanj deset), na državne strokovne ustanovi posebni oddelki. Razen tega pa smajo židovske ustanove z dovoljenimi oblasti vzdrževati na svoje stroje ho osnovno in srednje šole. Prehodno ho ho vprati vi učiteljske šole, koga pokolniti izpostavljeni sneli naslednjim študijem.

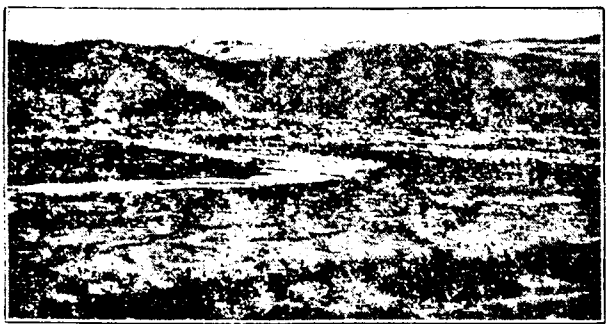
Veliki fašistični svet je predložil študij šol kot osnovni dokument, ki v enotni in težnja povečevanje te ho uveljavljaje vde s strankinimi mladinskim organizacijami in določa politično nalogo šole v vsioki kulturni in-šilji fašistične Italije.

Določbe nove reforme hojo tople in v veljavo s prihajajoči šolskim letom ter se ho bodo morale strogo upostavljati pri izpitu zakonov. Ki ho po njih postopoma preurediti šolski sistem. Toda se pravi: so se lejan-ko uveljavile, se ho pripraviti zaslava za morebitne dodatke in izpremenitve. Tako je rektor češka univerze Maxilo Udini v tržaškem fašističnem članu poudaril, da ho Bottajeva reforma kakor vsaka reforma vsaj glede strukturne moditve in glede splošne organizacije u-mestnosti dopuščala dopolnila, izpremenitve in popravke po visoki direktivah, označenih v prvem delu listine, če ne iz drugega razloga, pa vsaj zato, da bi se prilagajala zahtevam socialne realnosti, ki je v stalni evoluciji.

(Ta članek ho izšel v aprilski številki ljubljanske revije »Misel in delo«.)

2) Določbe glede ženske šolske izobrazbe so naravno vzbudile kajenje razburjenje. Zato je sam minister Bottai smatral za potrebno da z javno izjavo in zborovanju šolskega tiska nekoliko imeli besedilo kar-te. Dekleta bodo smela tudi v bolice pohajati nižje in višje srednje ter visoke šole, toda za absolventke nižje srednje šole se hojo postopoma u-stanovljale posebne triletno dekliške šole, ki jim ho bodo nudile splošno izobrazbo brez obzira na katerikoli poklic.

3) Čitateli ho gotovo v karti šole pogrešali določbe glede židov. Karti takih določb nima, kajti zadnje odredbe so bile izdane že v septembru in novembru 1936. Po teh odredbah ne sme odselje noben Narijec več poučevati ali biti kakorkoli zaposlen na javni ali zasebni šoli katere koli stopnje, katero pohajajo italijanski učenci. Narijec so tudi izključeni od habilitacije na visokih šolah in od članstva znanstvenih društev in akademij.

GORICA

SREČNO VELIKO NOČ

želita sodelavcem in čitateljem
uredništvo in uprava
Ljubljana-Zagreb

SLIJEDEČI BROJ

našega lista izlazi 21 aprila.

JOSIP A. KRAJČIĆ:

NA LIVADAMA U ISTRI

ŠKOLA »DRUŽBE SV. ĆIRILA I METODA« NA LIVADAMA — NARANČE NA HRASTU
IZ MOJIH DOŽIVLJAJA I USPOMENA

Središte narodnog života u sjevernom dijelu Istre bio je Buzet sa svojom prostranom okolinom u kojoj su se osobito isticala sela Strunjan, sv. Martina i sv. Ivan. Od one historijske pobjede, kad je Buzetska općina došla u narodne ruke, gledalo se na Buzet kao na jednu od najblijih narodnih utvrda u cijeloj Istri. Sa Pazinom u sredini, Kastvom na istoku i Pulom na krajnoj južnoj točki tvorilo je četverokut, četiri jaka svjetionika iz kojih su žarile jakе zrake probudjuće narodne svijesti.

Na Buzetu je bilo da preko svojih općinskih granica preuzme ulogu utranja novija staza prema zapadnoj strani, gdje su već pojedine iskre tinjale pod pritiskom neprijateljskih sredista Opatija, Motovuna, Buzeta i druga. Eto dalje Grozjanjuna, Buzeta i druga. Eto gdje je vodio kroz dolinu Mirne odvažujući se kod »Porta Portona« prema Bujama, Krasici i Umagu. Na svim raskrsnicama postajali su već dobro utvrđeni čančevi, manje narodne puškarnice, koje su, češće prikrivene, jedva odoljevale jačem i dobro oboručenom neprijatelju.

Kad se je već u Sovinjima stalo nesmetano vijati hrvatski barjak, buzetski su zastavnici poskočili za korak dalje i uzimajući na nišan Opatijansku i Motovunsku općinu usmćili se na Livadama. Tu je imala da bude jedna od glavnijih strateških točaka narodne vojske, najpodesnija obzirom na pogodnu vezu sa Buzetom s jedne a Pazinom s druge strane.

Livadama su bile još pod velikim utjecajem gorodre Opatija i Motovuna, u dobru dijelu ovisne od njihovih gospodara, koji su bezobzirno i bezdušno napadali u onim stranama zadužujući se ljaka, dužec da velikim kamatnjakom i neovječiji sastavljenim zadužnicama i naplaćivanim vinom i drugim poljskim proizvodima, kojima su sami određivali cijene. Narod je stenjao, gredo pesnice i skučen slušao zapovijedi svojih vojvotnika, koji su ih po miloj volji vodili na konopcu svoje profinjene poručničke privredne i političke taktike. I već je bilo casova, kad je gledalo da je za nasu narodni stvar sve izgubljeno. Naše je zastavnice u Buzetu, kojima su prednjačili Frane Flego i dr. Matko Trinajstić, to kruto zabrinulo pa je ubrzo stvorio plan kako da se tome došlo i podrje mesto, što je bilo podignut nad Livadama od Opatija do Motovuna. U tome igralo su jednu od vidljivih uloga naše narodne »Posujilince«, koje su češće silezale »preko svojih određeni granica, na način koji se je pokazivao kao najpodesniji. Isticala se je »Posujilnica« u Buzetu, a od česti i ona u Pazinu. Pored toga postale su Livade jedno od najznačajnijih sastajališta naših narodnih prvaka iz Buzeta i Pazina, koji bi doznali nedjeljom i blagdanom, da tu polako siju sjeme na još tvrdj ledini zatamijene narodne duše.

Posao nije bio lak, jer bi u istoj godini posjeli i vodje protivnog tabora na opomenu i strah našim ljudima, koji bi kušali da se približe sjajima tih novih zasada na »njihov« terenu. Trebalo je tražiti nove, što je bio podignut trag narodne stolpe. Danji sastanci zamjenjivali su se polako noćima, a gostione sa pojedinih konobama naših Milanovica, Vizenata, Verznavera itd. Pogotovo tu je bilo, kad je kod naših u Opatiji i Buzetu sazrela misao, da se pošto potopigne na Livadama škola »Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru«. Tiho i potajno pripremalo se nešto, što je imalo da zađe sadrtan udarac viadostročina u Opatiju i Motovunu. Na Livadama stao je probijati šapat od sela do sela, od kuće do kuće i sve se stalo spremati da u zgodan čas odrede posluh samozvanih gospodarima i da stupi u narodno kolo gdje će odvući sebe i svoj podmladak od tudjeg uticaja i raznarodjenja. Popis na listinama množila se svakim danom i u ono naša pitoma sela stale su ulaziti prve zrake i prve nade u ljepšu i nečaleku budućnost. Tajna čuvala se dugo, dok nije konačno problema iz mučne šutnje i potresla temeljima tudjinskih utvrda. U Opatiju i Motovunu pala je poput bombe na nepovredjeno tlo njihove neograničene vlasti: hrvatska škola na njihovom terenu!

Zaredala zastrašivanja, tužbe, prijetnje i krvava obračunavanja. Livade postale su pozorištem unakrsne paljbe željivih riječi, svjadja i osvajanja pojedinaца u janjičarske redove. Ali takovih bilo je malo, gotovo svi nosili su na vedrom čelu vidno utisnut pečat narodnog osvješćenja, a u oku zraku novog sunca koja je duboko zadirala u smućenu dušu neprijatelja i ostavljala na njemu žalac, koji se već nije mogao isčupati.

Vladostročci uvidješe svoju nemoć i utekoše se svojim gospodarima u Poreču, da oni, na temelju »zakona« osuješte taj naum i zaustave val, koji je već

zapjenušen stao udarati o temelje njihovih kuća. Poreč se je najpripravnije odazvalo i metnuo u pokret ciljevi svoj aparat kako bi ugasio vatru, što je tako nenadano izblila baš tamo, gdje se je najmanje nadalo. Nastalo je mučno stanje, unakrsna paljba između Poreča i Opatije i već se pričinjalo da će lijepa zamisao i čvrsta odluka probudjenih Livadana ostati za uvijek pokopana. Pomošne se glave spustale nekud smućeno i potišteno, a iz Opatija stizala im bockanja i poruge: »Vaša će se škola otvoriti, kad hrast urodi narančama!»

All Družba s jedne, Buzet, Pula i Livade s druge strane stale držati glas, koji se je sve jasnije čuo i u Poreču i u Beču: »Dajte nam škole!... — Tražimo škole!»

Zatezalo se i dalje, dok nekoga jutro ne izblje udar masklina prvih iskru iz živa kamena. Na najljepšem položaju u srcu Livada kopali se temelji za buduću hram prosvjete, za grobnicu laži, umjetavanja i zarobljavanja naše narodne duše. I zgrada se dizala, lijepa i ponosna, kao zastrašujuća pesnica, što se u jedan mah zgrčeno ispojila iz crvene zemlje natopljene znojem i prebalčivana krvavim žuljevima za tuđe gospodarstvo i utdje hambare, da bude na spah i opomenu onima, kojih se to tiče... A iz Opatija još uvijek dopiru pogrdni i porugni glasovi: »Proradi će vam, kad hrast urodi narančama!»

Bilo je vedro i nasimljano jutro. Rane sunčane zrake pozlaćivale su vrhove stabala grube Motovunske šume. Plijetovi su već ranije objepljali lutarnji pozdrav i navijestili dolazak velikog dana, dok su slavuji i kockovi još uvijek nastavljali pjesmom i budili šumu, staze, putove i cestu po kojima je provirio narod iz bliže i daljnje okoline iz Buzeta, Pazina, Buzeta, Pule i Opatije. Kloubučel i šćirni okičeni im cvijećem, mažurancem i trobojnim vrpčama, a svakom na leu i na čelu otejev svijletog dana. Jedno neopisivo lijepe i mekane duše, koja je polgravalja svakom i najstijetnijom žilicom na onim izgorenim lelima od žege i sunca. Nad Motovunom i nad Opatijem po jedan oblačić, a tamo nad Porečom više njih. Livade bez lednog. Rastjerajao ih rano jutro, da ne zasjenjuju narodni ponos i onu lijevu zgradu, što se je rastvorila u prizoru, ko namsnijaniji velikih očiju okrenula prema Motovunu. Iz daljine čuo se topot i veselo hrcanje konja, a tamo sa vrhunca neka vika i krestanje vrana i

gavrana, što su nemirno preletavali iz stabla na stablo gledajući zaprepašeno u iskiecnu dolinu.

Košije zaredale iz svijlu strana: na raskrsnici sastaju se narodni prvaci iz bliža i daleka. Iskaču stišću si dšsnice, ljube se i smiju veselo pozdravljajući živio-klicima zadržanoga naroda. Upućuju bijelom cestom okičenom zelenilom i zastavama. Na licima im vedrina velikog istarskog dana, kad se je i opet odvalio jedan tezak kamen niz strminu uklete istarske krši...

Na školi vije se hrvatski barjak, nov, velik i ponosan, a pred školom diže se hrast, oslječen u Motovunskoj šumi i tu usadjen s posmielijom i zadovoljstvom starih Livadana. Grane mu se krše pod narančama dotičući se glave mladog, agilnog i neustrašivog narodnog učitelja i borca Adolfa Radčića, koji dočekuje goste i svećenike narodne misli. Ne plače, ali mu usne podrhtavaju... To prgovara njegova narodna duša u veliki dan, naplaćivanje njegovih truda...

Sa obilnijim brežuljaka gruvaju prangije puške praskaju a pjesma se ori razleže se po Motovunskoj šumi, pa onda dalje i dalje — tamo do zatraženog Motovuna, da onda i jače odjekuje u Opatiju priležući mu ujedno u čudu, što se je dogodilo na ravnim Livadama. Hrast je urodio narančama!... Približuju se i pjevalci iz Sovinjaka. Pred njima vijori ponosno barjak, a pjesma im ječi i odjekuje:

»Na hrastu je narančda rodila,
Livadska se škola otvorila;
Dusmanu je usta zatvorila!...

Dočekuju ih stari i starije, momci i djevojke mašuci im rukama, rupcima i šćirima.

A kad je u dupkoj punoj školskoj dvorani stao pred djecom dr. Matko Trinajstić i nagovorio djecu, roditelje i učitelja, nastao je u dvorani grobnu muk, kroz koji je probijao priguiseni ječalj poprčen suzama, koje su izbljale iz pomladjenih duše našeg dobrog naroda, našeg multoktrpnog Istranina.

Kroz širom rastvorene prozore razliježala se pjesma »Lijepa naša domovino« njišući gradnice i naranče, da im raznese miris od onih mrkih gradina u kojima su samodršel u stravi dhtali pred novim izlazećim suncem probudjuće narodne duše.

Livadama su ostale u zatišju, dalje k Grozjanjani!...

STARO RASPELO U GRAČIŠČU

To raspelo je poznato po tome što su nege prebiste svakla s po jednim čavkom.

tečnice i tu u jednom uglu kuhinje »čakulali« uveće i grilali se pomalo, a majku naše upravitelice smatrali smo kao svoju. Na kuhinjska vrata bi skoro oblatno provirio maresijalo i vldvisi nas kraj okništa u kuhinji, odatle bi se. Ni glavu nisimo okretali prema njemu, već bi razgovor prekrenuli bilo o čemu, a on bi se povukao u drugu prostoriju, jer je u kući bila i gostiona, u kojoj je brojalo od vojnika i nodolice!ra! S njima se je obično Pene natezao i objašnjavao. Nas su zvali »kunelčić«, jer se nije znalo tko je šef, a tko podređen. Oštećali smo se medju svakom kao neka porodica i ako smo svoji svoji dužnosti nastojali savjesno vršiti! Nediteljom pravili bi često izlete u okolicu, a katkada i preko granice kroz šumu do izvora Kličine. Ta znali smo sve putove i staze! U oklici se znale lijepe, divne šume — odnosno ne nam jesu li danas sasječene. Po mjestu smo se to što manje viđali. Narod nikako nije vjerovao, da će ostati ovakovo stanje. Nametnika se nisno bovali, ali smo izbjegavali susrete i poznanstva s ulina.

U Klani je nešto više od tri mjeseca trajao ovakav život, kad li premjesti na moje mjesto sad već nok, Adolfa Radčić iz Lovrana, a mene na njegovu mjesto u Lovranu! Naravski ja u Klani nisam za njih mnogo znao. a on kao stariji učitelj u Lovranu bio im je trn u oku. Nismo se dali ni on iz Lovrana, niti za iz Klane! Nije moglo ni intervencija na generalno-civilno-gomesarsu. Morali smo, i ako teška srca, otići na nova mjesta i u Lovranu je tada izlazila »Škovacera«, koju je uređivao neki Grosman. Prigodom odlaska nok, Radčić pisali su o novom učitelju, koji će svakako biti bolji od prošlog, ali su se mnogo prevarili. Ja sam u svemu slušao nok, Radčić i zato, poslije tri mjeseca ostao sam bez službe! U Lovranu je tada bio kapelan e. Hubert Laifer. Stanovali smo zajedno i već je to bilo dovoljno, da i u mene sumnjaju. Nadzornik je bio štor Pezan, mislim rodom negdje iz Jelsana, sa dugim trikolonom i krestom na kaputu. Jednoino smo se našli u travnatu zajedno nok, Radčić, kapetan Blečić iz Lovrana i još je netko, ne sjećam se točno tko. U travmat je ušao Grosman, uređnik »Škovacera« iz Lovrana, a gosp. kapelan Blečić stao je hvaliti došilake »della vecchia terra« kao »gente fina, pulita intelligente«, ali ovi »vrazji kranjski talijani su cudan svit.« Grosman se na prvoti stancu pokupiti i izadje, a mi smo se stome od srca smijali. »Škovacera« je bila novina (tidnik), koja te izlazila u Lovranu pod imenom »La voce del' Istria«, domaći svijet u je zvao »Škovacera« zato, što je pisala u domaćem dijalektu i na tal. jeziku i kupila sve mjesne lovranske čakule, onako kao što Škovacera kupi smće. Bila je kratkog vijeka. Poslije jednog članka koji je bio izišao u trščanskom »Učiteljskom listu« o školskim prilikama u Lovranu, a kojim se je osobito osjećala nocodijena moja upravitelica gdja Marchi, ostao sam naravski bez mjesta, ali prvi autor članka nije se bio pronašao! Na hrvatskoj školi u Lovranu bilo je naime preko 100 diece, a na njihovoj jedva tri-deset. Oni su imali više učiteljskih lica, a na hrvatskoj bili smo samo ja i gdja Marchi ili kako smo govorili jedan i kvarat! Ranala još nije bilo i u njeza nisimo vjerovali!...

Dugo je to — dvadeset godina rastanka, ali srce mi uvijek govori, kako bi bilo nailiešne u Klani i Lovranu. Dvadeset godina je otada prošlo, ali se često čini, da bi se lakše nroturala, kada bi čovjek mogao proći onim divnim klanskim šumama ili medju onom dragom lovranskom diecom, koja su moi stol znala zatrpati divnim cviećem, koje valida samo na suncu ispod Učke može da raste...

Prikodražan

Prikodražan:

KLANSKI „KUNELČIĆI“

Bilo je to skoro prije dvadeset godina. Po svim našim selima, gradićima i gradovima znamo kako je bilo. Ja sam 1919. postao mladi učitelj i uzalud nekoliko mjeseci čekao na mjesto, dok su škole po našim selima bile već svojih učitelja. Stizali su odgovori »per ora non esiste posto libero in questo distretto per le scuole slave« (za sada ne postoji nikakovo slobodno mjesto za slavenske škole u ovom kotaru). Lijepe, pomislili, valja čekati, a na hiljade naše diece čekalo je svoje učitelje. Poslije pola godine i više dobio sam inak mjesto i to u Klani, rodnom mjestu barba Mate Laginje. Klana, okruženo ili ako hoćete interesantno selo, okruženo većim dijelom divnim šumama. Selo koje po svom sastavu nalazi na selu u Sloveniji. S jedne i druge strane ceste kuće, a proteže se pola stala u dulinu. Bile su tad u Klani tri škole, ili zapravo

medna, ali škola se je držala u trim privatnim kućama. Jedna je bila u jednom kraju, druga u sredini, a treća prema sjevernom dijelu mjesta. Tri su škole bile i tri učiteljska lica: Milka (slavovica pok. Laginje), Tonić iz Poljana i ja Prikodražan. Svak je radio kako je najbolje znao i mogao. Rat je tek bio svršio. Drugarica Milka nam je bila upravitelj. Ona je kao domaća najbolje poznavala prilike u mjestu. Diece smo imali svi mnogo. Ja sam imao drugi i treći razred. Čitanje se je moralo vršiti na glas t. j. svi su ojednom čitali i cijelo susjedstvo se treslo od toliko elacija. S ponosom sam vodio svoju djecu van u prirodu u šetnju za lijepih dana.

Mjesto je bilo puno... svakovrsnog »blaga«. Pratali su nam kretanje. Interesrali se pomalo za sve, ali mi kao da se imozno nisimo obazirali. Sastajali smo se gotovo redovno u kući kod naše upravi-

KOBARID OB SOČI

DR. JOSIP WILFAN:

POL STOLETJA DRUŠTVA „PRAVNIK“

DRUŠTVO »PRAVNIK« V TRSTU IN NJEGOV »PRAVNI VESTNIK«

V spominški knjigi »Pol stoletja društva Pravnika« objavil je dr. Josip Wilfan ta lo članek:

Ob jubileju, ki ga praznuje slovensko pravniško občestvo, menim, da je umestno, da se oglašim s temi vsticami »v pombo« našega pravniškega društva v Trstu in njegovega časopisa. Oboje, organizacija in glasilo, je sicer ostalo zgolj epizoden pojav. Vendar pa je služilo takemu stremelju in delu, ter je rodilo vsaj toliko sadov, da je vredno trajnega spomina.

Po razkrojanju avstro-ogarske monarhije so nilezar na njenem nekdanjem ozemlju, najbrže niti na Južnem Tirolskem, ni izvršil tako oster in nagel prehod s prejšnjih na nove razmere kakor v prostoru na zapad od Snežnika in Julijskih Alp: v Julijski Krajini. Takoj po premirju, novembra 1918., — čez noč, rekel bi — je tamkajšnje prebivalstvo bilo prestavljeno v čisto nov položaj. Ne govorimo o drugih, dejanskih spremembah: skoraj vsak dan je prihajalo nove razčene, nove uredbe in naredbe na vseh področjih javnega in zasebnega prava. Povrh so se kmalu pokazale, v upravnih in sodni praksi, drugačne, pretežno večini prebivalstva do tega časa neznanu pojmovanje pravnih predpiscov in njihove rabe, celo juridičnega izražanja samega. Kakor da bi bili prišli, če menim tako dejati, v povsem novo pravno podnebje. Tako sprememba je občutna in se ne more prebroditi brez težave, — tudi če je na bolje. V posebnih obliki in meri se je to moralo izkazati, v našem primeru, za slovenski in hrvatski del prebivalstva Julijske krajine, in to je raznih organskih razlogov, zlasti pa zbog njegove narodnosti sarpe, po kateri je on, v Italiji, le narodna manjšina v okrovi velike države, pretežno etnotne države, vse predmetne od silovite nacionalne dimenzionosti.

Novi položaj je terjal od jugoslovankega življa v Julijski krajini, kakor v marsikaterem odnosu, tako predvsem ravno na občnem pravnem področju preorientacije in reorganizacije. Razume se, da je glavni del te naloge padel na one, ki so po svoli strokovno izobrazbi in izkušnosti bili tudi v prvem redu k temu poklicani: na jugoslovanke pravnike v Italiji. Le ti so prav kmalu spoznali, da bi jim za ono občno nalogo kakor tudi za izvrševanje njihovega poklica v novih razmerah moglo dobro rabiti lastno glasilo. In sicer takšno, katero bi ne bilo samo strogo strokovno in stanovsko, temveč namenjeno tudi širšemu krogu izobražencev, udeleženi ali vsaj blizu interesiiranih na urejanju življenja naše narodne manjšine po novem pravnem redu: list, ki naj bi širil pravno znanje, lajšal rojčarem prehod v čisto premenjenico, njih tute pravne razmere, obenem pa budil in kreplil njih pravno zavest. Spoznanje neodložljive potrebe takega lista je prišlo do izraza na občnem zboru »Pravnika«, ki se je vršil v Trstu februarja 1920. Odboru je bilo naloženo, naj izvrši vsa pripravljajna dela, da bi list začel čimprej izhajati. Odbor se je lotil stvari z veliko vneto in kmalu so priprave toliko dozorele, da bi bila prva številka morala iziti že v juliju 1920. Teda prišel je 13. julij 1920. Zgoraj je Narodni dom, v katerem je »Pravnik« imel svoje prostore, zgoraj je tudi lepa društvena knjižnica. V težkih okoliščinah je bilo treba pričeti vse čisto znova. Navzlic vsemu je prva številka novega glasila izšla že januarja 1921. Njegov naslov je bil »Pravni vestnik, list za pravoslovje in pravosodstvo, njegov prvi urednik pa dr. Teodor Stegü.

Vsebinska »Pravnega vestnika« je lep izraz naše narodne skupnosti: pravnik v Jugoslavije so v njem sodelovali z našimi vstrie in tako v odločilni meri pripomogli, da se je časopis vzdržal na primerni višini. O tem priča pestra in na vsa pravna področja segajoča vsebina, ki naj bo tu občana samo v glavnih obrisih. S področja pravne filozofije in splošne teorije prava omenjam na prvem mestu prof. dr. Metoda Dolenc a z obsežnim člankom o »Kulturi in kazenskem pravu v luči pravne zgodovine«. Prof. dr. Boris Furlan, ki je urejeval zadnje letnike, je prispeval članke o »Pravu in etnici«, o »Polju pravne itd. Nadalje je prof. Dolenc objavil mnogo razprav s področja kazenskega prava (Sokriviđa prvi samomu in silnih činih, Kazensko-pravna odgovornost odvetnikov glede zastopanja, tranš na sodnji). Osnovne ideje italijanskega prednariča za kazenski zakonik, Mladinsko kazensko pravosodstvo. Problem porodne odsobde v sodobnem zakonodajstvu. Kolektivna odgovornost za kazniva delanja pa naše narodno pravo, Problem kazenskopravne

Te dni je stavilo društvo »Pravnik« v Ljubljani pedesetletnico svojega obstanka in je ob tej priliki izdalo obsežno spominško knjigo, ki se v veliki meri ozira tudi na naš življenj na Primorskem. Tako je bivali postane v rimski zbornici dr. Josip Wilfan objavil jedrnatu razpravo: Društvo »Pravnik« v Trstu in njegov »Pravni vestnik«, ki jo prinašamo v celosti.

V ostalih člankih pa dobimo zbrane podatke o vseh že umrlih uglednejših slovenskih pravnih. Tako omenja dr. Vladimir Trauner med sodniki in državnimi pravniki Antona Mažovna, ki se je rodil l. 1812. Na Jelenem vrhu pri Idriji, Antona Gorjupa, ki je zagledal luč sveta istega leta na Vrhu pri Kanalu, dalje nekoliko mlajšega Josipa Doljaka iz Gijara pri Gorici, goriskega Slovence Teodorja Napreča ki je bil tudi mestni svetovalec v Trstu, Filipa Abrama iz Stanjela na Krasu, Leopolda Budava iz Standreča pri Gorici, Andreja Gostišo iz Črnič na Vipavskem, Iluka Dolenc a iz Kadelegru pri Postojni, posebno obširno pa Bogdana »Molevca« Andrejeviča Ternovca iz Lumarice pri Grorju in Goriškem. Sedeni ni Trauner pozabil omeniti tudi njegove zasluge kod pesnika in jezikoslovca in nauva, kako si je kot sodnik pri uvaenju našega jezika v sodne spise pomagal z znanjem drugih slovanških jezikov, ce mu je zmanjkal primeren slovenski izraz. Klasična je te njegova Pravila Franja Trstenjaka Matjejeviča na Lesnoj Ploščadi (= Piazza della Legna) protiv Blaža Šuka Luovna zastran motljene posesti. Dalje srečamo v tem seznamu še: Antona Tušarja iz Gorije Trbušce, Franca Oblaka s Slapa, Ivana Škerlija iz Vipave, Augusta Jakopiča iz Gorice, Andreja Verjančiča s Slapa pri Vipavi, Eduarda Volčiča iz Senožet, Andreja Jegliča iz Gorice, Josipa Fona iz Volč na Tolminskem, ter Maks a Černeta iz Burkolovi pri Trstu. Trauner navaja tudi razne druge pravnike, ki so služili na Primorskem, tako Henrik a Tuma iz Ljubljane in Josipa Milovčiča iz Vrbička na Krku.

Zasluzne slovenske upravne juriste je obelodal dr. Rudolf Andrejka. Tudi med temi najdemo marsikateroga našega rojaka s Primorskega, tako že med najstarejšimi Antona Podobnička, ki se je rodil l. 1755. v Idriji. Med politično upravnimi juristi navaja dr. Andrejka sledeče Primorce: Mateja Gigačeta iz Dolnjih Lam pri Črnem vrhu nad Idrijo, Petra Lahararja iz Pečin pri Podmežu na Tolminskem, Stefana Lapajčeta iz Idrije, Rikarda Mahniča iz Kanada, Alojzija Pallegia iz Sečane, Antona Rebecka s Trstenjaka nad Trstom, Ivana Sorlija iz Podmeža na Tolminskem, ter bišečega velikega župana mariborske in pozneje ljubljanske oblasti Frana Vodo-pivca. Obsežnejša je biografija Franca Viktoria Parme, ki je širši javnosti splošno znan kot skladatelj. Dr. Andrejka pravi o njem, »da je žrtovatel slovenski glasbi mirnotu uradniške službe, jugoslovanški misli pa svojo eksistenco«. Spominu Andreju baronu Winklerju iz Nemce na Trnovski planoti, čigar ime je tesno združeno s politično zgodovino gorizkih Slovencev, je posvečenih kar celih deset strani. S tem življenjepisom, ki je najobširnejši v vsej knjigi, se vzdvigne Slovenski pravnik dožnosti, kdere ni mogel ob smrti velikega moča, v viširi čropske vojne, izpolniti.

Od starih samoupravnih juristov, ki jih omenja dr. Andreja, so kar trije doma s Primorskega, namreč Jožef Abram, ki se je rodil l. 1832. v Tupelčah pri Kobilji glavi na Krasu, Franc Uršič iz Spodnje Idrije in Ivan Vondina z Vojskega nad Idrijo.

Zato pa najdemo med finančnimi juristi samo Hilarija Vodo-pivca iz Gorice. Od neprimorskih finančnih uradnikov naj omenim pisnika Jovana Veselkoseskega, ki je služboval pri finančni inspekciji v Trstu in se tam tudi politično udeležoval.

Spominška knjiga društva »Pravnik« vsebuje veliko za naše primorsko zgodovino zanimivega gradiva, da moramo biti društvo »Pravnik« hvalečni, da je s takim koristnim delom slavil svojo pedesetletnico, našim rojakom pa, ki se zanimajo za te probleme, knjigo najtopleje priporočamo.

L. Č.

DR. JOSIP WILFAN

zaščite telesnega ploda, Doncki k pojmovanju krivde in kazni v poenam srednjega veka, O novinc letne davca kazenskega zakonika za Nemce, O saradnistvu kazenskega elementa in kazenskomu pravosodstvu v oboje-kopravni odgovornosti organov jugoslovankega podjetij pri bankrotu, Primerjalni prikaz splosnih načel jugoslovankega meeta in etnotovarskega prednariča za budoci kazenski zakonik Slovanstva knjiha o državi, Sodeloval je tudi pri anketi, ki jo je sprožilo društvo »Pravnik« glede slovenskega prevoda italijanskega kazenskega zakonika s člankom »Smernice za prevodje italijanskega kazenskega zakonika«. K tej anketi so prispevali tudi polt. dr. Henrik Tuma in Josip Jurec, ta le s člankom »Kakšen badi naš prevod italijanskega kazenskega zakonika«. S področja kazenskega prava naj omenim še prispevek dr. Iluka Liebernika u »Sabotaji in njenem kazenskopravnem pomenu«. S področja mednarodnega zasebnega prava je »Pravni vestnik« pridobil mnogo odličnih prispevkov iz peresa prof. dr. Stanka Lapajčeta »Naasi depovor o verustni, Naasi prece in dogovor, Mednarodno zasebno pravo italijanskega Čudice Civlice, Čudiceško mednarodno pravo v luči modernega, Naasi konvenciji o venkih sklenitve mednarodnega zakona itd, Naasi dvogovor o predstvi in etnici strolovnih urditvaja, Z istega področja sta tudi prispevala prednarič italijanskega »Pravnika«, dr. Matej Pretner (O konfiteriji držav, na-ledečih Avstrij), prof. dr. Boris Furlan (O luči, šiko tu jugoslovanških razsedov v Italiji) in razni drugi. S področja premenljive prava moram tu posebej omeniti univ. prof. dr. Milana Škerlija z naslednjimi članki: Najvažnejše razlike med dobovami avstr. obcega menljivega reda in travniškega zakonika za kraljevino Italijo, Menjeno pravo po italijanskem osnutku travniškega zakonika iz leta 1925, Družba z omejeno zavezjo po italijanskem osnutku travniškega zakonika iz leta 1925. Z istega področja so prispevali še pok. dr. Anton Verona iz Zavrba, odvotnik, univ. prof. dr. Julije Mozan ter razni drugi praktiki in teoretiki. Med svoje odlične sodelavce je stel »Pravni vestnik« še dr. Josipa Abrama, dr. Evgena Bunca, dr. Franca Goriča (Ontogoneza u pravu, Greh po polt, Pravo, država in sojenje), prof. Albuha Ogrisa, dr. Vladimira Oria, dr. Eduarda Pajmčica (Padla vrednost denarja in sodne odločbe, Vsebinska listine in nacelo publicitete javne zemljiške knjige), prof. Filipa Perica, notarja Mire-Java Premruja z raznimi pravnozgodovinskimi prispevki, dr. Joahima Ražuma, dr. Eduarda Slavika, prof. dr. Antona Škunoviča, sodnika Rajka Sestana z mnogimi in aktualno sporno prakso nanašajočimi se članki, dr. Frana Tenčiča, že imenovanega pok. dr. Tuma (Prispevki k slovenski sodni terminologiji, Prispevki k kazenski terminologiji, Kolektivna pogodba, O dokazovanju in razlagovanju, Primer motenja posesti in §§ 311 in 115. o. d. z.), Vlada Valenčiča, dr. Joža Zontarja (O necedni tekmi), dr. Hugo Werka in druge. Poleg samostojnih člankov je »Pravni vestnik« prinašal še tekot pregled italijanske zakonodaje, koliko se je nanašala tudi ali posebno na Julijsko krajino, kakor tudi poročila o pravnih publikacijah in pravnem življenju v Jugoslaviji. Na ta način je predstavljal v vsem svojem obsegu nekakšen most med obema sosednima pravniima sferama.

ALBERT SIRK: Kalafati na delu pod Sv. Križem

K R A S

NEKAJ ZANIMIVOSTI KRAŠKE ZEMLJE

Kras predstavlja popolnoma zaključeno in enotno celoto — Kraševci so popoln izraz prirode v kateri žive

V naslednjih vrsticah hočemo na kratko opisati nekaj zanimivih pojavov kraške zemlje. Predvsem mislimo tu na kraško kline in na kraško reko, ne da bi se spuščali v razpravljanje o sestavi kraške zemlje in o rastlinstvu in živalstvu. Kras, ki ga poznamo, je sicer majhen in skoro vsak pozna v njegovem nlegov značilnosti. Vendar pa bo vsekakor zanimivo, kako so to zadeve obravnavali, recimo znanstveno, t. j. s številkami in podatki.

Kraško podnebje lahko delimo na dve glavni področji; na ono, ki leži tik morja, kjer so morski vplivi v zelo občutni ter na ostali Kras, kjer prevladujejo celinski vplivi. V obeh področjih je značilna velika spreminljivost vremena v razmerju z prevladujočimi vetrovi, burjo in širokim in to posebno v jesensko-zimskem času ter pomladi. Toplota se dviga in pada z oddaljevanjem od morja ter pada na vsakih 100 m višine za 0,9° C, in to proti vznođu, dočim pa proti zapadu le za 0,5° C.

Posebno zanimiva je razlika med najvišjo in najnižjo temperaturo v razliki kraških na Krasu. Tako n. pr. imata Trst in Postojna približno isto razliko in sicer 19,7° C, Barkovlje 18,4° C, Opčine 19,4° C, Št. Peter na Krasu 26,2° C, največja razlika v letni temperaturi pa je v Divači, kjer znaša 21,2° C in to pri 450 m nadmorske višine, dočim znaša ta pri Št. Petru na Krasu 850 m, v Trnovcu 790 m (razlika v tofletu 18,6° C). Najnižja temperatura je v Divači — 0,1° C, najvišja pa + 21,1° C. Povprečna letna temperatura znaša v Trstu 14° C, v Postojni 8,7° C, v Divači pa 10,6° C. Najvišja temperatura je v vseh kraških med junijem in avgustom, najnižja pa povsod v januarju. Po en mesec pada temperatura pod ničlo v vseh kraških, na Krasu okoli 40 dni, ob reki Reki pa okoli 80 dni.

V kraških ob močnejši seveda temperatura vedno mnogo višja. V nasprotju z gorama, skoro v vseh kraških ob morju traja povprečna toplota nad 20° C po tri mesece v letu, v Barkovljah n. pr. celo 4 mesece. Tudi v Opčinah in Barovici imata toplota le 2 meseca v letu, dočim v notranjosti v nobenem mesecu ni moči zabeležiti te povprečne toplete.

Najvažnejši vpliv na atmosferske spreminjave in na vreme imajo vetrovi, predvsem burja in stroka. Burja prihaja od severa oz. od severozavtra. Njegov izvor ima burja od priška s pobočji Alp v nasprotju z depresijo, ki vada na Jadranskem morju. Pri tem izhaja obe nasprotji tavnosti, ki se srečata na prehodu od celine k morju. Značilnost burje ni v tem da pihava komerno, ampak divja v silovitih smukih. V kraških okrog Celca, Razdežca, Divače in Zavelj je burja namočenjša, Suroembe, ki jih povzraža zlasti v temperaturi, pa so tako občutljive da segajo celo vzhajajo do Benetk. Povprečno pihava burja v zimskem času 19 dni v pomlad 8 dni, v poletju 4 dni, v jeseni pa 9 dni. Povprečno pada radi burje toplota za 4°.

Široko veter ki nima nikake zveze z afrikanim vetrom, le vroč in vlažen in pihava z malo jakostjo z morja. Vseled tega veter se dvigne toplota od 5-10°, s tem v zvezi pa dvigne v zraku, ki se sega čisto od 76-90°. Če burja prihaja jasno in lepo vreme prinaša široke oblake in dež. Vse čas od novembra do marca traja nekaka borba med obeh vetrovoma, v katerem prevladuje burja.

Glede padavin pa so kraški z neizračunljivo množino. V Tisti pada letno približno 1099 mm dežja v Sežani 1422,2 mm, v Divači 1390 mm, v Nabrežini 1788,8 mm, v Vipavi 1538,7 mm, pa Colu 2041 mm. V januarju pada najmanj dežja v Sv. Križi, pri Trstu in to 38,3 mm, v avgustu pa ima najmanj padavin Trst s 93,7 mm. Največ padavin imajo vsi kraški v oktobru. Snežna inato največ kraški kraji ob raznih nižjih hribeh in sicer okoli Novosaj in Vremščice. V teh kraških traja snež 30-40 dni. Na gornjem Krasu je povprečno le 20 snežnih dni v letu (v Bazovici n. pr. 18). Kraji ob morju pa imajo snež samo par dni v letu, in še tega samo na ogled.

Med najbolj zanimive reke Krasa moramo šteti reko Reko oz. Timavo, ki izvira v Trnovskih gozdovih in sicer po združiti večih hudournikov, med katerimi je največji takozvani Velika voda, ki izvira v višini 700 m. Vanj se izliva več manjših vod, ki izvirajo na Pivki in v Brkinah, dokler ne okoli Bistrice sprejme več močnejših pritokov. Reka teče od začetka po pesčencu, dokler ne vstopi v Vremško dolino, ki sestoji iz apnenca. Ze tu se prične voda vidno zubljan in v poletnih mesecih skoro ne teče več uaprej ampak stopi voda v strugi le v večjih kotanjah. V bližini Skofelje se zarije Reka v skalnato globoko izjedeno strugo, dokler ni prisiljena pod Skofelje poiskati si podzemne poti do morja. Podzemnemu toku Reke sledimo lahko še 2.700 m, dokler ne izgine skozi ozko odprtino v takozvano Mrtvo jezero. Vsekakor

je ta pojav dal mnogim znanstvenikom misliti, posebno še, ker se je domnevalo, da je Timava ista voda, ki izliva v Skočjanski jami v zemljo. Ze v 17. stoletju so pokušali doznati, koliko je rečnice na tem. S primitivnimi sredstvi, s tem da so spustili v Reko kosček telesa, seveda niso mogli ničesar doznati. Med tem so pričeli pa raziskovati številne podzemne jame in pa drugo jame, ki jih je na Krasu mnogo in ki dosegajo zelo velike globine. Tako je neki raziskovalec Lindner leta 1841, po skoro enoletnem delu prišel v jami pri Trebčah do globine 321 m, kar je komaj 60 m nad morsko površino, kjer je zasledil poniklo Reko. Pri tem polžuščih so ugotovili, da razni izvirlki pri Sv. Ivanu pa do Nabrežine, izhajajo iz te poniklice, ki ves čas svojega teka išče na raznih straneh izhoda. Med tem časom so pričeli tudi do globlin Kraške jame pri Divači in ugotovili da so njene številne stranske jame napolnjene z vodo podzemne Timave.

Ko so na ta način ugotovili zvezo med Timavo in Reko, pa se je pojavilo novo vprašanje, kam zgine toliko vode. Ugotovljeno je namreč, da pri ponikanju pri Skočjani izgine dnevno le 90.000 m kubnih vode, dočim je izvira pri Timavu dnevno 2-2.500.000 m³. Nadalnja raziskovanja so pokazala, da dobiva Reka pod zemljo dotoke iz vsega Krasa, daždo do gorškega. Po vsem Krasu pa se nahajajo poleg tega številni požirališki, ki svroti požirajo deževnico, n. pr. pri Rodku jih je okoli 12. Tako vidimo, da je ves vodni sistem Krasa zgrajen okoli reke Reke oz. Timave in da se vse vode sune okoli Reke. Zato ni nič čudnega, če imamo na Krasu več lepih podzemskih jam, kakor n. pr. pri Divači, v Lokvalih itd. ki imajo vode, kakor je imajo n. pr. Postojnska in Skočjanska jama. Vse te jame namreč leže visoko nad podzemsko strugo Reke, ki požira in sprejema vse pritoke. Vseled razmeroma zelo majhnega deževja, kot suno že zgoraj ugotovili, in pa raz-

di tega, ker reka Reka, kot največja kraška voda, z njo pa vsi ostali manjši potoki, že pred vstopom na Kras zginajo globoko pod zemljo, trpi kraška zemlja veliko suho. Računati moramo, da Reka že blizu svojega ponikra pad zemljo v Skočjanski jami, pade v globino nad 100 m. Saj je Kačja jama pri Divači globoka okoli 300 m in jo na zgornjih ugotovljali tudi Reka namaka njene ravn. Razdalja od Skočjanske do Kačje jame pa znaša v zrachi črti komaj par kilometrov Brez dvoma je, da bi se dale tudi te podzemne reke izkoristiti in mnogi znanstveniki so se s tem vprašanjem že precej pečali. Aluderna tehnika bi ves problem brez dvoma z lahkoto rešila zlasti, in treba kopal nikakih rezerviranj v globinah, ker so že in po naravi ustvarjeni. Bilo bi morda le potrebno zajeziti posamezna podzemna jezera. Predvsem bi tu prišle v poštev gradnje manjših elektrarn in pa vodovodov. Z narčtom za gradnjo elektrarne v Skočjanski jami sami so se sicer že bavili, vendar pa so to načrte opustili, ker bi z morebitno gradnjo popolnoma uničili naravne krasote. Ne bi pa ničesar ustvarili z gradnjo kakoga vodovoda, ker bi voda lahko enostavno zajeli iz ene ali druge podzemne kolonije in jo napeljali na površje, kjer bi se potem sama spuščala na nižje ležeče kraške kraje.

Kras predstavlja v obeh zgoraj vzeilih vprašanjih, lahko rečemo, popolnoma zaključeno in enotno celoto. Tako po podnebnju, kakor ne vodovlju, je to zaključen del naše zemlje, ki je pa v obeh primerih zelo zanimiv in značilen. Ravno tako zakročeno celoto bi nam umili pregled in študij zemeljske sestave in pa rastlinstva in živalstva, čeprav in, razen pri rastlinstvu morda, ne bi bilo moč toliko tega poudarjati. Vsi ti momenti so seveda močno uplivali tudi na naše ljudi, ki niso vse znanosti zemlje na kateri žive od nekdaj. Tako po znanosti, kakor po značaju, so naši Kraševci popoln izraz vseh naravnih oblik. Študij te popolnoma stvarni strani našega človeka, ki nima nikakega razmerja s kakimi ideološkimi in mističnimi domnevanji, bi bil vsekakor ena najbolj zanimivih tem, o katerih bi morali razpravljati in spregovoriti, — d.

KRAŠKA JAMA VILENICA

Med našimi mlajšimi je ime Vilenica splošno neznano, dasi pripada znameniti podzemski jami pri Lokvi na sežanskem Krasu in ima kot pristen domać izraz svoj posebni kulturni pomen in je celo časno uvrščena v italijanski književnost v času Napoleonovih pretekli. Spominja nas predvsem na starodavno dobo, ko je naš narod še veroval v svoje vile, tista blagohotna bitja, ki so priskočila na pomoč junaku v bojnih težavah iz svojih nepristopnih bivališ. V goratih kraških se je sicer ohranilo narodno sporočilo, da so vile bivalje v gozdnatih vrhovih, kamor ni mogla prodreti človeška noga. Toda že stari Grki so postavljali svoja mitološka bitja v tamkajšnje kraško podzemlje. Tako postaja verjetno in razumljivo, da je ime lokavske Vilenice še ostane prvotne naše kulture iz dobe, ko se je bogato slovensko bajefovje prilagodilo najbolj izrazitim posebnostim kraške prirode in tu je temno podzemlje postalo bivališče takim nadnaravnim silam in bitjem, kakor so bile tradicionalne vile.

Ob tej priliki je zanimivo opazovati odmev takih značilnih pojavov našega Krasa pri italijanski sosedih, kjer ne poznamo kraških znamenitosti. Dante je znan mojster v opisovanju podzemlja in njegovih učeni tolmači soglašajo, da si je on gotovo nekdaš prej ogledal kako podzemsko jamo in ugrabilo, katera izmed večjih kraških votlin mu je mogla nuditi dovolj primernih vtisov in snovi za njegov umotvor, za »Božansko komedijo«. Znamo je, da se nahajajo pri Tolminu neka Dantejeva jama, toda naš zgodovinar Simon Rutar pravi neke, kako ni verjetno, da bi bil ogledski patrljarh v tistih burnih časih sprejel v goste na svojem ozemlju vnetega pristaša protivne politične stranke, kakršen je bil ravno Dante. Važnejši je za nas drugi italijanski pesnik, opat Giuseppe Compagnoni, ki je zaslovel posebno kot politik in državnik za časa Napoleona. On je namreč na prvem kongresu tako imenovane cispadanske republike v januarju 1. 1797. v Reggio Emilia jedužil, naj se zeleno-belo-rdece barve priznavajo za državno tricoloro porajajoče se nove Italije. S tem, da je njegov predlog obveljal, mu je ostalo ohranjeno častno ime že s početkom italijanskega preporoda. Pred tem dogodkom se je Compagnoni bavil v Benetkah s pisateljevanjem in ko je 1. 1793. prišel v Trst, je napravil ta podjetni mož še izlet na Kras, kjer si je pobilje ogledal tudi lokavsko Vilenico. Ta čudesna kraška jama je bila tedaj pod tem imenom že zdavnaj daleč naokoli znana in kot

prirodna znamenitost je privlačevala zlasti tuje, ki so prihajali v Trst. Slovca je po svoji lepoti in razmeroma lahki pristopnosti vse dotlej, dokler ji prej nepoznani in nepristopni postojnski in skočjanski jami nista odzveli sčasoma vsa turistično veljavna.

Ta svoj izlet na Kras je Compagnoni obširno in pesniško obdelal in deice poklonil v posebnem ponatist pod naslovom »La grotta di Vilenica«. Zastopatelj Asajzji, ker si lepočisti prijatelj Zeno, Tron, Spev imi svojo književno vrednost za isto idilično dobo in je doživel še pozneje nekaj ponatisov, v zadnjem času pa ga je izdalo tudi turistično društvo »Enite s slika in življenjskim opisom Compagnonija. V njem opisuje pesnik podrobno svoja opažanja in vtise s pota, ko se je na škripajočem vozčku oziral na lepo razvijajoče se tržaško mesto in luko, kjer je takrat nova podjetnost odvijala zaručeno obalno in je živalna trgovina z zaledim ustvarjala slikovito vrvenje z prometom in splošno blagostanje, ki je segalo tudi na okolico. Ob pobočju so se vrstila gospodarska posvetva in čedne hišice z vrtovi, dočim so potem kraške gočevaje pri slabem vremenu na že utrujenega potnika napravile bolj neprijeten vtis. Ko je končno dospel v lokavsko vas, mu je tamnošnji Tabor nudil med revnimi potleuščanmi in prilikavnim drevjem več priznanih vzpored. V Vilenico je spremljal pesnika, spreten domač vodnik z bakljo po potepovanju skalovju navzdol do temnih poredov. V njegovo navdušenje za veličastni slaj čarobnih kavnikov in prikazni se je polagoma spretenlo in strah in trepetanje. Z gostobesednimi pretiravanji, kakor so občajna v listi dobi skuša Compagnoni vzbuditi pri svoji miljenki zanimanje in občudovanje predvsem za svojo dozvedno junaško podjetnost...

Nam zdostuje, da spoznamo kolko važnost se je dajalo nekdaš lokavski Vilenici in kako je njeno pristno slovansko ime ostalo čisto in nvaženo tudi v tujem svetu. To je umestne danes naglasiti, ker je ta sloveca kraška jama prešla s časom popolnoma v posest in upravo tistih, ki se ponajajo s svojo uzorno civilizacijo, a so s tem dosegli, da je jama zgubila svoj sloves ostala brez svojega lepega starodavnega imena in da so celo domačini že nanjo pozabili.

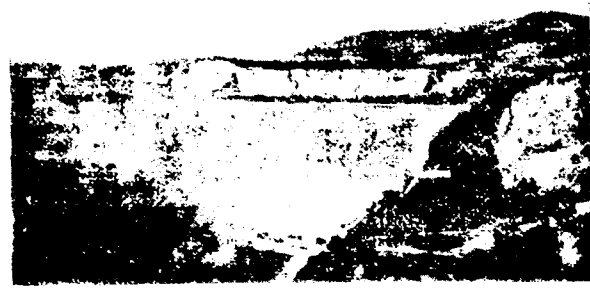
Ista usoda je zadela tudi ostale prirodne znamenitosti naših krajev, ker so si jih moderni kulturosvetci prilastili, kakor so na primer Lobodnico pri Trebčah, Dimnico pri Slivjah, Kotličce pri Bazovici — da ostanemo v bližini, kjer ima prav vsaka kraška vas svojo podzemeljsko znamenitost — a vse to je monopolizirano v rokah strokovnjakov, ki znajo sicer spikati lepe in učene knjige o vsem tem, a nimajo niti toliko občutnosti in poštenja, da bi spoštovani svoj pristina starodavna in pomembna domača imena proslavljajenih prirodnih krasot naše zemlje. Tem častnejše se vrdikuje našemu temu zasledjenim prilikavel bivši predsednik Touring kluba pok. L. V. Bertarelli, ki je moral zastaviti ves svoj ugled pri odločujočih staviteljih, da je vsaj za postojnsko jama vesilj nekaj domačih napisov — seveda le začasno. S prerano smrtjo tega planetnega Italijanskega rodoljuba je zginito tudi tam zadnje priznavanje naše avtohtone pravice in kulture, a njegova vitsokotična izjavjanja so se gotovo istakotila zgubila v nedosežnih arhivih, ako jih še ni uničil strah in strah, da ne bi ti spisi še kdaj služili za proučevanje resničnega značaja naše dobe in naše zemlje.

Niso časi za to, da bi se udajali spominom, ki nam jih vzbujajo kraška Vilenica, počasnica že v prvi svobodi italijanske zarje. Svetopisemski prerok se je tolažil nekot s tem, da če jezik vlihu, bo kameenje govorno. I. p.

Mariborska: Eridnost prinaša: Sobotna številka »Jutra« z dne 18. tm. je prinesla na četrti strani veliki oglaš »Enite — najbrže potne pisarne — iz Beograda, kjer pripravajo izlete na Jadransko in sicer v Italijanski del Jadrana. Med drugim etimo tudi, da se vrše »izleti v družino Grotte di Postumia, 50 km od Trieste«.

Popolnoma jasno je, da je tudi »Jutra« kakor vsi ostali dnevnik, časopis, ki objavlja inserate, saj od tega dela časopisa zavisi obstoj vsakega dnevnika. Denar je denar... Vendar ugotovljam na tem mestu, da se mi zdi, da bi bil odgovorni činitelj »Jutra« moral v tem slučaju z dovoljenjem naročnika in reklame in toliko izpremeniti besedilo, da ne bi tako neprijetno dirnilo vsakega Slovence, ki ga je čital. Nočem natiči tukaj načelne debate o imenovanju krajevnih imen, čeprav niso več v naši državi, mislim pa, da je na vsak način sgrešno ravno v tem slučaju, da je ostalo pri »Grotte di Postumia 50 km od Trieste«. Predvsem se tudi zdi, da je bila ta oglaš sestavljena za on, del prevladujoča naše države, ki po blizu teh krajev ne pozna, a ga menda ni Slovence, ki ne bi vedel, kje se nahaja Trst a razen tega je naravnost trdnja navajati in orientacijo bralca, da se nahaja Postojnska jama 50 km od Trsta. Slično bi se glasilo: Hote 128 km od Ljubljane, ko bi rekli pravilno: 7 km od Maribora.

Če se danes tolikokrat piše po nemških časopisih o Laibach in Cilli in kaj jaz vem se kaj, bi menda na vsak način bolj upravičeno pisali mi mirne duše o Postojnski jami in o Trstu.

Kraška obala: Selski zaliv

OMLADINSKA RUBRIKA

JOSIP LAZARIĆ:

DRUGA OMLADINSKA KONFERENCIJA

26 ožujka održana je u Zagrebu II omladinska konferencija. Na tu konferenciju bilo su pozvane sve naše Omladinske sekcije kao i hrvatska društva da poštuju svoje omladinske pretpostavke, kako bi se mogao stvoriti jedinstveni program rada za našu cjelokupnu omladinu koja je u posljednje vrijeme pokazala zamjeran vitalnost. Sve su se Omladinske sekcije odazvale, a i mnoga naša društva koja su se dolazila da učestvuju u jedinstvenom omladinskom programu, što je veliki konolidacijski rad u timu, veći prosperitet našeg emigrantskog gibanja.

Konferencija je započela ujutro sa izaslanstvom dječinih vedom. Pročitani su se izvješaji Radnog odbora, o kojima se diskutiralo da podne. Poslije podne bilo je nastupalo konferencije su biranjem novog Radnog odbora kojemu je na čelu Karlo Bodo. Jedno se odredilo jednoglasno da bude Zagreb centar svih naših omladinskih sekcija i Omladinskih organizacija kao su veština u Radnom odboru da pruži potrebnu jedinstvenost omladinskom programu, što je veliki konolidacijski rad u timu, veći prosperitet našeg emigrantskog gibanja.

O organizaciji naše omladine otvorio je beogradski delegat Lazarić. On nam je detaljno izložio kako treba da se naša omladina organizira i od kojih je važnosti njena organizacija za naše emigrantske pitanje.

Još nema ni pune tri godine otkako se naša omladina trgula iz svoje letargije. Ali u to kratko vrijeme uspjela je mnogo toga da napravi svojim sistematskim radom. Sama je uveličala monotoniju naših društava, koja je katkad prelazila u nagonju, a možda bi društva bila i zaspala za vrijeme vremena da nije iz vremena da pruži potrebnu jedinstvenost omladinskom programu, što je veliki konolidacijski rad u timu, veći prosperitet našeg emigrantskog gibanja.

II Omladinska konferencija dokazala je da naša omladina ima jedinstven cilj i jedinstven program rada i da u svojim nastojanjima neće ustuknuti, već će i nadalje ostati jednako impulzivna.

Organizacije samih sekcija su na visini. Cjelokupan rad je sistematskiji i vrši se poživljeno sa strane odbora kao i pojedinih članova. Same sekcije imaju i posebnosti kao na pr. žah potsekcije, mandolinstički, zidine notne, usmene notne, dilantističke, a tamo gdje je to moguće i dječiji, koja je najvažnija od svih, jer se u radi o odgoju jedne nove generacije, koja se je pretežno rodila u okviru hrvatskima i za koja postoji opasnost da bi se mogla potpunoma aklimatizirati ambijentu u kojem živi, a time s vremenom uostaj rascijepa prema užoj domovini. To najmlađa generacija zahtjeva mnogo pažnje. Nju se mora odgajati na poseban način, jer je ona sa svojom mladom sretna čista i u ta čista srea treba učiti čistu ljubav prema užoj domovini. Jedan od najprihvatljivijih načina omladinske sekcije omladinske je taj, da učine što više ljubavi prema rodnoj grudi našim mladima. Osim tih potsekcija, imade još i pjevačka, koja imade svrhu da propagira našu volju, u pram red, narodnu muziku. Zatim je literarna, književna, koja je od fundamentalnog značaja za cjelokupan odgoj omladine.

Omladinske sekcije priređuju svoje redovite usmene notne, kojima je prestružena svrha upoznati omladinu sa kulturnim, političkim, ekonomskim, socijalnim i etnografskim prilikama uže domovine.

Turistička potsekcija imade svrhu da pridružuje razne izlete, na kojima se naša omladina najbolje međusobno upoznaje, uz pjesmu, šalu i veselo, izvan zidina grada u prirodi. Osim toga sekcije priređuju razne čašanje, zabave, kao i kulturne večeri, kojima je svrha propagiranje kulta Istre među domaćim pučanstvom.

To bi bilo, uglavnom, rad pojedinih sekcija koji se pretresao na II omladinskoj konferenciji i sa kojim su se složili svi prisutni delegati. Taj se rad temeljito provodi u svim potsekcijama sekcijama, a da koordinacija između sekcija bude što efikasnija, osnovan je i Radni odbor kao vrhovni forum kojemu je svrha da drži što čestiji kontakt među sekcijama, da je izmjenjivo dobro predavanje, zidine notne i ostalo što si pojedine sekcije ne mogu utijek same obaviti.

Omladina si je postavila cilj da pomogne u radu oko izgradnje ideologije, koja će uvelike koristiti cijeloj našoj emigraciji, a time i našem seljaku i radničkom narodu sa strane granice. Njezina nastojanja su bezstranost na stranom radu koji je donijeti plod. Ona je time na čistu. To je dokazala i konferencija 26 ožujka, postavljanje svog programa rada, kojega su prisutni delegati sa oduševljenjem prihvatili i pomogli među svoje mlade drugove trdno uvjereni u konačan uspjeh. — J. P.

POKRET EMIGRANTSKA OMLADINE

OMLADINSKE SEKCIJE I RAZNE KULTURNE PODSEKCIJE - RAD MEDJU EMIGRANTSKOM OMLADINOM I RAD MEDJU OSTALOM OMLADINOM - PROPAGANDNI RAD MEDJU OMLADINOM U INOSTRANSTVU

REFERAT ODRŽAN NA II. OMLADINSKOJ KONFERENCIJI

U veći sa općom emigrantskom ideologijom, omladinski pokret ne prestavlja jedan od voleni pokret, već samo jedan fragment naše borbe i naših težnja. Danas je svima jasno da omladina sačinjava srž svakoga pokreta i daje ona određena da bude nosilac svih naprednijih ideja i da ovim idejama daje specifično omladinsko obilježje. Gdje god se pojavio bilo kakav pokret, omladina je imala u tom pokretu napredno određenu ulogu i vršila je funkciju, koja je iziskivala najviše samopoznavanja, čina i volje.

Ako naša omladina želi da sačuva svoje djelatnost neokaljanu, ona mora da bude organizirana u svojim omladinskim emigrantskim organizacijama, koje će njoj pružiti punu garanciju da će njena borba biti postena i da neće služiti nikakvim naračnim ciljevima. Ako sama omladina prihvatiti u svoje ruke bilo kakvu akciju, ona će vršiti svoju ulogu do kraja i bez obzira na razmir svojih i protivničkih snaga. Do sada je naš omladinski pokret pokazao već mnogo uspjeha i svakom pogledu, ali ako želimo da u buduću postignemo još značajnije i zamašnije uspjeha, mi se ne smijemo zadržati samo na ono što je već učinjeno, već moramo da na temelju iskustava od godina ukazano i na nedostatke kako bi mogli ove nedostatke ukloniti. Hoće li da se dade objektivna kritika našega rada upotre, moramo priznati da je mnogo propušteno i da treba postaviti čvrste temelje na kojima će poživati naš pokret.

Jedna od najvažnijih zadataka je svakako organizatorni rad kojega treba čim prije srediti i postaviti na čvrste temelje. Ne čemo se zadržavati na pojedinih premissama koji su učinjeni i koji su bili vidljivi u pojedinih našim omladinskim sekcijama, već hoćemo da ukazemo u cjelosti, kakova bi morala biti organizacija našega pokreta. Upravo nešto raznolikost položaja u kojem rade pojedine naše omladinske sekcije. Dok u pojedinih društva naše omladinske sekcije nailaze na puno razumijevanje kod matičnih odbora i imadu u tim odborima bez sumnje jaku podršku, u drugim mjestima i društva naša starija braća ne pokazuju već mnogo volje da izadju u svijet svoje vlastiti omladini. To je polava koja karakterise stav naših starijih prema omladinskom pokretu. S jedne strane nalaze se oni kojima je mnogo stalo do toga da naše omladina ispolji i svu svoju djelatnost i volju za djelatnost, a sa druge strane oni kojima je omladina "djeveta brigas". Nalazimo da pokret omladine, uz ovakvo nerazumijevanje, gubi mnogo, jer se moraju uključivati izvjesni nesporazumi, koji bi uz nešto dobre volje i razumijevanja starijih svakako bili već davno uklonjeni i koji ne bi predstavljali nikakvih suvišnih zapreka našem radu. Nasti stariji bi već ipak jednom mogli uvjediti, da omladina ne prestavlja nikakovu opasnost za njih, već da se omladina organizirala zato, da naše ideale i naše ideale odžeti na životu i da u njih unese svoju poštenost i volju.

Često je naš omladinski pokret bio sasvim bezvoljan. Često se sa mrzovoljnim skepticizmom gledalo na naš rad omladine i postavljalo se pitanje: Šta zapravo želi ova omladina, koja se sakuplja u pojedinih omladinskim sekcijama.

koja održava sastanke i predavanja, priređuje priredbe propagandnog karaktera i sazivlje konferencije? Kakav je to pokret, pokret emigrantske omladine? Dali taj pokret ide za tim da stvori jednu novu organizaciju izvan okviru postojećih i da stvara neku novu ideologiju?

Odgovoriti ćemo im kratko i jasno. Kad se je omladina udružila u jedan jedinstveni pokret, to nije uslijedilo radi toga, da se može pravcniti koji nije u okviru naše emigrantske misli. Ako je rad matičnih društava u tom pogledu ispravan, po čemu onda ne bi bio ispravan rad omladine koja djeluje unutar pojedinih naših emigrantskih društava? Jedinstveni omladinski pokret ide za tim, da dostigne i u krajnim granicama mogućnosti sprovedu u djelo one naše ideale, koji su postavljeni onoga dana kada smo postali emigranti. Mi ne možemo da nekad one poživljemo, kraj one teške i nejednake borbe koji vodi naša omladina iza granice, ostanemo pasivni i čekamo na dogadjaje krštenih ruk. Sudbina našega naroda je nama emigrantima preča od svih neemigrantskih trvenja, koja su tako česta pojava u redovima naše emigracije. Nama će biti draža svaka pomoć, ma iz kojega kraja dolazila, samo ako je ta pomoć dobro namjena, ako je iskrena i ako služi u prilog naših stremljenja. Ujedinitelj u jedan čvrsti front, gdje ćemo jedni za druge gajiti puno povjerenje i razumijevanje mi čemo raditi za našu stvar nesobično i sa puno volje. Bez obzira, da li je to hrvatski ili slovenski ili naše emigrantske omladine, bez obzira da li je to intelektualna ili radnička omladina,

mi težimo da sve pozitivne elemente ujedinitelj u jednu kompaktnu cjelinu, kako bi naš narod imao od nas koristi. Jer ako su interesi hrvatskog i slovenskog naroda u Julijskoj Krajini identični, po čemu onda ne bi trebala da bude zajednička i borba hrvatskog i slovenskog dijela naše emigrantske omladine?

Jasno je da naše nastojanje moramo u prvom redu svesti na organizaciju omladinskih sekcija i omladinskih organizacija. Omladinske sekcije i organizacije sa jedinstvenim programom rada, sa svojom povezanošću i sa vrhovnim forumom Radni odborom jesu organizacije, koje imadu svoju funkciju i bez kojih upće ne bi bilo našega omladinskoga emigrantskoga pokreta.

Omladinske sekcije imadu pojedinih naših emigrantskih organizacija imadu zadatak da sakupe u svoje redove svu još neorganiziranu omladinu, bilo radničku bilo intelektualnu, i da u njoj probude emigrantski svijest, kako bi ona jednoga dana mogla ispuniti zadatke koji se od nje očekuju. Organizacija sekcije mora da bude u prvom redu usmjerena na svoju kulturno-razvijanja naše omladine. Jedna od najvažnijih potsekcija je svakako

Kulturna potsekcija

Pomoću predavanja, usmenili i zidnih novina, širi članski sastanaka sa diskusijom, priredaba propagandnog karaktera itd., mi možemo da izgradimo jedan kadar omladine koja će u potpunosti poznavati naše probleme, našu kulturu, političku i opću povijest. Sva predavanja moraju biti usmjerena na svoju upoznanja naše uče doznajevine i njenih problema, treba sistematski pružiti omladini pravu predodžbu o značenju naše borbe. Jer mi vrlo dobro znamo, da mi nje naše omladine, vrlo malo znadu o specifično našim problemima i da im je mnogo toga u vezi sa njihovim užim domovinom veoma slabo gotovo nikako poznato. Često se dešava da omladina ima sasna krive pojmove o značenju (ako im je ova strana naše povjesti upće poznata) borbe koju je vodila naša revolucionarna omladina i Istre. Neostajati koji su se do sada pojavljivali unutar nekih naših omladinskih sekcija, odnose se uglavnom na ovaj propust: nije je isto za tim da se sa jednim uzom predavanja koji su još uvijek za nas aktuelni prikaže ogromni razmir naše narodne borbe. Ima omladina koji mogu uvjediti, da su pojedina poglavlja ovih naših problema od naloga značaja i da bi bolje bilo da se omladina nastoji upoznati sa problemima općeočevčanskim.

Međutim, moramo biti na čisto s time da je svaki naš problem jedan pa makar i najvažniji (i to najvažniji) samo na oko) dio onih općeočevčanskih problema. S našom borbom za narodnu stvar, mi ne služimo samo našem narodu, već ijedno i principima općeočevčanski prava i načela.

Kada govorimo o našoj narodnoj borbi moramo imati u vidu da je to borba koja imade svoj korijen u samome narodu i da mi pridružavajući ovu borbu vršimo funkciju koja nam je dodijeljena kao omladini toga naroda. Ako je naš pokret nastao u dubokom uvjerenju da služimo svome narodu i svojoj užoj domovini, onda treba da se predano spremamo, da se izgradimo.

Pored ove potsekcije, koja je bezuvjetno jedna od najvažnijih i našim omladinskim sekcijama, naročito važnost treba posvetiti i ostalim potsekcijama,

koje sa obzirom na svoj karakter imadu takodjer prosvjetno-kulturni značaj. Spomenuti čemo pjevačku, diletantsku i glazbenu. Naša narodna pjesma mora da se uleguje u svim omladinskim sekcijama, mora da se propagira na svim zabavama i priredbama. Pomoću ovoga narodnoga blaga, mi možemo svakome dokazati, da je Istra isključivo s rabaška, da tu živi hrvatski narod, seljački i ribarski, koji ima svoju pjesmu punu melodije i ljepote.

U diletantsku potsekciju spadaju takodjer i razne priredbe, koje se održavaju pred širom publikom, "Balune", naš narodni ples, ne smije nigdje ni na jednoj priredbi izostati

Sav taj rad koji se može nazvati kulturno propagandni ima dva cilja: da omladina osjeti to kulturno bogatstvo našega naroda, da ovo primi kao svoje i da napokon ovo bogatstvo iznosi pred javnost u cilju propagande.

Pored ostaloga, da spomenemo i ostale potsekcije kao: žah, športski zabavni itd. Sve ove potsekcije su važne unutar pojedinih naših Omladinskih sekcija. Prava imamo naše Omladinske sekcije nemaju mogućnosti da ostvare sve ovo, ipak treba da se sa nepokolebljivom čvrstošću pristupi radu. Uspjeh neće izostati i on će se čestiti ne prema njegovoj prividnoj veličini, nego prema naporu i žrtvama, koje su pridonijete.

Radni odbor

Radni odbor imadu napredno određenu funkciju, koja se odnosi na koordiniranje prilika u našem pokretu, kao i u koordiniranju rada omladinskih sekcija. Ne treba naročito naglašavati veliki značaj koji ima taj naš vrhovni forum. Jedinstvene akcije sprovedene jedinstvenog plana rada, spada u djelokrug Radnoga odbora. Mi znamo da je za svaku veću akciju koja se poduzme u cilju propagande naše misli potrebna puna saglasnost svih omladinskih redova. Jedna od zadataka Radnog odbora mora da bude propagandna naše misli i naših težnja među ostalom domaćom omladinom kao i među omladinom u inostranstvu. Da poduzamemo sve potrebne mjere, kako bi s našim narodnim problemom upoznali što veći broj ljudi, i da zadobijemo simpatije ostalih omladina i neemigranata, kojima mora pružiti dokaz o značenju borbe Istarske omladine za narodnu kulturu i slobodu. U tom smislu treba da radni odbor uspostavi čvrste i stalne veze sa pojedinih naprednih emigrantskih u našoj zemlji, a po mogućnosti i u drugim zemljama.

Ne treba zaboraviti, da je naš omladinski pokret u mnogomečiji istovjetan sa pokretima koje vode ostali omladinci, da je taj pokret uperen protiv naših, laži i ropstva. Mi moramo zadobiti povjerenje ove omladine, mi moramo ovi omladini dati dokaz o našoj solidarnosti.

Sve ideje koje su korisne našem pokretu i koje se baziraju na našim općeočevčanskim pravima, moraju da budu ujedno i naše.

Radni odbor mora raditi da uspostavi kontakt sa svim našim naprednim organizacijama, a kojima su naša omladina i omladina koja je u našoj zemlji, a po mogućnosti i u drugim zemljama. Ne treba zaboraviti, da je naš omladinski pokret u mnogomečiji istovjetan sa pokretima koje vode ostali omladinci, da je taj pokret uperen protiv naših, laži i ropstva. Mi moramo zadobiti povjerenje ove omladine, mi moramo ovi omladini dati dokaz o našoj solidarnosti.

Druga zadatak radnoga odbora je sam unutrašnji rad oko konsolidiranja prilika u samom omladinskom pokretu, kao i isticanje idejne baze. Treba dati našem pokretu jedan zajednički smjer da sve naše omladinske organizacije rade u duhu naše emigrantske misli i naše ideologije. Naročiti važnost treba polaziti na to, da se čim više omladinskih sekcija uvuče u naš pokret. Bez njih se ne može pokret ni zamisliti. Osneg i načina pokreta zavisi će o broju omladinskih sekcija i organizacija koje će biti uključene u Radnom odboru.

Osnovne omladinske sekcije u jednostavnoj gdje ih još nema jedan je od najvažnijih organizatorskih zadataka Radnoga odbora.

Ako pogledamo što je do sada u tom pravcu učinjeno, vidjeti čemo da je postignuto prilično uspjeha, ali za sam pokret to je još uvijek malo. Kada uočimo prilike u kojima rade nekoja naša emigrantska društva i imademo u vidu željnu ovih organizacija moramo biti na čistu s time da imade mnogo kračeva gdje bi se omladinske sekcije dale osnovali, gdje je teren pogodan i gdje postoje svi preduslovi za uspješno djelovanje. Raditi na ovom organizatornom polju jedan je od najvećih zadataka Radnoga odbora.

Da sav rad teče u istoj liniji naše emigrantske ideologije, Radni odbor mora da po mogućnosti spremi jedan naročiti odbor, koji će imati zadatak

da priprema propagandni materijal za pojedine naše omladinske sekcije, da pojedini našim omladinskim sekcijama šalje predavanja u vezi sa problemima našega kraja i našega naroda, kao i sve što je potrebno za kulturno izgrađivanje naše emigrantske omladine.

Primećuje se da se kulturni rad u nekim našim sekcijama slabo razvija baš radi toga što nije organizovan ovaj propagandni otkus Radnoga odbora. Ne smijemo zaboraviti da je baš emigrantska omladina najviše izložena opasnosti da bude asimilirana od sredine u kojoj se nalazi. Već samim tim, nameće se dužnost, da se ovu omladinu osvijesti, da joj se da prilika kako bi se mogla upoznati sa našim krajem, sa našim narodom i sa našom nacionalnom borbom.

Mnoge naše omladinske sekcije dlehtu u krajevima, gdje se osjeća pomankanje intelektualne omladine. Nemaju spremnih predavača koji bi mogli da im održavaju predavanja, i radi toga su prisiljeni da svoju želju za korisnim radom ispoljavaju na drugim mjestima i u pokretima koji nisu emigrantski. Dužnost, je radnoga odbora, da opskrbljuje ovakve sekcije sa predavanjima u prepisima, materijalom za usmene i zidne novine, brošurama i knjigama o našim problemima. To je jedan težak zadatak s obzirom na skromne, gotovo nikakve prihode koje imade Radni odbor. Ali vjerujem samo kad bi se sva predavanja koja se održavaju na sastancima i usmenim novinama naših omladinskih sekcija pisala i štampala, da bi se pojedini naši omladinci prihvatili da obrade pojedine naše probleme, dalo bi se mnogo učiniti.

Isto je tako dužnost Radnoga odbora da po mogućnosti izlazi u susret svim željama Omladinskih sekcija i organizacija. Pored zadataka koji su postavljeni u konstitucijskim pravilnicima Radnoga odbora, Radni odbor mora imati zadatku da riješava sporove koji bi eventualno nastali između pojedinih naših omladinskih sekcija i organizacija, kao omladinskih sekcija sa jedne strane i matičnih društava sa druge.

Nadalje bi Radni odbor imao dužnost da barem jednom godišnje izadje pred javnost u ovoj državi sa jednom publikacijom, almanahom, spomenikom ili slicno. Među nama imade velik broj omladinaca, koji na polju kulturne stvaranja imadu ne zastojaču za ostalom omladinom. Treba poticati omladini priliku da ona svoje sposobnosti spusti u okviru našega pokreta i da sa svih omladinaca sa svojim kulturnim radom uređuje doprinose, svoj udio omladinskom pokretu. Kako mudro u našem časopisu »Istra« omladinsku rubriku, potrebno bi bilo da se Radni odbor brine za to, da u toj rubrici po mogućnosti što češće izlaze članci naših omladinaca. Te članke mogli bi omladinci stat na omladinske skupove, koji bi im nek imao kontakt sa redakcijom »Istre« koji bi se htinuo za njihovu vršenje u list koji bi i kratko višio funkciju redaktora za omladinsku rubriku.

Ao bude Radni odbor ispunio ove zadatke, vjerujem smo, da će naš omladinski pokret u budućnosti pokazati značajne uspjeh u svim poljima.

Zadaci koji se nameću budućem odboru jesu veliki i od ogromnog značaja za omladinski pokret. Ne smijemo se u medijim plahiti nikakvih napora, nikakvih zapreka i trebamo doznati svima i svakome, da je emigrantska omladina sposobna da se bori, da stvara i da pobjeđuje!

GRAKALIĆ LADISLAV:

JA GREN...

Se, spominješ kako je Bepo svom ocu rekao:

»Čačo ja gren, ni san ne znan kamo i ki zna ca name još čeka: velik je svit, široki su puti tamo širi od onih po kin san u mladosti teka...«

Tebe zemlja veže, ter takt. Je voliš nego je da ni za po svita (i danas za nju boga moliš!) Tako će pasati čuda trojnih lita i morati će ti puštili kako su i drugi čes poći za njima, na put teški, mučni, dugi.

Čuda si u nju posija svoje krvi, pota, (više nego sivena!); učinjen si iz nje. Ivo ti je bilo: kumpir palenta i jota.

(Ne čuješ teške korake vrimena?) Ono će pasati priko naših livač, priko vaie, priko dragih školja i ladonje stare, priko crkve naše, priko lijepe pisme i donace naše.

Ja gren...

»Ne, ne, ne i ne! Kako to govoriš sine? Preslabo je vrima da ubije narod cilj, preslabo je sve ča je zidano na sili; mi smo iz te zemlje, u namini je ona, i njezin glas zvoni u namini kaj velika zvana na našoj crkvi. Ča paraš da nikad neće bolje biti? Na njoj smo se rodili, na njoj ćemo umrići! (Iz zbirke »Razgovori s ocem«)

IVAN BOSTJANČIĆ:

FRAGMENTI JEDNE MLADOSTI

U kutu od prozora bilo je jedno mjesto gdje je sjedio drug Toni K. Dane i dane sledio je mirno i nepomično ne slusajući monotona predavanja učiteljeva, jer je bio jedan od onih koje nije zanimala slavna prošlost naše nove »domovine«. Prošli su dani, vedri i sunčani, ispod otvorenih prizora silno su mislile lice, a nek je po sav dar pizvao pjesmu o moru, ljubavi i životu. U razredu bilo je zagušavo prazno i dosadno. Bijelo okrecena školska soba sa zidovima prazan i miran, mladost dan »Alba d'omora« koji su ovom mladosti dali bar nešto života, nešto promene, bila je i savršeno malena i tišina. Učitelj je sjeo za katedru i čitao novine. Na glasnom zator koji je biojav po razredu poduzmući bi glavni, odmahnuo nas srditim pogledom i kratko zapovijedio: »Silencio!«

Poslije toga žagor se stisao, a učitelj je nastavio da čita debelo skloputo od novine. Toni gledao je sa svojim velikim, začudjenim očima kroz prozor iz divnog aleju provalih lija, pa dalje preko crvenih krovova susjednih kuća, na mirno, modro površinu mora koja se je pružala u beskraj. Te njegove velike oči u kojima je ležalo sakriveno jedno nepomično djetinstvo gledale su sa iskrenim čuđenjem na lijepotu ovih vidika punih daljina i snega. Treperile su sunčane zrake na zelenom lišću lija, na krovovima, na moru... Tamo vani bila je sloboda, bila je mlada sunna, bilo je more, a u razredu se nalazili prazni zidovi, stare klupe i učitelj koji je čitao novine i sanjivo sklapao oči.

Kad je učitelj pročitao novine i skloput ih, ustao je sa teškim uzdahom. Svi pogledi počivali su na njemu osim pogleda Tonija koji je gledao kroz prozor. Znao smo da će sada početi predavanje o historiji, da će učitelj govoriti jedne te isto, govoriti ova što smo već toliko slušali. »Silencio...« i ponovo je teško uzdahom svijestavst svoje velike misle koju mu je povjerila domovina.

E cosi... Govorio je dugo razmišljajući ono što je prije tri godine govorio generaciji ispred nas i što će još govoriti generacijama iza nas. U mojoj su se mašti tog vedrog sunčanog dana redala lica velikih predhodnika našega novoga sistema. Jer učitelj je govorio onako, kako mu je bilo naredjeno, i ti veliki predhodnici jedne ideologije i jednoga sistema marširali su kroz ovu sobu odjeveni u posebne košulje i naročite odore. Marširali su kroz historiju »Domovine« već u ono vrijeme kada ta ideologija i taj sistem nisu imali nikakvih konkretnih forma. Redali se Cavour, Mazzini, Garibaldi i njegovih »Mille«, pa dalje braća Mammei i Oberdank. Bez obzira na historijsku razdalju koja ih je razdvajala, bez obzira što je svaki od njih imao u toj historiji različit ulogu, oni su, prikazani nam na učiteljev način, izgledali svi jednaki. Svi su prolazili u jednom beskonačnom redu i nije ih se moglo razlikovati.

»Da... velika i slavna je prošlost naše domovine i vi se morate u nju ugledati, kada podroastete služiti čete njenog veličini i spazli. Živote vaše žrtvovate čete za nju, hit čete heroji!« Da... vojnici ćete biti! Tako da, vojinci. A ti, kada ti gledaš kroz prozor?« Prekinuo je najednom učitelj svoje predavanje i osiro pogledao na Tonija. A Toni se trznuo preplašen zbunjen. (Zaista, nije bilo Bepo, Toni da si u onim dalekim danima našega djetinstva gledao kroz prozor na modro i blistavo more, da si bio otetan kada je učitelj govorio o slavi i herojstvu! Nije bilo Bepo!) Prezirivo je gledao učitelj Tonija, koji se pozurio u klupi posramljen i ponižen.

Šutimo, odmjerava nas srditim pogledom: »Silencio...!«

Samo kao da se nekako još više porurio, povukao u sebe, ostario. Njegovi pokreti su umorni i teški.

A mi sjedimo u klupama, u onim istim klupama u kojima smo sjedili prije petnaest godina. Tek tu i tamo izmjadu redova zijevara praznina, od kojih me najviše začudjuje ona u kutu od prozora. Tamo je sjedio Toni i dane i dane gledao kroz prozor, na aleju i more, beskonačno plavo more koje se je blistalo na proljetnom suncu. Sada ne siedi više, mjesto je prazno. Mi šutimo. U petnaest godina mnogo je toga palo na nas, mnogo je toga što nas je razdvojilo, ali i mnogo toga što nas je zbližilo. Tamo kraj samih vratiju u prvome redu siedi drug Emil i gleda ozbiljno ispred sebe. Ne govori, šuti. Teškim radničkim rukama podbocje je glavu, na njegovo tamo lice legla je senka. Kao da razmišlja. Svaki čas pričinja mi da se će ustati, da će progovoriti glasom punim snage i života: »Drugovi...«

Svi smo nekako drukčiji, čudno drukčiji. Tu više ne siedi dječaci i djevočice od prije petnaest godina; dječvoke su postale žene, dječaci su postali muškarci. Tiho odmiču minute, kao da ih čujemo kako idu i ostaju na nam i prošlosti.

A onda učitelj teško uzdahne, ustaje i četa po razredu. Zauzavila se do same ploče i ponovo kao prije petnaest godina počinje ono isto predavanje o historiji, istim riječima, istim nedoljnim glasom: »E cosi...«

Govori dugo u jedno mirisno proljetno jutro, dok vanj mirisu lica, govori, govori... Kao da ne primjećuje, da se tu u ovom razredu mijenjaju generacije, da generacije prolaze, da prolazi vrijeme i da se zbivaju događaji. Da teče vrijeme, teče život. Kao rijeka protiču ispred njega generacije mlade i nove, a on stoji na obali, na onom istom mjestu kao prije petnaest godina i govori ovaj mladog, nabujalog riječi: »E cosi...« i ponavlja iste fraze o domovini, o herojstvu i o slavi. Redaju se Cavour, Garibaldi, Mammei, Oberdank... A on ne primjećuje da se tu povratila jedna generacija, koja je već stupila i realan život i koja je iz ovog života ponijela realna odričanja. Njegove oči gledaju mirno i spokojno, njegove riječi su prazno i dosadno. I iznenađeno kao prije petnaest godina, prekida predavanje i razgleda se u prazno mjesto od prozora.

»A ti, kuda ti...?« i upire prstom u to prazno mjesto i ne primjećuje, da tu za prozor nema nikoga, da je tu praznina, zastor bez tilca.

»Pao...« prošapta nečiji tihi glas, ali ga on ne čuje. Ponovo ovaj prezrivi smijehak od prije petnaest godina, iskripljeni smijehak prikaze stare i umorne, koja opuzuje onoga koji je pao za pobjede jedne velike bitke.

»Drugovi...« I protiče rijeka snažna i bujna, a tamo na obali stoji jedna pozurana, silna figura, ostavljena i sama: »E cosi...«

GVADANJ

(JEDAN TEZAK JE KANTAJ)

Danas san na žurnade bi i cijel dan san šok kopa i so polt; široko i dimboko — san va trdino s pikuonom bkava.

I tu šumat i zračnat ta mi je od te vele muki, od slinoga tega dela — ustalo. Ča san mašub s pikuonom danas gvađanja... — ma po Boga, niman ča ni šumat, ni crčanut, aš muoj gvađanj, ča san za Bjora Anjela cijeli den — još kopa i se Zgoba so samo trdi — uvi žulji.

I plačo mi je Anjelo da, ma žepi so hudi bili pak so mi se šuoliti lahko zgubiti.

Ma škopa san još i va njih te brojti posadi, flodit ča gvoziče i Bjor Anjelo vino ča pit.

ZVANE CRNJIA

DOLGA TEMNA STOLETJA

smo bili, šolji po močvirju s potrim scem. I s plaho dušo, brez upala, brez veve v svetlobo in življenje, zakrknjeni v svoje ponizjenje, v svojo osramotje in bridkost. Ali planji je silben vihai razzajal je oblake, uzlešali smo solince in ugledali pot. Nič žali smo solince in ugledali pot. Nič žali smo solince — ven iz močvirja, even iz temna.

Vi, ki imate v pesti moč, v srcu pogum, vi gjejte! Na vaših plečih bo slonelo življenje!

IVAN CANKAR

IVO ŽIC-KLACIĆ:

ČAKAVSKE PJESME

IVO ŽIC-KLACIĆ

FUREŠTI NAN GREDU...

Počele su jite... Furešti nan gredu z belimi vapori. Puno dice čeka na mulu va redu z črnimi tovari.

Furešti su lipi: črjeni, debeli; svi složno kantaju. A dica su lačni od mičerje zrceli samo ča ne laju

Furešti su sili, piju hladnu biru puni su morbini; a brižna dićuni za dinar al liru skaču po prašini

Počele su jite... Gospoda se čuju troše silne soldi. A koliko brižnih grize presnu leču i po trnju hođi.

Mornar Jive razmišlja

Ma oštija, nisan baš toliko budist čovik, al jenu stvar nikako ne razumim... Jenu jidi muče se kako volj, a vavak su lačni i goli; drugt ne znaju za molbu ni pikun, a njihov je svaki boji bokun.

Ki ne zna men, mornara Jiva! Od deset let počel san more tiče; ridi i san čuđa građi, i sve suhi ljudi; ni konala ni mora kad nisan bit. Proval san nevero i vražje sijuni, dežiti su me tukle po danu i noći; čuđa san se puti a brovon topil i stoput udehal zavet. Delat ran kako čre pedeset let, a nisan jedun put propupel krv; oš oštija, danas san kako pas prez krova, prez kuče i kolda Nina zač kuja da me uji... Na moju duša: i lafan san i gol kako petlar i kako pišto.

Za famerju ni tribi ni govoriti; za ne znam ta ča z moju diću bit, aš brižni članju ni kuče ni zemje i miš je boji i veći gospodni k'oh mornarov sin.

Porko mičerja! Nisan samo ja, ne... takoe je i moj kumpar Bene, tekovi smo svi mi mornari bi smo po moru jadrili.

Poznate šeguro i paron Meniga... Niega ni za čivota zabliha glavac; os se po čini kraj ognja teplil. P'kal kobasice na vion žaru i gladih svoju debelu Maru. Skupa su pili z bukalete i lipo zagrcni kantali... Po roji su putovali i delati iu labali vioki i tričali frite. Ča jita je erec zateleto: bilo črno bilo belo oni su vavak jimeli. Zpojiti su hēr i sina Miha kim ne lali ni itiega mlka.

Šjor Menigo v leti na pergalu sidi: njeda kako jidre skune i bragoci i veselo puše u ruke. Drugi mu zlatne rečini nose, drugi za njega delaju i prose, a on obrveća na trbištu očenase. Porko malora, ki će ara razumit?! Oni ki delaju letni su kruba, nimaju brižni cere ni trbuha, a šjor Menigo žiri se kako i Bog Njegova je šuštanca, njegov je škorup, a drugin ostane do prošite — rosi! (rka malora, ča je ovo pravica!?)

NIKOLA ŽIC:

GRAD RIJEKA I MORSKE RIBE U XV STOLJEĆU

Prestavnik vrhovne vlasti u gradu Rijeci bijaše kapetan (spectabilis et generosus vir dominus X. Y. capitaneus terrae Fluminis Sancti Viti), koga postavljahu feudni gospodar a predstavnik općinske vlasti bijaše gradsko vijeće (consilium), u kojemu je sjedio određeni broj najvidjenijih građana. Tako je bilo uzakonjeno u gradskom statutu od god. 1526, što ga je sancelonirao Habsburgova Ferdinand I dne 29 srpnja 1530, ali je ista praksa vrijedila već odavna, pa i u XV stoljeću pod predjašnjim feudnim gospodarima von Wallsee. Njihovim je kapetanom bio na Rijeci od 1496 do 1499 zakupnik Kraljevske gospodarije Jakov Raunacher, koji je imao svoje posjede na Krasiu između Trnava i Sv. Petra u Krajskoj, a umro je oko god. 1477. Desna ruka kapetana i vijeća bijaše gradski kancelar. To bijaše činovnik, koga je postavljalo vijeće za ugovornu plaću na neodređeno vrijeme. Kad je Raunacher došao za kapetana, imenovan je kancelarom Franjo Antun Da Reno, Talijan iz Modene. U toj je službi ostao od 1436 do 1460. Od njega je do danas sačuvana knjiga Liber civilium, u kojoj je na str. 355-6 zabilježeno zaključak vijeća od 10 siječnja 1449 o prodaji ribe Neke sa mjesta u tom zapisu nečitljiva, no glavni mu je sadržaj sljedeći:

Sva riba, ulovljena na bilo koji način u moru ispred Rijeke, mora se predavati sa-

mo u gradskoj ribarnici. Onaj koji se ogrice o taj propis, bit će kažnjen globom od devet libara i ne će smjeti godinu dana ribariti u riječkim vodama ni prodavati u riječkoj ribarnici Sitna i slabija riba (raza, agon i vol) se prodaje očišćena, krupna (tun i palamida), također bez glave i repa, u komadima i siječena, a ostala riba, koja se ulovi mrežama prodaje se bez izbora i u lrpama, kako je ulovljena. Pravo izbora ovakove ribe imaju samo kapetan i suci, a svaki drugi kupac će platiti pet soldina globe, ako bude pribirao ribu ulovljenu mrežama. Cijena je ribi različita prema godišnjem dobiti: jedna je cijena od Ukersa do dana sv. Mihovila (9 rujna), druga od sv. Mihovila do mesopusta i treća za vrijeme korizme. Da riba no poskupl, morala se prodavati na malo, a preprodavanje bijaše zabranjeno. Očito je, da je ovaj zaključak gradskog vijeća bio stvoren s dobrom namalom, da se regulira promet, cijena i potrošak ribe u gradu i njegovu kotaru na korist svraga stanovništva, a napose sirotinje.

Kod to se prakso ostalo i kasnije. Da je ona smatrana dobrom, vidi se iz toga, što je ovaj zaključak od 1449 prenesen u gradski statut sljedećega stoljeća gotovo od riječi do riječi na latinskom jeziku.

Najviše nas zanimaju imena riba u zaključku i u statutu. U zaključku, što ga je

kancelar god. 1449 napisao talijanskim jezikom, spominju se: salpe, cantra (cantroni), sfoje, rombi, passare, svassi raze, pece bo, ton, palamida i agoni, a u statutu od 1526, koji je sastavljen u latinskom jeziku: salpe, cantra (cantroni), sfoje, rumbi, pas seres, svassi, razje, pisces govedo, toni i palamida, a posljednjjoj vrsti (agoni) nema spomena. U prvi mah udara u oči ne samo to, da se u latinskom statutu jedna vrsta ribe nazivlje hrvatskim imenom (pisces govedo), nego još više činjenica, da ni Talijan De Reno iz Modene u XV stoljeću ni domaći sastavljač statuta u XVI stoljeću ne upotrebljavaju mletačke nazive: Box salpa XX nazivlju salpa, a Mlečanin kaže toba; Cantharus vulgarius su im cantra (cantroni), a u Mlecima se zove netad; Raja spinesa im je poznata naprosto pod imenom razje (razje), a u Mlecima se pored raze običniju naziva baracola, baracoleta. Jednako se u našim spomenicima i ostale ribe navode imenima, koja nisu specijalno mletačka (Rhombus maximus: rombi, rumbi; Platessa passer: passare, passeris; Thynus vulgarius: ton, pisces toni; Pelamys sarlat: palamida, palamida), ili imenima, koja posvuda glase više manje jednako i s ove i s one strane Jadrana (Solca sp.: sfoje, sfoje, hrvatski sfolja ili list; Rhombus laevis: svassi, svassi, hrv. svac, Nolidanus griseus i Heptacanthus cinereus: pece bo, pisces govedo, hrv. morski vol, tal. pescu bove ili manzo)

Mletačkim nazivima riba no može biti traga u onim spomenicima s jednostavnoga razloga, što Mlečani nisu nikada vladali na Rijeci, a njihova Chiozia je sa svojim tartanama i brazozlima počela lovitl ribu u Krvareru tek u XVIII stoljeću. No zna se, kako su stari Riječani zvali spomenuto ribo ni da ih su imali za njih hrvatska imena. Talijanski kancelar iz Modene ih je po svoji prilici okrstio prema latinskim nazivima, kojih riječki puk nije, sigurno, poznao.

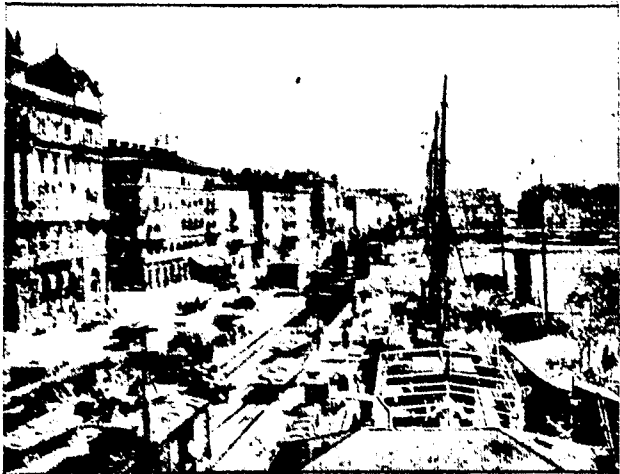
O tome ne bi bilo potrebno ni govoriti, da nema ljudi, koji su pokušali zaključiti, da ovaj zapis potvđuje talijansko lice grada Rijeke u XV stoljeću.

Bilo ovako ili onako, te su ribe jeli Hrvati, jer je sigurno i to, da je Rijeka još onda bila posve hrvatski grad. To potvrđuje sam kancelar, kad na početku onoga zapisa spominje na latinskom jeziku, koji članovi gradskog vijeća dne 10 siječnja 1449 stvorili ovaj zaključak o prodaji ribe. Pored kapetana Jakova Raunachera i kancelara De Reno bili su u onom vijeću prisutni sljedeći suci i vijećnici: Vid, pokojnog Mata, Jakov Nikolić, Stjepan Ružević, Mate Vidonić, Vid Barulić, Nikola Nikolić, Stjepan Blažinić, Tomša pokojnoga Nikole, Mate Donatović, Vid Matronić, Juraj Čala Vručić i Juraj sin Stjepanov. Iste dvojica su ono godine bili suci, a od ostalih su većina bili suci predjašnjih godina (Stjepan Ružević 1443, Matro Vidonić 1438, 1441 i 1446, Vid Barulić 1441 i 1447, Nikola Nikolić 1448, Stjepan Blažinić 1444, Tomša pokojnoga Nikole 1442, Mate Donatović 1410, 1414, 1418, Vid Matronić 1415 i 1417). Između deset vijećnika no možemo proglasiti Hrvatom jednog posljednjega, jer nam nije zabilježeno njegovo prezime.

Gradsko se vijeće dijelilo u veliko i malo. Prema statutu od god. 1526 bilo je u velikom vijeću 50 vijećnika, a polovica ovih istih ljudi sačinjavalo malo vijeće, u koje spadahu i suci (dva). Veliko se vijeće popunjavalo izborom između vijećnika velikoga vijeća. Vijećnicima malega vijeća traže funkcija do smrti, a vijećnicima velikoga vijeća samo do novih općih izbora. Slično je tomu moralo biti uređenje i u stoljeću prije toga, kad je stvoren zaključak o prodaji ribe, jednako je broj vijećnika bio prema broju pučanstva po svoji prilici manji. Zaključak o prodaji ribe od 10 siječnja 1449 no potječe od velikoga vijeća. Stvorilo ga je malo vijeće, u kojemu sjedi svaki građanin i velikoga vijeća Predmet rasprave, u kojoj su zaključene također kaznene globe, prisutnost sudaca u ovom zboru, malen broj odličnih vijećnika i činjenica, da su gotovo svi vijećnici već prije bili suci, — sve to nas uvjerava, da su u ovom malom vijeću bili sakupljeni najvidjeniji ljudi grada Rijeke, a ti su po prezimima od reda Hrvati!

Kancelar Francesco Antonio De Rend uređovao je uvijek latinski kao i drugi kancelari grada Rijeke prije i poslije njega. Nemoguće je pogoditi, zašto je ovaj zaključak počeo pisati latinskim jezikom i svršio talijanski. U tom sastavku nam je ostavio trag o upotrebi talijanskoga jezika u službenim spisima grada Rijeke. Premda su takovi spomenici vrlo rijetki, upravo izuzetni, ne može se ni ovome pridati veća važnost, jer ne potječe od domaćega čovjeka i ne predstavlja domaći govor. Tekst spomenika ođaje na prvi mah sve značajne strane govora, koji je pomalo importiran djelomice u živi govor Riječana više stoljeća kasnije, najime tek od XVIII stoljeća dalje, kad se Rijeka počela razvijati kao pomorski trgovački grad.

Imena riba ne potvđuju talijansko grada Rijeke u XV stoljeću. Ako ribe i ne govore baš o protivnom, prezimena najodličnijih vijećnika u zapisu talijanskoga kancelara od 1449 bijelodano dokazuju neosporno hrvatstvo Rijeke i Riječana

RIJEKA

TONIČEVO PISMO

Čačo, i ovu Mihoju nan je sve suša zgorela, a krupa je nikidan doi ure tukla po grozju: niš nan ni urodilo: ni zelenja ni kumpira, dodar za kozo ni vinike na rožju.

Mat pravo govori: va prokjelih smo se krajih... Ounda daž suda kad ga ni potriba, a v leti na pade molitve, i na sve prošišijoni je nebo mutavo kako i riba.

Naš plovac prodiče, da nan bog neće dobra aš smo hudi, a stric Osip se na to jadi, i kako pas kjene. Porko svite — on kriči — vajda nismo mi najgori ljudi! Materi i strini se od sramote obrazi začrjene.

Ounda je vela mičerja. Sreća da ste šli va Meriku, aš ko ne bi pomrli kako i lačne zviri. Mat čuđa puti zaplače kad prnese na stol obed al vičeru, i kad nan purcijoniči patente dili.

Ona dela i muči se stoput više leho more: sva se je sirota stopila i skonsumala. Na nje ramenu je v zimi i v leti pikun al rankun, svu forcu je ovoj našoj jalovoj zemiji dala.

Po noći pere tuje krpe, siče drao, i frega tuje podi. I šije za ulike ponjave i vriče. Lipo ona reče: niki se je za golu pokoru rodil, i nima ni mrvice sriče.

Čačo moj, za Vazan gledajte poslat ki dolar više, aš smo svi kući bosi i goli: mater i bi se otel novi kamižot, črni rubac i taversa, a ja i Marijica smo prez kalcet i postoli

IVO ŽIC-KLACIĆ

25-LETNICA DELOVANJA EMILA KRALJA

EMIL KRALJ, član Narodnega gledališča v Ljubljani

Ljubljana, aprila 1939. — V torek dno 4. t. m. je praznoval naš rojak gledališki igralec Emil Kralj petindvajsetletnico, odkar je pričel delovati na odru. Ljubljanski opera bo privedla za to slovesnost svojega odličnega delavca slovesnostno predstavo »Živi mrtveci«, v kateri bo jubilarji igral vlogo Fedje Protostava.

Prvo pomembno delovanje je izvršil naš jubilarji na tizskem slovenskem odru, kjer je bil tudi prva priznanja. Politicne in druge neprilike so ga izločile iz Trsta, kakor mnoge druge, ki so morali zapustiti našo odno stran meje. Tako Kralj kakor ostali naši igralci so pokarali, da je bilo gledališče pri nas na Primorskem na lepi in zavidni visini. S svojim priznanim delom so obogatili in opolodili, ko so emigrirali, gledališča v Jugoslaviji. Tržaški teater je pogorel in Valo igral se je razbežal po svetu, a največ v Jugoslaviji. Od tega je v devet let, Emil Kralj se je v tem času ukvarjal v enega najboljših slovenskih gledaliških igralcev. Delo, ki ga je opravil, ni samo količinsko temveč tudi kakovostno visoko stojiče. Kralj je moister v podajanju zapletenih momentov človeške usode. Ni pretirano, ce ga zaradi svojih res odličnih kvalitiet ubralamo med največje naše igralce. Teško je, da bi mi tukaj napisali celotno kritiko vnega nizevskega delovanja in ustvarjanja na gledaliških deskah, toda mi bomo naše skromne vstlece vsote vred ostale slovesnostne članke iz drugih listov, ki so ga opisali v celoti. — Jubilarju želimo se mnogo srečnih in plodovitih let!

AGONIJA

(POŠEVČENO RIKARDU KATALINČU ŽERJTOVU ZA 70. GODIŠNICO)

Ukro na zvonu zvonu, dok u duhu našim svitlosti kao da rše nenu, kao da je vid savjana Slovenstva rasprostrta krila kob zla i tujena. Zar decet Noha za nše požanje i otajstva zatvorene uvijek bi te? — Zar sante naše jednom cešnje nebe živo, vjokotina hranjeno biče?

— Ali mi osjeđuno ovo: Slaven je sebar srca i itala, Slaven je patnik — on je za slobodu duha od pančivjeka ratnik i borac protiv besramnih zala — U duhu našem kao da sunca žreeta rše nenu, u ni mi samo odjek jecaja kao da će stalno biti bo u srcu majke koja dietla grob rani ružano kiti. —

Slaven je patnik u bitci dand, Slaven je ratnik u žrtvi svoga sna, on ridi ponor jada i diže oronule s duha Slaven je patnik, on sebar često sanom je sebi i strastima svojim. Ali Slaven je ratnik... On u sebi nosi slutnje ore da smrt naša bit će skoro, iako u jadu umire se spora, ali mi znamo ovo:

Budućnost je naša puna zlata i slobode naše krvna bit će puna alata. Smrt naša, uskrš pokoljenja, Žrtva kažnjiva, ponos sutrašnjice, Sunrak naših snova zlatnih, čara sunca puna i poljina vrdnih...

Križ težak naš je... Križ naš, naš miliona... Ramena bole, rane peku, a bi tuđi biše, dok siče gorke teku, curkom teku... Križ naš je težak... Uskršna zvana u agoniji zvonu, Uskršna zvonu zvonu i patnike budu.

TON SMERDEL

LADO BOŽIČ:

IDRIJČAN VALO BRATINA

IGRALEC, REŽISER IN SCENOGRAF

OD 25-LETNICI NJEGOVEGA UMETNIŠKEGA DELA

Tisti, ki je potrverzen dialektu, vendar ni izključen iz gledališke 'bratovščine. Kdo bi verjel, da bo pristen Skofjeločan, Dolenjec, ali

Idrijčan utegnil porabiti več od enega para čevljev na odru in bi ga ne spodili... Da temu ni tako, je dokazal Valo Bratina, idrijski domačin in vitez živega srebra, cinobra in žlikofov. (Ost: Kompare Valo — »Gledališki list«).

Skoro bo minilo leto dni, kar je praznoval svoj jubilej v Ljubljani. Toda smo se ga spomnili njegovi ožji rojaki Idrijčani, neopraženo pa je šla obletnica mimo ostale emigracije. Ko se ga sedaj spominja vsa Slovenija, priredil mu je proslavo Maribor, v pripravah sta tudi Ptuj in Celje, je naša dolžnost, da se ga spomnimo tudi v našem glasilu.

Jubilant Tine se je rodil v naši dragi Idriji l. 1887. O svoji mladosti pravi sam sledeče:

Rojen sem bil pred komaj 50. leti v slavnem mestu Idriji, kjer koplejo znamenite rude: idrijski, cinober in živosrebro, mnogo živega srebra, za več milijonov dinarjev na leto. Tam nad Idrijo, nejeje med 31. in 32. meridijanem, nedaleč od sončne Gorice, sem strme in obdunjavaje bledeli po temnih stoletnih hostah, prisluškujoe evdečnim glasovam pitčev in drugih živali. Po divjem skaleju in ročeh sem stikal za orlovimi gverdi. Po romantičnih globelih in lahkih, ob žuboreh studenčkih, po pokošanih senožitih pa sem pohajal za čredo ovac, v travni leže becal grličke, rejal voličke iz leskovega lesa in pa strmel v nebo prevajajoče se z oblaki po brezmejnem prostoru.

Blaženi dnevi, kje ste, kam ste rževali, hitro, prehitro so me opopali te svete svobode. Vtkalni so me v solo in mi utepil v glavo naševanko ter latinke in patske erke. Pozneje sem se seznanil se s cirilico. Slikarstvo in kiparstvo sem valjubil ob opazovanju edinstvenega idrijskega bozega groba ter endovitega križevega pota, ki kraljuje izpostavljen v zidanih kapelicah, po grebenu strmega hriba nad Idrijo. Gledalšče pa me je zamikale, kljub teraju, da stojt moja rojstna hiša tik ob originalnem teatru iz časov cesarice Marije Terezije, pravzaprav šele pozneje, ko sem začel spoznavati, kakšen teater igrajo ljudje v življenju in sem, da se tako izrazim, bežal pred enim in drugim, pred življenjem in ljudmi.

Zaneslo me je v metropolo slovensko, v belo Ljubljano, in tu sem prav za prav začel skrati med kulture in civilizacije. Nekega lepega dne sem zaslužil, da s temi stvarmi ni nekaj v redu in naenkrat sem se znašel v labirintu življenjskih problemov. Zatekel sem se k knjigam in začel iskati resnice, modrosti in lepote. Tudi v daljnjo deželo sem se odpravil, da vidim, kaj počno ljudje v življenju drugod. Vraéal sem se večkrat življeno razvnet pa tudi bridko razočaran, vedno bolj oklepajoče se domače grude, v trenutkih hrepenenja po brezmejnosti, zatekajoče se v božansko naravo, včasih pa tudi k teatru, ki družji v sebi vse umetnostne panoge in pomeni svet zase, s svojstvenimi življenjskimi pogoji, ter odpira možnost razmaha v globine, širine in višave, skratka v brezmejno prostornost.

Zanimanje za teater je kazal Valo že v otroški dobi. Solska prireditve »Tičeček petelinček« in prireditve Narodne čitalnice so ga zbudile. Odšel je z jasnimi načrti v svet, najprej v Ljubljano, kjer je stopil l. 1904. v dramsko šolo in kmalu nato na deske deželnega gledališča. Toda k popolnosti stremeč duhu mi ni dal miru. Pobral je šila in kopita, in odšel po svetu. Od l. 1906. do 1908. je študiral v Nemčiji, v Trieru, Geri, Osnabrücke-Detmoldu, obiskoval gledališče v Berlinu, Dresdenu, Leipzigu, Münchenu in Frankfurtu. L. 1908. ga vidimo v Trstu, kjer sodeluje pri slovenskem gledališču do l. 1911. Njegova zasluga v Trstu je bila da so začeli prirediti gostovanja po deželi, Gorici, Proseku, Baniškah itd. Tržaško gledališče sta tedaj vodila Verovšek in Danilova. Za njegovo umetniško rast je bilo važno, da je v Trstu spoznal razne italijanske igralske družbe in njihov način igranja. V Trstu je sodeloval tudi pri »Edinosti« kot koraktor, prevajalec romanov in pisatelj podlistkov. Spoznal se je s tedanjimi tržaškimi prvaki Wilfom, Staretom, Slavikom dr. Požarjem in drugimi. L. 1912. da vidimo spet v Ljubljani. Od tu je hodil skroz tri leta na počitnice na Koroško kjer je organiziral diletantske odre in sodeloval kot dopisnik pri »Miru«. L. 1913. je vprizoril v Brnici pri Beljaku »Desetega brata« brez oblastnega dovoljenja. Prav pošteno je bil namreč potegnil poveljnika orožnikov, ki mu je že pred prireditvijo molil pod nos prepoved prireditve. Pri uprizoritvi »Desetega brata« se mu je

degodilo, da mož, ki je igral Kriavlja, ni znal čitati. Dvakrat mu je prebral igro in mož je na začudenje vseh najbolj igral svojo vlogo. V Celovcu je organiziral Einspillerjevo proslavo in režiral »Domnac«. S svojimi dopisi in podlistki v »Miru« je žigosal nemške namere, zato so ga vzeli na piko in mu pričeli delati ovire.

Kakor se je zanimal za Koroško, prav nič manjše pažnje ni posvecal tudi Primorskemu. Tako ga vidimo ko gostuje v svojem rojstem kraju. Povabil ga je tedanji župan Stravs, da je gostoval pri socialistični diletantski družini. Ob tej priliki sta se srečala na odru s svojo gospo Fanel, hčerko tedanjega župana. Sodeloval pa je tudi pri sokolskih predstavah in gostoval v idrijski okolici. Pot ga je zanesla v Ajdovščino, Vipravo in Sv. Križ-Cesto, kamor ga je bil povabil nadučitelj Medvedšek. Praznovali so 50 letnico čitalnice. Igrali so Ganglovo »Sina«, slovesnosti govornik pa je bil dr. Dinko Purc. Toda Valo bi jo bil ob tej priliki lahko pošteno izkupal. Vsačuni so mu v jaci, ker jim je toča razbijala po poljih, razšli oder, ki ga je bil pripravil v gradu in kmalu bi bili tudi njegaj namitili.

Volja mu je prekinila delo. Obtekel je vojsko sukno in jo nosil dolga leta, dokler se ni pojavil l. 1918. v Ljubljani in leto kasneje v Mariboru, kjer je pričel reševati in organizirati slovensko gledališče. Konzertelj, ki je upravljal gledališče, je vložil prošnjo na vojsko poveljstvo, da ga razreši vojaške dolžnosti kot nujno potrebno za gledališče. V Mariboru je ostal do l. 1920. in bil eno leto intendant. Kakšne zasluge je imel za gledališče, dokazuje njegova letošnja proslava. In Maribora je sel v sezoni 1926-27 v Ptuj, naslednje leto v Celje, kjer je vodil mestni gledališč. L. 1929. se je vrnil v Ljubljano, kjer se udeležuje v dramii še danes.

Dolga, pestra, vijugasta, posejana s trnjem in vsem slabim, kar more človek v življenju doživeti, je bila njegova umetniška pot. Vse mogoče posle je opravil v svetu, toda njegov cilj je bil oder. Njegov ni kloni, vztrajal je in danes ga imamo pred seboj kot slovenske srednje postave, kremenito grčo, marikantne, lepe in jasne fizionomije, izrazilnega nosu, nazaj počesanih las, visokega čela, mehkega in topllega pogleda ter nežnih rok; imamo ga pred seboj kot umetnika igralca, režiserja, scenografa in organizatorja.

Z vsjo dušo je vdan gledališču in nekdo je zapisal o njem važne besede: »Bralnik je gledalšče vse in on sam je gledališčan« od intendantu do zadnjega delavca. Zrel igralec je z vsjo simpatično usmerjenostjo, ki jo ustvarja šele dolgoletno odersko delo. Friden je ko mrjavila in dela tako, da vdahne vsemu okoliu in dogodkom posebno toploto. Igra samo izrazite vloge, njegovi kmetje in proletarski tipi spadajo med najboljše, kar so jih ustvarili slovenski igralci. Za njega silo valonski tipi, on živi samo v podobah z domače zemlje. Njegove vloge so najboljše, kadar so naše slovenske. Skratka, Valo je igralec izredne inteligence.

Prav tako važno je tudi njegovo režiserstvo delo. Do danes je režiral nemalo število 80 iger. Zanjga je bila Bevkova »Partija šaha« v kateri je igral za svoj jubilej v Mariboru tudi glavno vlogo. Kot režiser ima vedno pred očmi ustvariti harmonijo in združiti vse sodelujoče v celoto. Do podrobnosti gre, spreten je in ustvarja prijetne slike, ki razveseljujejo. Njegove režije so resnične in polne življenja. Valo je bil prvi, ki je začel propagirati predstave na prostem.

K vsemu mu pripomore njegov prirojen talent za barve in oblike. Ze iz malih let je slikar, zato nič čudnega, da je v gledališču tudi prvovrsten scenograf in in scenotera. Odkrjuje jo tudi harmonija, izklesanost in idealna zakroženost. In kar je glavno njegovega insceniranja je pomen. Iz majhnih sredstev napravi veliko. Eden izmed prvih inscenatorjev v Sloveniji je.

Njegova prav posebna zasluga za slovensko gledališče je tudi vzgoja številnih narščaja. In kaj naš rečemo o njegovi narodni zavestnosti. Trda idrijska in slovenska korenina je! Njegovo delo po vsjo slo-

VALO BRATINA kot Babulac v »Vdovi Rožinki«.

venski domovini to dokazuje. Boril se je na severni meji z nemstvom, boril se je v Trstu z Italijanstvom. Ljubi in propagira izvorno slovensko dramo. In kaj pomeni nam? Prvi je spraval na oder naše primorske dramatikel Remca (Magda, Kirke, Učkarji, Zakleti grad), Cerkevnik (Očakojce, Vrtnice, Greh, Roka pravice) in Bevka (Kajin, Partija šaha), L. 1921. je ksilil Bevkovega Kajna v Mariboru, čez 14 let pozneje njegovo »Partijo šaha« prav tam. Ob jubileju mu je zapisal stanovski drug sedeče besede: »Slovenski človek je najbolj slovenski takrat, ko je skromen, takrat je ves naš in vsi smo na njegovi strani. V njegovih očkah je prižgana čna lučka, pristna podoba vsajga Slovenca«.

Res, skromen je. Ne rine v ospredje, dela in ustvarja tudi z malim. Prav tako skromen pa skriben je tudi v krogu svoje družine, svoje soproje in dveh dečkov, izmed katerih večji že reže lutke, zbija odre pa tudi že nastopa v dramii. Valo je mož na mestu! Nacajen in v družbi kot pravi Idrijčan veseli in dovipen. Njakoar pr ne smemo pozabiti tudi njegovega pisateljskega talenta. Tudi danes je še vedno feljtonist, krataek, prileten in zabaven.

Pa še to mi je povedal, ko sem ga vprašal pri čaju, katerega je servirala gospa Fanel, pristna Idrijčanka, o našem Francetu Bevku. Spoznala sta se ob uprizoritvi »Kajina«. H kristni predstavi vsajega drugega dramskega dela ni utegnil priti. Uspeh dram je Bevka tako vzpodbudel, da ima v delu dramatičnelo romana »Križvdca« in neko komedijo. Valo ga ocenjuje zelo dobro in upa, da bo postal najboljši slovenski dramatik. Njegovi dialogi so izborni, zna graditi in je zelo produktiven. »Partija šaha« je prav čobra igra, seveda bi jo moral uvostiti iz tujine in tedaj bi jo vsi na pretek hvalili.

Tine je Idrijčan. Naš je in mi njegovi. Vedno nam rad pomaga. Zelo ga cenimo. Zato smo ga tudi počastili ob jubileju tako, kakor počastijo je malo koga. Na oder smo mu poslali rudarja z jamščarico, ki je kljukaj na sino in iz lila sv. Barbare, katero je gledal na silki pred seboj in poleg nje svojo rojstno hišo, mu je odmevalo ubrano zvonjenje. Dali smo mu domačega cvetja in ga pozdravili. Sina, davni simbol naše Idrije, Ti kljuka in Te pozdravila.

Tako gledamo nate s ponosom in hvaležnostjo. V Idriji ne rastejo sedaj orhideje in duhteče rože, pač pa rasteata pomladi na Jelenku petelinček in orlica, šmarinka in lobodnika v Strugu, mastnica in primarna nad Divjim jezerom, muškat, rožnkavrt in rožnavin pa na oknu kamrice tihlega idrijskega dekleta. Sprejmi v imenu vseh Idrijčanov ta sopek pomladanskega dekleta. Sprejmi v imenu vseh Idrijčanov ta sopek pomladanskega cvetja in Idriji in po vrhovih okoli nje. Prav posebne pozdrave pa sprejmi od idrijskih trpinov — rudarjev, ki Te pozdravljajo iz globine svojih src in Ti poklanjajo iz globine svojih rogov živostreban in cinobrove rude, da boš bolj čutil dih njihovega pozdrava.

Tako smo počastili našega Tineta. Zaključimo z željo, da bi se dolgo živl, deloval in ustvarjal v ponos naš vseh. Ponosni smo na naše javne delavce, spoštujemo in cenimo jih. Prav je zapisal ob jubileju Ÿutrov članek: Idrija predstavlja v našem življenju krepak, zavestno organiziran in vpraževana vrednost kolektiv. Po vzgledu Idrijčanov naj bi se ravnali Slovenci vseh drugih pokrajin

TRST IN NOVI POLOŽAJ

PROMET TRŽAŠKEGA PRISTANIŠČA PRED VOJNO IN PO VOJNI — NEJASNA SITUACIJA PO DOGODKIH V SREDNJI EVROPI — BUDOČNOST TRSTA

S propastjo avstro-ogrsko monarhije in s priključitvijo Trsta Italiji je Trst izgubil zaledje, ki mu je z ozirom na svojo obsežnost in gospodarsko silo vedno zagotavljalo tako količino prometa, da je bila tržaška luka med prvimi v Evropi. Vpliv njene ugodne prometne lege in priljubljenosti se je čutil daleč po kontinentu, in v ogromni prostori, ki so ga oklepale politično mejne blišče Španije, Češke, Slovaške, Galicije in Avstro-Ogrske, Slovenske zemlje, Avstrijske, predstavljalje važno in obširno tržišče, v katerem je funkcioniralo in izvzno luke vršil Trst. V takih okoliščinah ni bilo zato nič čudnega, da je Trst kazal neverjeten razvoj in napredek tako, da je začel že novarouo tekmovati z enim največjih evropskih pristanišč — Hamburgom.

Novo meje so ekonomsko-politično enotnost tržaškega zaledja razbile in za Italijo je nastal problem, kako vzdržati promet Trsta vsaj na oni višini, ki ga je imel pred vojno, da nudi s tem življenjski možnosti prebivalstvu, ki je v dobi velikega poleta naraslo skoro na četrtilijona ljudi. Napori italijanske gospodarske politike so šli zlasti za tem, da se z raznimi olajšavami, popusti in koncesijami prometnega značaja pribavi v Trst čimveč prometa iz tako zvanih nasledstvenih držav. V tem pogledu je še šla na roko okolnosti, da so bile vse te države, razen Jugoslavije, so rezane od morja in tudi takoj Jugoslavija je bila v prvih letih v znatni meri navezana na Trst, ker njene do tedaj zanemarjene luke niso moge obvladati vsaja njenega prekomorskega prometa. V prid Italije je dolgo govoril tudi splošen politični položaj, ki je Italiji kot gospodarsko najbolj interesirani sili v Srednji Evropi dovoljeval, da za protisluzne za njen veliki uvoz iz teh držav, zagotovi Trstu precej tranzitnega prometa in mu s tem tudi možnosti življenja. Kajti promet Trsta po vojni se še od daleč ne more primerjati z onim od pred vojne in pomenu zato to razdobje za Trst v resnici dobo življenja.

Tako je znala Italija v raznih trgovskih pogodbah z Avstrijo, Češkoslovaško, Madžarsko in Jugoslavijo pritegniti znatno prometa iz omenjenih držav v tržaško luko. Na ta način je tudi dobila Avstrija v Trstu svobodno zono, dočim je kot pristaniško zato dala tranzitu češkega in madžarskega blaga, ki je bilo namenjeno za Trst posebne preferencialne tarife. Toda vse te mere niso pomagale, da bi Trst dosegel svojo nekdanjo višino in provicit. Tudi v letih najboljših povojne konjunktore obseg prometa ne doseže več kot 60 odst. predvojne. (Leta 1913, je znašal skupni promet Trsta nad 5 milijonov ton, dočim se je po vojni gibal od 2,5 do 3 mil. ton). Torej mnogo premalo, da bi se mogla popolno izkoristiti celotna kapaciteta pristaniških naprav in zaposliti vsa delovna sila. Zato je problem ponovne gospodarske povzdige Trsta stalno pereče vprašanje, ki zadaja italijanski gospodarski politiki velike skrbi. Ko so uvideli, da z izkušeno zaledja Trst ne more več računati s polnim obsegom predvojne prometa, so hoteli ta nedostatek izravnavati z industrijalizacijo. Že l. 1928 je bil v to svrhu izdane poseben zakon, ki normira izdatne davčne, carinske, kreditne in prevozne olajšave za posebno industrijsko zono, v katero so bili poleg mesta Trsta pritegnjeni tudi nekateri kraji tržaške okolice (Milje, Nabrežina). Toda uspehov, ki so ga pričakovali od teh mer ni bilo. Ugodnosti novega zakona so se bolj poslužile že obstoječe industrije, kot na pr. železarne v Srednji in ladjeladnice v Trstu in Tržiču, ki so res pokazale znaten napredek. Novih važnih industrij se te mere niso niti privabile niti ustvarile. Polno je namreč razlegov, ki govorijo proti temu, da bi Trst predstavljal ugodno mesto za naseljene industrije. Trst, v svoji oddaljenosti od izvornih sirovih, ima možnost za razvoj samo ometne industrije, ki so neposredno vezane s prometom. Potreben prometa so v Trstu tako industrije, že ustvarjene neke Veliko pridobitev predstavljajo za Trst v zadnjem času s pomočjo države zgrajene rafinerije mineralnih olj (Aquila).

Velike politične spremembe, ki so se lani in letos izvršile v Srednji Evropi, so morale nujno imeti vpliv tudi v prometu tržaške luke. Nemčija, ki je dolga leta po vojni bila brez kake vidne vloge v Srednji Evropi je v zadnjem času odločilno posegla vanjo. Stari ideali »Druga nach Ostene so dobili v teoriji o »življenjskem prostoru Nemčije« novo obliko. Anschluss, priključitev Sudetov, češki protektorat, vse to so izrazi tega hotenja v praksi in predstavljaljo dogodke, ki so popolnoma spremenili politično in gospodarsko sliko Srednje Evrope.

Anschluss pomeni za Trst brez dvoma enega najhujših udarcev, kar jih je doživljal v svoji novejši zgodovini. Z njim se je istčasno porušil ves trgovsko-politični sistem, ki ga je kot že omenjeno stvorila Italija s raznimi trgovskimi pogodbami, nazeč pri tem posebno na interese Trsta. Avstrija predstavlja od nekdanjega položaja slovenskih pokrajin njegovo najbolj prirodno zaledje. Zato je razumljivo razburjenje, ki ga je Anschluss povzročil med tržaškimi gospodarstveniki.

Grozečo gospodarsko nevarnost je delno odklonila šele nova trgovska pogodba z Nemčijo, v kateri je dala Nemčija zagotovilo, da bo za izvoz in uvoz onih pokrajin, ki gravitirajo prometno na Jadran še nadalje uporabljala Trst. Toda vseeno tudi ta pogodba ni mogla preprečiti in odkloniti precejšnje izgube. Za Trst je z novim položajem odpadel promet vseh onih

artikov, ki si jih je Nemčija rezervirala za svoje potrebe (les, magnezit, celuloza) in ki so tvorili najvažnejše postavke avstrijskega izvoza.

Niž manjšo izgubo kot Anschluss predstavlja za Trst vključenje Češke v nemški življenjski prostor; Češka je namreč s svojim velikim izvozom vedno zavzela eno prvih mest v prometu Trsta. Danes, ko ni več posebneja prevoznega preferencialnega režima se bodo znatne količine nemškega izvoza obrnile po cenejši vodni poti v nemško pristanišča. Preko Trsta bo šel samo še promet onih artiklov za katere predstavlja Trst najbolj ugodno prometno pot. Tu je mišljen predvsem izvoz industrijskih artiklov v Levanto in Južni Azijo, ter uvoz sirovih in kolonialnih robov iz istih delov sveta. Pa tudi te zmanjšane in okrine postavke niso za Trst več sigrane. Odvisne so v mnogočim od pribljeteljskega razmerja Nemčije in Italije. Da Trst v tem pogledu ne more z optimizmom gledati v bodočnost lahko vidimo tudi iz načrtov Nemčije, ki namerava napraviti in Dunaja veliko mednarodno rečno pristanišče ter povezati Nemčijo s Srednjo in Južnozhodno Evropo s sistemom plovnih kanalov.

Preblizu so še dogodki, ki bodo imeli za Trst tako slabe posledice, da bi jih mogli izraziti s številkami in tako dobili popolnoma točno sliko.

Trst se danes svoiega novega položaja, ki je nastal kot posledica političnih sprememb v njegovem zaledju, prav jasno zaveda. Še nikoli se ni v Italiji toliko pisalo in govorilo o gospodarskem položaju Trsta kot ravno v zadnjem času. Pač jasen dokaz, kako so s tem prizadeti življenjski interesi Trsta. Pojavljajo se nalezljivejši predlozi in načrti, kako najti rešitev izhoda iz nove stvarnosti. Nekateri zaltevalci, da se ponovno in intenzivneje prične z industrializiranjem: rešitev Trsta vidijo torej v industrializaciji. Trst naj bi po

nišlovem mnenju postal v okviru italijanske avtarkije važen industrijski center. V to svrhu je nujno potrebno, da prisikoi na pomoč država. Drugi zopet mislijo, da je boljše za Trst, da ostane ono, za kar je že na svoji prometni lezi predestimiran, t. j. emporiji. Mnogo, da je sicer izgubljeneza toda vseeno bi se dalo mnogo pozicij gospodarske skopnosti, ki je od nekdanj obstojala med Trstom in slovenskimi pokrajinami. Saj so te pokrajine bile njegovo najsigurnejše zaledje, ki mu je dajalo okrog 15 odst. prometa. Danes se je promet teh krajev v celotnem usmeril na druga jadranska pristanišča, vendar smatralo za možno, da bi se dal še vedno z raznimi ugodnostmi in koncesijami pridobiti nazaj. Kot eden najvažnejših argumentov v prid tega drugega naziranja pa smatralo funkcijo, ki jo bo v bodoče Trst igral v trgovini z italijanskim kolonialnim imperijem. Trst naj postane glavno pristanišče bodočega velikega prometa, ki se bo vršil z bogastvi in zakladi Italijanske Vzhodne Afrike in Evrope. Po njih mišljenju naj se vsi prekomorski promet Italije razdeli med tri glavna pristanišča. Genova naj bi zadovoljevala potrebe nacionalnega blagovnega prometa, Trst internacionalnega, dočim bi Napoli bil v glavnem specializiran na osebni promet. Težko je tu dajati predvidevanja o tem, koliko je tako mišljenje opravičeno. Danes je namreč tako promet Trsta z Vzhodno Afriko kakor tudi njegovo gospodarsko izkoriščanje skora brezpomembno. Ves promet Trsta z Vzhodno Afriko znaša namreč samo okrog 100.000 ton letno. Od te številke gre okrog 98 odst. na izvoz, kar pač jasno dokazuje današnje gospodarsko šibkost Italijanskih koloni, Italijani razlagajo te številke z velikimi potrebami kapitala in investicij v kolonijah in upajo, da se bo to razmerje uvoza in izvoza kmalu začelo hošati in razdobje čisto obratno slike.

„TIMES“ O TRSTU

Londonski »Times« bavi se v enem od opširnih članku novonastatemu ekonomicnem situaciji kra okupacije Češke, pa imedju ostalega kaže: »Prije Anschlussa, pa čak prije dolaska nacionalsocializma na vlast, njemačke državne železnice, najmočnejši svjetski železniški koncern, uporno su radile, da priluku avstrijsko i češkoslovačku prekomorsku trgovinu u Hamburg i Bremen, dajući niske prevozne cijene, da tako omoguče njemačkim izvoznicima agentima i parobrodarskim društvima, da dođu do veoma potrebnih stranih deviza. Konkurentna jadranska pruzna s izlazom na Trst i Rijeku suprotstavila se je samo slabo i postepeno je gubila na terenu koncesije, koje je dala talijanska vlada, da se kompenzira za veće prevozne troškove, bile su odmah surubljene sličnim koncesijama od hamburških trgovačkih organizacija i vištim poslovanjem s njemačkom valutom.

Decadnjali posljednjih 12 mjeseci su naravno još više oslabili položaj Trsta. Češki i slovački šećer, strojevi, kemikalije i drugi proizvodi prisiljeni su siljediti vedstvo Hamburga u trgovini i parobrodarstvu. Značajno je, da se nije razvila aktivnost njemačkog parobrodarstva na Jadranu od kolovoza prošle godine, kad su dva parobroda Schuldehtlinje počeli ploviti između Trsta i luka Bliskog Istoka. Očito je, da se čini, da je povoljnija koncentracija u sjevernim lukama za prekomorsku trgovinu, koja se osvaja političkim sredstvima, nego njeno sabiranje u stranom premda prijateljskom Jadranu.

Sada je međutim Njemačka koraknula niz Dunav dobro iz Bratislave i načelne preko polovice trgovačkog parobrodarstva ove velike rijeke, pa se vidjati jasnije nego ikada prije, da daljnji trgovački razvitak leži u pravcu Madžarske, Jugoslavije i Rumunjske. Svaka od ovih država može nađi preko Dunava, Labe i Rajne jeftin pristup na velika njemačka tržišta za svoje žitarice, drvo i sirovine. To se može nepovoljno odraziti na trgovinu njemačkih luka u Sjevernom moru. No s druge strane uvoz u Češku, Slovačku, Madžarsku i Jugoslaviju onih prekomorskih proizvoda, koje te države uvoze, vjerojatno je, da će biti potpuno koncentriran u njemačkim lukama u Sjevernom moru. Već ima znakova o utjecaju, koji će ovaj povoljan položaj Njemačke imati na prekomorsku trgovinu nekih jugolstočnih država Evrope. Tako su južnoafrički izvoznici vune i mangana povjerili svojim njemačkim agentima sav izvoz za sve dunavske i balkanske države. Uz to imaju u Njemačkoj svoje sjedište mnogi južnoafrički i indijski agenti, čija se zastupstva prostiru na cio evropski kontinent.

Posljednjih godina su Austrija, Češkoslovačka, Madžarska i Jugoslavija uvozele zajedno godišnje od 150 do 2.000 tisuću tona nezdravjenog pamuka, čak prije dolaska nacionalsocializma na vlast bio je Bremen vodeće tržište za pamuk na kontinentu te je njegov uvoz pamuka često nadmašio i onaj Liverpoola. Opasnost ove pozicije leži u glavnom u mogućnosti, da će sustav barantanja s kratkim postupkom slati pošiljke pamuka ne samo u Njemačku, već i u zemlje njenih sadašnjih i budućih trgovačkih vazala, te da se taj proces može u praksi proširiti i na drugu robu i na druga proizvodjačka tržišta.

Može se primjetiti, da će krajnji program trgovačke zivizacije u jugoistočnoj Evropi biti vanjska tržišta za izvoz te da se izbjegne daljnje opterećivanje unutrašnjih snaga. U ovom pravcu može biti važnost izvozne trgovine bivše češkoslovačke države od umjerenog utjecaja, i to ne samo u pogledu država sa slobodnom valutom. Čak unutar »osie« mogu se trgovački sporovi ili izbičji ili stvoriti. Lanjske godine su velike količine češkoslovačkog šećera bile prodane Italiji i za unutrašnju potrošnju i za odšaljivanje u Istočnu Afriku. No poljska je konkurencija bila prejak. Opadanje trgovine preko Jadrana može dalje djelovati u oba pravca u svojim depresivnim rezultatima. Poljska je također interesirana novom situacijom, jer je Gdinja u posljednje vrijeme izvozila u prekomorske zemlje i češkoslovačke i madžarske proizvode. Sada je njena utakmica s Hamburgom i Bremenom teža, dok Sietlin i Danzig dolaze opet u red.

NOVO DJELO PROF. NIKOLE ŽICA

»Iz latinskog statuta grada Labina«

Neumorni istraživač istarske povijesti i popularizator Istre g. prof. Nikola Žica objavio je u zagrebačkom »Mjesecniku« (br. 2-1939) pravateljska društva opširnu studiju o labinskom statutu grada Labina pod naslovom »Iz latinskog statuta grada Labina u Istri. Studija je izšla i kao poseban otkas na 12 stranica osmine.

Važnost ovoga najnovijega naučnoga rada prof. Žica sastoji se u tome što je njime oboreno dosadnje mišljenje da se istarski statuti na latinskom i talijanskom jeziku razlikuju i po obliku i po sadržaju od onih dragocjenih istarskih statuta na hrvatskom jeziku. Tako je dr. Marko Kostrenčić u svojem radu »Statuti istarskih gradova i otkas« (Savremeničnik 1919 broj posvećen Istri, izasao i kao poseban knjiga) bio ustvrdio da u istarskim statutima pisanim stranim jezicima, ubojstvenim amo i Labinski statut, jedva da ima i traga hrvatskim utjecajima, već da se oni posveoma naslanjaju na statute u Italiji. Dr. M. Kostrenčić dopušta da je na području statuta pisanih stranim jezicima bilo i norma hrvatskog porijekla, ali da su one živjele kao običajno pravo i dolazile do izražaja u praktičnom sudovanju.

Prof. Žica je uspio pomnom analozom Labinskoga statuta (pisanom latinski 1341, a prevedenom na talijanski u XV. stoljeću) otkriti tu tvrdnju dra M. Kostrenčića i dokazati da je Labinski statut važan za hrvatsku pravnu povijest gotovo jednako kao i hrvatskim jezikom pisani ostali istarski statuti (mošćenički, vepirinački, kastarvski).

Da je Labin u srednjem vijeku bio hrvatski grad, prof. Žica uspješno dokazuje nekim izrazima i prizimenima iz Labinskoga statuta (na pr. podknežin, poglušnica itd.; prizimenima Cinković, Plamenja, Perčić, Grubešić, Skampić, Rumenić, Vragovina, Jobanić itd., članovi Labinskoga vijeća 1436 god.) kao i samim Bartolijem, poznatim talijanskim lingvistom Labinjano, koji na osnovu istraživanja staroga dalmatskoga govora daje mnogo »argumentata« propagandno literaturi o raznim »talijanskim zemljama na Jadranu. Čak i na osnovu Bartolijevih istraživanja može se sa sigurnošću zaključiti da je Labin u srednjem vijeku bio čisto hrvatski grad i da u njemu nije bilo latinskoga kontinuiteta.

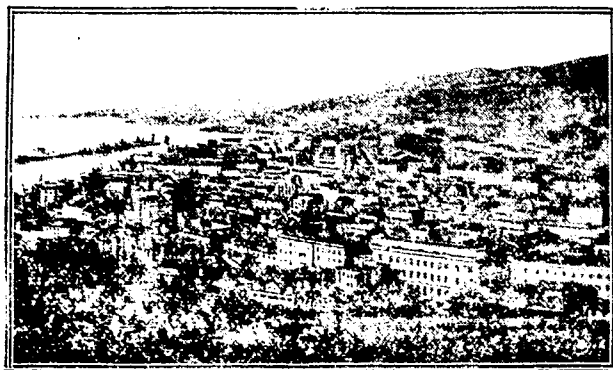
Ovaj najnoviji naučni rad prof. Žica, iako malen opsegom, velik je prilog našoj oskudnoj naučnoj literaturi o Istri.

Italijanski film

»Po statistikah je bilo v letu 1938 predvajanih v Jugoslaviji filmov in sicer: (po dolžini v metrih) iz Zdravstvenih držav 512.000 m, iz Nemčije 213.000 m, iz Francije 125.000 m, iz Anglije 25.000 m, iz Češkoslovaške 19.000 m, iz Italije pa 10.000 m in to 18 krajših, večinoma propagandnega značaja

SRETAN USKRS

žele saradnicima i čitateljima
tređništvo i uprava
Zagreb—Ljubljana

TRST

GRAKALIĆ LADISLAV: KAD SE NAZAD VRNEŠ...

Danas ni tamo kako je bilo prije... Pomato gredu ljudi priko kampanje... Munide; I već su umrlo drage, stare glave sude i mlada ruka sada sime sije.

IZ ŽIVLJENJA MED VOJNO

Dr. Avgust Reisman je izdal brošuru 'Iz življenja med vojno' (Avstrijska sodišča) na 66 strahach. Nekatera poglavja so izšla tudi v 'Delavski politiki' v polletju in jeseni 1938. Zadnji dogodki na Češkem pa so avtorju dali pobudo, da je brošuro izpopolnil.

Za malo del vemo, ki bi obravnavala življenje in borbe našega naroda za fronte in že zaradi tega zasluži veliko pozornost. Nas emigrante pa še posebej zanimajo nekateri odstavki, ki jih je napisal dr. Reisman.

V poglavju »Begunec pravi med drugimi: »Kot prvi so pribekali na februarju vojne med Italijo in Avstrijo naši primorski rojaki iz Trsta in okolice. Vsa v Mariboru pa so prišli samo reveži, največ je bilo žensk, ki so se naselile v predmestnih, zlasti v Krčevini. Ko je prišel vladni usoda je bila njihova usoda še hujša. Bilo jim je videti da niso vajene nase žive in zato tudi niso imeli ženskih oblik. Mariborčani pa so gledali s simpatijami, kako so se znala tu rečna in priprista dekleta z juga s skromnimi sredstvi okusno oblačiti mnogo pikupneje, kakor mešanice iz mosta v svojih dragocinskih oblekah.

Begunke so se pa tudi v tedanjem pomencem Mariboru kmalu znašle in si pomagale lajšati usodo z delom, večinoma s šivanjem. Nadležni niso bili ti prvi begunci nikomar, vendar sem takrat prve slišal sovražne psovke o »čelčih«, kakor se mariborski Nemci označevali primorske begunce.

Danes imamo raztresene primorske begunce po celih severni mejli in moremo je obzlatovati, da niso v času tiste dobre konjunkture italijanske lire pokupili še več nemških posostev ob mejli. Zilavo in smotreno gospodarstvo Primorcu vselakov tuja vzgojno dobro vpliva na mejos.

Tako dr. Reisman ki mu v tem pogledu ntiče ne more odrekati objektivnosti. Dobro bi bilo, če bi tudi o tem ob priliki razmisliji tisti, ki se vedno trkajo po svojih »narodnih« prsih, po drugi strani pa, kjer le morejo, lopejno po Primorcu, v katerem vidijo vedno in brez razlike le odjedalca kruha... Naj skušajo nekoliko pomisliti, kje vse so padali Primorci za skupne idealc. In ne dvomimo o tem, da se jim bo vest obudila.

Nam emigrantom pa naj dejo ta razmišljanja pobudo, da pričnemo zbirati podatke o trpljenju beguncev in borecv za svobodo med vojno in po vojni. Pozno je že, zelo pozno, a ne prepozno.

NAŠI POKOJNI † KLEMENTINA PERIC.

Dne 14. III. murla je v Biljah pri Gorici trgovka in p. »sentina Klementina Peric, vdova po pokojnem Avgustinu iz znane Solerijeve rodbine v Biljah. Dočakala je visoko starost: v mesecu maju t. l. izpolnila bi 80 let.

Pokojna Klementina bila je povsod in vsem zelo priljubljena, posebno siromakom za katere je imela vedno odprte roke. Cele Bilie in vsa okolica so jo poznale in spoštovale zbog njene dobrote in plemenitosti.

Čeni, družini Čijan v Mariboru ki je izgubila v njej svoje dobro staro mamico vaše iskreno sožalie!

† GRGO ŠKODA

U Tivtu je umro 24 febr. Grgo Škoda, poznatj bivši gostioničar u Pull. Prije rata i za vrijeme rata isticao se u nacionalnoj borbi u Pull. Pokopan je u Lastvi. Ostavila udovu Viktoriju iz poznate pazinske porodice Koren.

Bila mu laka zemlja, a ucviljenoj udovi naše saučesje.

SLOVENSKA VAS V ISTRI

KUBED IN NJEGOVI LJUDJE

KUBED V ISTRI. — POGLED Z ZAHODA

Kubed je svojevrsna, starinska beneska trdnjava v severni Istri na tisti krpi revne istrske zemlje, kjer se prebivajo Slovenci. Zgodovinskih podatkov je malo. Celo od kod to ime prihaja, ni jasno. Stari močancl, trdi in žilavi kot njihove trte, pravijo: »Za Martinje poldem v Kubed«. Čuba pa pravijo svojim pripristim hišam, v katerih je doma zdrav rod, trd in neupogljiv kot bor na hribu.

Cerkev, nizko župnišče in obzidje s stolpi je na hribu — vse je starinsko, iz suhega kamna, preperelo in ogolodano — a v brežini proti jugu ležijo ko jata sivih pte strehe revnih istrskih hiš, med katerimi so kmečke roke splele eris, trdo mrežo latnikov.

Na hribu stoji tabor, v njegovo ravleže so se zgrnle čube, od tod skoro gotovo ime Kubed.

Ljudje imajo na sebi nekaj nemarostega, nekaj, kar je med vinogradnikom in solnarjem. Herbe umajo orke in upojanje, ko da bi vse leto kopali v vinogradu, a obrab east, resen, ko razveden od vetra mornika. Kaj jim je trosa le malo v hrib proti jugu, da vidijo morje, slavo, raztopeno merle, ki se peni kot njihovo vino v jeseni.

Živlenske razmere so tu čisto svojevrsne. Hišo držita pokonen osel in žena. Moški so nekam odhujeni, posejda na pomlad v vinogradu, obkopavajo, se mečilo preko rldčev iz suhega kamna in zvečilo tobak. Rdečkasta, llovnata zemlja ni ravno predobra, da kar more — črno istrsko vino in pšenicno breg sliska nekaj srebrenkastih oljk, ki so ko rahla megla med rdečkastim brnjem — a to ni dovolj za družino. Od vse letine se proda morda le vino in olje.

Včasih pa je jesen deževna, vina je malo in je kislo. V februarju se lahko dvigne od morja solnati veter, leže v razpoke med skorjo oljk in te ne obrode. Zato se istrska Slovenka ne zance na zemljo, vsaka hiša jo ima tudi zelo malo, pač pa samo na svoje trde, žuljave roke in na svojega osla.

Kdor je potoval po severni Istri, ve, kaj je osel. Osel, drži pokoncu tri vogale domačije, je edino tovarniško sredstvo, je pregovor in grb severne Istre.

V Kubedu ima vsaka hiša svojega osla, ta ali ona bolj premožna celo dva, a krčmar ima celno kljuse v vasi. S tem oslom, kateremu je opitala sedlo in dva, iz suhih šib spletena koša, se odpravi žena na pot, ko je še trdna noč — nad Čičariljo gore zvezde, mežnar še ni odzvonilo jutra. Prižge briljavo lešerbo, sede na osla in kritike »gerile« — klis oslovskih poganjavev. Ta klis zamolklo odmeva v jutranji temi, se preden petelin zapoje v tretje in so moški v hlevu.

Žena gre na oslu proti Istri. Ko pride jutro ugasne lešerbo in se ustavi pri prvi samotni domačiji ob poti. Od čube do čube kupuje jajca, maslo, brinjeve jagode in zdravilna zeljšča, ki so jih kmetje nabrali v svojih brežinah. Krega se, cenl, baranta s tridim Istranl, da je pod noč trudna in zaripala.

Koša na oslovem hrbtu se počasi polnila s kmečkimi dobrinami in ko se nagne večer, se žena vrača. Osel zamiluje.

šljeno kima v rgodnji mrak, ob njem peši gospodinja, znova jo prižgala lešerbo nad Čičariljo gottjo svet zvezde. Ko se v temi zarezajo na prosjono sinje pomladno nebo temni obrisi kubedskega tabora, se oseti ustavi, dvigne glavo in zariga oslovsko sermadno.

Pečna je že noč ko pride žena domov. Na ognjišču tli se nekaj žerjavcev, mož, ki je spraval otroke spat, jo zamisljen čaka. Razločita osla, varno zapreta v rta in potegnata zupah. V noči imajo ljudje cuđen strah drug pred drugim. Sedel ne odpre v deževnem večeru sosedu. Potem lezeta in se v snu preteva žena skrbi. Se preden se znova zvsivta nad Čičariljo, je na nogah. Potegne iz hleva osla, ga naloži in se spusti po strmem klanec v dolino. Ob poti girga kubeski potok in voda šunl ko veter v bovorih.

Ves dan popužuje, v vetru in dežju, v meglu in snegu, z jasnimi in sivim vremenom. Na večer zaporijo na obzorju škedenjski plavalci — marsikateri sin severne Istre si tam služi svoj prekli kruh — in tam zadaj je Trst. V predmestni krčmi kubekinska prenoči skromno povečerja iz svoje cule s črnim kruhom in ovčjim sirom in v zgodnjem jutru je že na trgu, da počaka kupecv za svoje kmečke dobrine.

Potem se vrača spat ves dan. Sedi na oslu in premišljuje. Enakomerno prestopanje jo v presledkih zadremuje, pa se zbudi in vidi osla, kako mirno stoji ob brinjevem grmu in mudi bedočo travo.

»Gerile«

Pot je dolga. Kubed je neke daleč, nemogoče daleč, samotni in mrk kot mesto Jeriho.

Tako gre življenje, svojstveno uravnovešeno, vse leto naprej. Moški varuje hišo, obdela, kar je polja, okopa krpo vinograda, oskrbi stara, redka oljkina drevesa v bregu, žena pa je z oslom na potu, dan, dva v Istri, dva v Trstu. Samo na noč pride domov, da se razgovori z možem in zakrpa otrokom, medtem ko mož, zašleje oslovo sedlo.

Ta ples je ko rdeča bakla sredi temne noči celoletnega življenja.

Na Martinje je pred kubedsko cerkvijo tudi najzanimivejši sejem v severni Istri. Iz starega mesta v Trstu pripebuje najslabšo starlno — obleko in oblev — ki jo niti v predmestju niso mogli prodati, to razložilo na gola tla pred cerkvenim pragom in barantajo s kmeti za nakup.

Kar kmet kupi, zakuplje osem dni v rdečkasto prst in se potolaži, da vzame zemlja vse nase.

Po Martinjuje pa se vrne vse v staro, uberno uravnovešeno. Može pretakalo vino, žene so na poti po Istri, brinje se rdeči v brežinah. Hrib se vzpenja k hribu, vmes so ozke doline, suhe struge, krpe vinogradov, slaba zemlja in bori.

In vendar živi tu rod s trdo življenjsko hrbtnostjo in v vedrim duhom. Lastne oči ima in lastno besedo, ki jo skrivnostno goitja za zapahnjanimi vratl, ko je večer, ko je ogenj že skoro ugasnil, ko je osel zarigal svoj ročeji, zategnil, nadčloveški De profundis cele severne Istre. (Po »Slovenecu«.)

NOVE KNJIGE I REVIIJE

Uredništvo je primilo: MALI ISTRANCI, br. 7, ožujak 1939. Ova! broj ima sljedeći sadržaj: E. Radetić, Običeni skratc. Stjepan Perčević: Nezgodna uskrnog zeca. F. B.: Starica i razbojnici. Gabriel: Cvitan: Ribar Franc. Prikladražan: Prasićkanje. Bogumil Tonk: Rodna kuća. Šime Fučić: Potop. Iskrana zelja. Dvije glave. Klok i Jozić. Dječije novine. Nešto o papama. Jurjević kutić. Zdravije iz strani zemalja. Priroda. Zagomete. List izdaje i medijue Ernest Radetić. Cijena 1 dinar primjerak 12 dinara godišnje. Naručite se: Zagreb, Katliška 12.

NJIVA, Siev. 9 februar — Buenos-Aires. — izdaja D. K. D. »Ljudski odes. NAS ROD. Stev. 8. Ljubljana, urednik Josin Ribičić, izdaja Mladinska matica (Ljubljana, Franciskanska ulica 6).

MILJO MIRKOVIĆ U »PEČATU« U uredništvu novopokrenute revije »Pečate« u Zagrebu nalazi se i dr. Mijo Mirković (uz Miroslava Križču, Slavka Batušića, Draga Gallica i Krstu Hegedušića). U prvom dvobroju te revije objavio je Mirković opširnu studiju o utjecaju prodiranja novčanog gospodarstva na seljaštvo. U jednom od sljedećih brojeva donijet ćemo izvadak te studije. U posljednjem, trećem broju objavio je kritiku Budakovog romana »Ognjastec«

PISMO MOJE MAJKE

Eco neka znađe cijeli svijet kako je mojoj materi. Utiček kad dobjem njezino pismo, još prije nego ga pročitam, uvojerem sam da se njoj moralo nešto teže dogoditi, jer ona ne zna pisati, a šalje mi pismo jedino tada kada joj je jako teško, da ne može ni živjeti ni umrijeti. Čujte nju. »Tinjan, dne 24 III 1939.

Dragi moj sinko! Vajle san perala da zu te moći zabitl, kad si pošla tako u dalek srti, i jasno zato san Ti manje pisala, samo kako bin te le-glje zabilo. Ni troja pisma nis stila poiti po unega da mi ih šljie, znalo je pasati po misec dan i još eć, dokle mi ni stilo sra pušakult Pak san na koncu konca morala skočiti h Lorri Lovrine, zat von mi naj-bolje toga pisma zna prošiti. Von Ti i sad vo moje pismo piše. Ja neznan, da nego zgubi naše selo ki hi nan polle šljia naša pisma na hreatskem jeziku, kad sru tu mladež vade samo po njihovu. Koliko smo gorili zate, da si sritan kad morš goriti svojim jezikon. Dragi Nadalin! laglje je trpiti samo glad, nego glad i vo ča mi trpinjo.

Prija lita dan san Ti pisala, kako san teško prihilita našu hižu, fa nan je pošla na inkant. Nekat prije nis circovala, kad san mi drugi goriti da ljudi od tega moru i umrieti, ali danas je znau da se tako more umrieti za solon hižon u kojoj su toliki nađi dadi se rotiti i umri, a najednput ti dojd de niki i te hili san žnje, a ne pita te kuda ćeš sada? Pisen Ti to samo zato, da Ti znaš ako mi se ča dogodi i zašto i kako. Nebin se grizla, da je to utinjeno samo ment, ma kad je to počelo puli nas svaki dan se dogadjati. Ako me to ne zakopa, vniput me neće ni niš drugo.

Štla bin žičiti samo zato, da moren viditi ve ljude vrate — Ti me razumiš, fa ne sinko, da, da?

Zato san i morala da otpren toja pisma, zat me je to toliko mučilo, da san pomislila, da te mi sree pušakult. I tada san mi-bila, ma, dadi te zabiti mene i sve so-še se dogadjia rokoio mene? a u staken pi-sinu ča si mi pošla, san vidila da jednako pensauo i jednake briga imano.

Nadalin! noji! sad su mi toliko potrebna toja pisma, da bi čitan i da zabit na avo vo — ča se dogadjia rokoio mene. Ta Ti znaš, da se još nikad nis tučila, ma kad znau da jima nidi — nihki, ki na nas penaju, još te manje na to pomisljati, zat za zlin dojde dobro.

Sada ne čekau z zaprita pismom, nego sru pušiti i šljiti žetle h Lorri, da mi šljie, kako vi u svilu živite drugace, nego mi vnde.

U jenen pismu si mi pisa, da tu deboto srt jidu bitl kruti. Sinko, piši mi dali ga i Ti? Kako je to vrtika razlika, da vodi vnaa ni drugo, a u tate da imate dosti bitkega. Nadalin! dali se domisljati? kako je znalo vode manji nikoliko štemanu, a da ljudi nimaju ni jedan kučić trkutivjeva kruha. To su valje prokleta vrimena, da ni-kad neše pasati.

Znaš i ovo, učera san brala loze pull Jurinhi, ča su ubristevali, i kad san se zagledala u zemlju, vidila san kako sru nite, cvita i pupa, pak san mislila, kako bi mogli srt ljudi živiti od te tako dobre zemlje, koja sru podnosi, a ne jedan drugoga zaka-pati prija vrimena. Tako me je niti mu-čilo u sru, da čovik ni to malo ča je na svitu ne more živiti, unako kako bi triba.

Tako gledajući u loze kako plaču, počela san i ja plakati. Da san bila sama ja bitu se bila na cili glas isplakala, ma tamo su bitl i drugi seljani, a forš su i vont u sebi plakali, a mi ne damo nemetu znati, koliko naše sru, pa se ne damo znati, koliko naše sru.

Čujte samo mi slabih vrimena pritrplji, a tako čemo i vojsto koje je najslabije, a forš ča te bitl zadnje.

Razgovarala san s locama po tiku. Plaćite vi, kad vama se ne more zavruniti plać kakoi nan

Plaći loze plati! sru dokle ti ne dojde pravi gospodar, koji te voliti toju zucu nego ti toje vino. Vni koji ti vino piše, von nezna koliko si ti prija plakala i koliko si muku trpila dokle si vino znojila, koje ti drugi piše. Ne, von lo nezna, von ga samo piše i niš ne pensa, nego kako te ti ga popiji. Da bi mu zadnje bilo, pak polle nebiš tribala ni ti ni ja da plaćemo.

Ma ča san se ja zaprivala? zajno pensa na tebe, pak zabiti da Lovre piše svaku besidu, neka piše neka, toje dobro, da se zna ča ki pensa.

Znaš Nadalin, da mi vno ča si mi pisa valje jide po glavi, da te dojtj vime kad čemo se viditi, unako slobodni. To bin rada dočekati. vni put mi se pera da bin laglje umrja, nego sada easpala.

Za sada je dosti sinko. Svako dobro Ti želi toja mati.

I ja Lovro. BOK

TON SMERDEL: SJEĆANJE NA ONE PROSLE DANE

U daljnji tutnji... Zrenik sav je u munji. U noći tutnji i pas bez krova zavija sada, dok lišće prvo na vjetru pada. U daljnji tutnji... Pitam te, sree, gdje su one sunčanč boje i riječi plamne, čovječe, tvoje? — U meni sjećanja se gase, cijela se zgrada sanja treste i od nekadašnjeg sanjara, dok tutnji u noći bez zvijezda u duši boga nova je brazda, jer ipak osta miso bivšeg čejnjara.

Politika

Sušan, 9 aprila 1939. — Mnogi drže da je politika umjetnost, ali mi čemo za politiku reći da je to samo vještina, koja se sastoji u odobravanju metoda, načina i sistema kojima ljudi vrše svoju društvenu život i na osnovu kojih jedna narodna zajednica i na osnovu kojih jedna narodna zajednica izražuje svoj pristanak, kulturu i opću društvenu djelatnost. I ako ispravno shvatimo ulogu društvene politike, ako uzmemo u obzir da se tu radi o ustrojstvu života i o karakteru društvenog djelovanja u nekoj narodnoj zajednici, ako vidimo da je tu u pitanju sadašnjost i budućnost ljudskog društva, onda čemo se svakako složiti s mišljenjem, da je ispravno i korisno što se sve materijalne i duhovne tvari društva podređuju političkoj djelatnosti. Politički momenti imaju danas presudan utjecaj na razvitak prilika u društvenom životu svih naroda i narodnih zajednica. Tako je, zapravo, uvijek i bilo pa će tako uvijek i biti. Ali upravo svemu tome, možemo postaviti konceptivno da je uloga politike u društvenom životu — oblikovanje prostora ljudskog društva — danas prebitnija, jer politika i politički život više monopol pojedince. Nekada je u političkom životu bilo mjerodavno samo mišljenje raznih profeta i lordova, a danas u društvenoj politici uzimlju aktivniji učestvo i najširi narodni slojevi, koji onda svojim političkim djelovanjem daju ton i karakter čitavom društvenom životu. U stvari, svi društveni slojevi su već odavno uključeni da svi svoje snage stavu u službu svoje političke misli.

I nacionalna misao ima izrazito politički karakter. Kad je nacija ugrožena, nacionalna svijest uključuje sve narodne elemente bez obzira na društveni slojeve i političku filozofiju koju isporučila neka sredina, a kad je nacija zarobljena, kad su svi nacionalni elementi osposobljeni, zanimaju se u nacionalnu misao dominantnu ulogu u političkoj borbi za slobodu i za nacionalne zadatke.

U našem slučaju dolazi u obzir upravo ovo posljednje, samo s tom razlikom, što naša nacionalna misao ne uključuje interese raznih društvenih slojeva, jer danas u Istri samo jedan društveni sloj predstavlja naš narodni element. Onaj koji je u Istri Hrvat taj može biti, uz neznatne iznimke, samo seljak, radnik ili ribar, pa radi toga ti seljak, ribar i radnici predstavljaju jednu cjelinu u nacionalnom, kao i u socijalnom pogledu. A oslobodilačka borba našeg seljačkog elementa nije uslovljena samo nacionalnim, nego i socijalnim momentima. U stvari, postoji samo jedan naš jedinstveni narodni problem u kojem ne dolaze do izražaja razlike između nacionalne i socijalne strane naše borbe, jer je i nacionalno pitanje u svojoj biti socijalno. I radi toga su svi članovi naše uže narodne zajednice međusobno duhovno najneposrednije povezani, tako da kao cjelina sačinjavaju jedinstveni politički front, jednu nacionalnu i društvenu shvaćanju. U ovom programu može odrediti sa, stoga, nar riječi i koja su aktualna pitanja današnje posmatra s jednog jedinstvenog gledišta, s onog gledišta koji je specifičan čitavom hrvatskom seljačkom narodu. U nekoj političkoj ideologiji usudotoženo je sve ono što karakteriše društveni položaj, težnje i sudbini jedne skupine politički samostalne. Radi toga političke ideologije poprimaju — često puta — i najizrazitije oblike religije. A pojedine političke misli imaju i svoje mučenike, svoje proke i svoje božanstva. Ali jedan narod, koji je politički sreo, neće nikada svoj politički rodni usviliti na stepen božanstva. Efičnost političkog djelovanja u nekoj zajednici osti — u prvom redu — o karakteru životnog interesa, o političkom i društvenom shvaćanju naših narodnih masa, kao o potencijalu društvene snage onih koji su etnonomski snazi. Sukobljavanje se interes i shvaćanja, formiraju se fronte... I čitav svijet je danas podijeljen na takve ideološko-političke fronte, a omjer snaga pojedinih fronta isrećava svaki društveni događaj. Tako se — onda — stvara historija.

Mi emigranti živimo i djelujemo u eriljgu tih raznih političkih i ideoloških strasti, pa je — radi toga — taj politički život zahtjeva i naše snage. — nas kao pojedince i čitavu našu emigrantsku zajednicu kao cjelinu. Ali naše političko djelovanje nije uslovljeno samo intenzivnom političkom djelatnošću naše okoline, nego kod toga dolaze u obzir i neki drugi, važniji momenti, jer naša emigracija ima i svoju specijalnu misiju koja se može očitovati samo pozicijom političkim, nacionalnim i društvenim djelovanjem sveukupne naše emigrantske izvornosti. I ako ispravno razloge koji su nas potakli da podijemo u emigraciju, možemo čemo vrlo lako zaključiti da smo mi politički emigranti. A djelatnost političke misli naše emigrantske zajednice može se vrlo lako odrediti. Ali ina još nešto. Mi nismo posli u emigraciju samo zato, jer smo se bojali svoje svoj politički neprijatelj, nego u prvom redu s namjerom, da ordje politički djelujemo, da intenzivno sprovodjamo u život program jedne države i narodne emigrantske politike. U protivnom slučaju, naša emigracija ne bi uopće bila opravdana, bar ne s nacionalno-političkog gledišta.

Program naše emigrantske politike je svakom jasna. I svaki član naše emigrantske zajednice svjestan je svih svojih dužnosti, svoje odgovornosti i uloge koju su mu priče dodijelile onim momentom, kad je postao emigrant. U našem slučaju bi riječ "emigranti" morala biti sinonim riječima "narodne borac", jer svaki onaj naš emigrant, koji — u isto vrijeme — nije i borac za svako idale našeg seljačkog naroda, odrekao se je, već i samim svojim držanjem, svoje zemlje i svojega naroda. Naši kod ku-

POŽAR V GROPADI ZAHTEVAL SMRTNO ŽRTEV

Gropada, aprila 1939. — Komaj te den dui je proteklo od velikoga požara v Lovski, pri katerem je prišel ob življenje nesusedselletil starček, pa že moramo poročati o slični nesreči, ki je zadela to pot Gropado. Pretekli teden je iz neznanih vzrokov prišlo koreli na postopju št. 11, Zaradi burje je postalo 15 stovov sena in druge krme takoi plen plamenov. Čet na slopie je bilo takoi ovito v ogreni in tržaški gasilci, ki so takoi nato prišli, niso mogli upešar rešiti. Omejili so se morali samo na zmanjšanje požara in so budno pazili, da se ne bi ogreni razširil še na ostala poslopja. Domačinom in gasilcem se je nudil pretresljiv prizor, ko je bila že vsa streha

v plamenu in ko se je pričevalo da se celo leseno in soroče ogrode vsak hip zruši. V istem trenutku so prisotni videli, kako je 24-letni Franc Gregorič tekol po garažni strehi, hoteč se rešiti iz objemja plamenov. Toda revč ni napravil nič par korakov, ko se je cela streha sesula s njim vred. Ta prizor je videlo samo nekoliko prisotnih in ostali so domnevali, da to ne bi moglo biti res. Ko pa so naslednjega dne preledavali ruševine so na žalost prepoznali, da je bilo res, kar so nekateri govorili. Med oserki in kamenjem so našli še povsem zgoljenoto truplo ubozege Gregoriča.

Zdravniki pred sodiščem

Reka, april 1939. — Listi so prinesli kratko poročilo, da so morali zagovarjati pred reškim sodiščem zaradi splava Marija Božič iz Opatiše in trije zdravniki, imena katerih na listi ne prinašajo. Državni tožilec je zahteval za vsakega dve leti in tri mesece zapor. Sodišče pa jih je oprostil zaradi nomanjkanja dokazov.

Utonila v vodnjaku

Gorica, aprila 1939. — Pretekli teden je v Bilih pri Renčah zgodila težka nesreča. 65-letna Marija Samigova je iz vodnjaka zajemala vodo, ko ji je nenadoma postalo slabo. Nagluna se je na nizek obzidek vodnjaka in padla preko njega v vodo. Prisotni so takoi prišli na pomoč, pa je bilo že prepozno in brezuspešno. Po naporom delu so jo izvlekli iz vode, toda njena truplo ni kazalo več znakov življenja.

30 let zopora

Gorica, april 1939. — Pretekli teden je bil pred porotnim sodiščem obsojen na 30 let zopora, 2500 lir denarne kazni in na 3 leta političkega nadzora Vladimir I. Cen, star 29 let, na poklicu mehanik, ki je bil kriv umora karabinerja Glavaniča Melisa dne 27. marca preteklega leta v Gorici. O tem dogodku je tudi naš list vslovesno pisal. Liken je ukradel kolo, pa so ga minotodji zasledili, ušli in predali omejenemu karabinerju, ki ga je odvedel v karabinersko kasarno. Med potjo se je nasrešlo Likenu pobegnilo toda karabinier mu je bil takoi za petami in ga končno tudi ujel. Ko je videl Liken, da je premagani je izvlekel revolver in izstrelil na Melisa tri smrtuosno strela. Toda na svedobi je bil prav malo časa. Že 4. aprila so ga prijeli v Trstu in ga spravili pod ključ.

O žitu v Istri

Trst, aprila 1939. — Tudi v Istri kakor v vsaj Italiji so morali kmetje takoi po žetvi oddati vse žito, kolikor ga niso tabili za najnuješe domače potrebe, posebnim zbiralnim uradom, ki so žito naložili v velikih shrambah (silosih). Cena za odkup je bila razmeroma visoka, toda istiski kmetje so bili nočno prikrajšani, kajti krajevni faktorji so jim odbili kar po 10%, češ da ima žito toliko drugih pri-mesi, od katerih ga je treba Seč čistiti. Dasi le bila ta trditve močno pretirana, so se morali naši kmetje udati. Sedaj pa je prišlo na dan, kakoi so krajevni organi tako postopili, iz žitnih zalog je namreč izginila večia količina žita, govorilo o kakih 1500 stovov. Kot osumljenje so arilski skladiščniki, toda ti so lahko dokazali svojo nedolžnost. Krivi so samo omejeni organi, ki zavzemajo dokaj visoka mesta v fašistični hierarhiji. Količina žita, ki je zadržana, katerega so zadržali zase in o nio na lastni račun raspolagali. Tako so opeharili ubozege kmetia in državo. Ker pa so na vodilnih mestih, ni o kakem postopanju proti nim niti govora.

Je imajo svoje zadatke, koje su oni do sada vršili, u svakom slučaju, samo časno i uspešno. Mi smo u zato, da manifestiramo težnje našeg narodnog elementa, da pred ciljem svijetom zastupamo njegove životne interese, da podržavamo i tražimo veze i prijatelj, te da na taj način stvaramo atmosferu koja bi omogućila poboljšanje postojećih prilika u kojima se, u ovom momentu, nalazi naša uža narodna zajednica. Ali mi smo ovdje i zato da podržavamo i nepredljivo veze između našeg neemigrantskog seljačkog naroda i čitavog naše nacionalne zajednice. Posledice te povezanosti mogu biti dalekosežne, i inat će svakako presidan utjecaj na budućnost naše zemlje i našega naroda, jer je naš element u Istri osuđen na propast u koliko se radije odvojen od naše općenarodne politike i našeg narodnog debta. I mi smo dužni da učinimo sve, kako bi ovaj naš zajednički našeg naroda ovdje i našeg naroda dalje bile što postojanije i što čvršće. Ali i te veze ne bi mogle biti postojane bez jedne izrazite nacionalno-političke pozadine. Oru finjenicu moramo uzeti u obzir u onim slučajecima, kad želimo dati jedan zdrav ton našoj emigrantskoj politici, jer na smjernice naše emigrantske politike mogu uticati samo ovi faktori: — društveno shvaćanje, odnosno ideološko-političko opredjeljenje našeg narodnog elementa u Istri, kao i karakter političkih prilika u hrvatskoj narodnoj zajednici. U konkretnom slučaju, naša emigrantska politika mora imati karakter koji će je jasno obilježavati kao hrvatsku i kao seljačku

Požar in avtomobilaka nesreča

Lokve, april 1939. — Da nesreča ne pride sama, to bi mogli potrditi vrnjuki in sin nesrečnega starčka Mavriča, ki je pri požaru zgubil življenje, kakor smo v prejšnji Istri pisali. Komaj se so malo odmahnil od nesreče in pokopali starega očeta, že jih doletela druga nesreča. Eden izmed sinov pokolnega Mavriča, udekar Anton Mavrič, star 50 let, je pretekli teden odpeljal z avtomobilom večio količino mleka proti Trstu. S seboj je vzel šestri 15-letno Marijo, 20-letno Terezo in 17-letno Ljudmilo Fandovo. Komaj nekaj kilometrov od Lokve, je Anton, ki je sofar, opazil, da avtomobil zanaša sen pa tje. Vsa njegova spretnost, da bi uravnovesil voziljo, je bila zaman in avtomobil se je prevrnil v jarek. Vsemu je precej pripomočilo slaba cesta in pa dež, ki je napravil blato. Anton si je zlomil nogo in dohlil večjo ranu po vsem telesu. Marija ima zlomljen nogo v kolenu. Tereza je zadobila težko rano na slavi. Ljudmila pa je uležela ranjena; nara težke rane na donjem delu telesa in pretres možganov. Vse je rešila nastaja odpeljala v tržaško bolnišnico, kjer bodo morali ostati no nekaj tednov. Avtomobil je zelo poškodovan in razlilo se je tudi več hektolitrov mleka.

ŠE TRETJI SLOVENSKE DUHOVNIK PRED KONFACIJSKO KOMISIJU

Trst, aprila 1939. — Razen župnika Kriela, iz Kojškega v Brdih, ki je bil obsojen na dveletno konfinciacijo, sta bila ozvezana pred konfinciacijsko komisijo pri gorški prefekturi še dekani P. Avlija iz Kobarida in župnik Brečca iz Cerovega. Tudi dva sta bila sleer izrečena, toda debila sta naloz, da so morata zlasti pri gorškem nadškofu Margottiju, kler bosta dobila obvestila o nadaljnjem postopanju. Ožino sodeluje cerkvena oblast v najtesnejši zvezi s političnimi državnimi in fašističnimi organi pri preganjanju naših duhovnikov in našega jezika v cerkvi. O tem priča tudi dejstvo, da bo imenovan za dekana v Istri italijanski duhovnik, iz Devina pa bo premeščen župnik S. Anič, proti kateremu že delj časa hudo rovarijo fašistični čimtelji.

Razvoj Italijanskog radia

Fašistička Italija izgleda da si je preduzela da bi postala najveća i najtača radiotelevizija u Evropi. Najveća italijanska preduzeća za davanje postoi u italijanskom predkraju Prato Smeraldo. Smatraju je najtačom postojom za davanje na svijetu i ona je najodličniji protivnik moskovske postaje i najopasniji konkurent engleske stanice u Davenportu. Ova postaja radi bez prestatka dnevno 24 sata i daje vijesti na 18 raznih jezika obažueli tako svojim emisiama cijeli svijet. S druge strane opet imada Italija sve potrebne uređaje ponudu kojih može da naralizira rad stranih stanica, tako da domaći slušači ne mogu da čuju protitalijansku propagandu stranih stanica.

DROBIŽ

— Trst. — 41-letnega Viktorja Kavčiča je suražnik uiel v času, ko je hotel pobegniti s nakradnimi stvarmi, katere je vzel v stanovanju Angule Vodopivec.

— Trst. — Pri dvočrtnih vratih je 75-letni Spedič Mihalec prišel med stebel in voz, ko je bas takraj zavozil v dvočrtni ga stisni, tako da mu je zlomil nekaj reber.

— Trst. — Pri Repentabru se je zaletel avtomobil v steno, v katerem so sedeli Gvidon Jerko star 20 let, Ezio Alberti in 21-letni Bolešjak Jakob, ki je sofar. Da bi se izognil koleščarju, je Dandel napravil oster ovinek, kar pa je povzročilo, da se je avto zaletel v steno ob cesti. Alberti in Baudeli sta zadobila lažje poškodbe, le Jenko je težje skupil, ker mu je počila lobanja in ima pretresene možgane.

— Trst. — Med družinami, ki so prišle iz Tunisa v Italijo, se nalajta tudi 19-letni iz Trsta, ki so pretekli teden prišle nazaj iz Afrike v rodno mesto. Fašistične organizacije si prizadevajo, da jih spravijo na delo in k služku.

— Trst. — Vojak A. Spina, ki je pred nekaj meseci povozil z avtomobilom katarino Vidrihovo, ki je dobila težke poškodbe po vsem telesu, je bil pred sodiščem oproščen, ker je dokazal, da ni kriv te nesreče.

— Trst. — V bolnišnici se je zatekel 19-letni mehanik Kazimir Stenpanič s številnimi poškodbami na rokah. Izjavil je, da so ga ranili v pretepu.

— Trst. — Z zlomljeno željstjo so pripeljali v bolnišnico 17-letnega pastirja Ivana Pezeticia iz Dan pri Lantšcu. Povedal je da je padel s kolosa.

— Trst. — Angelo Čokoyo iz Lonterja je podrl nerodni kolezar. Zaradi lažjih poškodb te bila prepušćena domači negl.

— Trst. — Pri padcu je 13-letni Danilo Perot zadel z glavo ob kamen tako nesrečno, da mu je oster kamen prebil oko. Poklicali so takoi rešilno postajo, ki je fanta odpeljala v bolnišnico. Zdravniki so izjavili, da je oko zgubljeno.

— Trst. — 30-letnemu Silviju Mozetiću je velika deska padla na glavo. Z obtočeno glavno so ga odpeljali v bolnišnico, kjer bo ostal 15 dni.

— Trst. — Umrl so Tavčer Ivan 54 let. Rudez Roman 28 Dan, Rudolf 60, Skubic Jozef 70, Zivko Karol 70, Kovacev Nikolaj 60, Gilina vd. Winkler Franciska 78, Štok Stefan 81, Ivance Anton 59, Krizman por. Čak Ivana 45.

— Trst. — 55-letni Kapič Alfred, knjižovec, je padel na tla iz se težje ranil na čelu. Pospelali so ga v trž. bolnišnico.

— Trst. — V morje je padel 45-letni Karl Benčič, ko mu je prišlo nenadoma slabo na pomolu Bersaglieri. Iz vode so ga izvlekli finančni stražniki.

— Postojna. — Na meji so prijeli nemškega državljanu Ivana Kopeckega iz Dunaja, ki je že večkrat prišel v stike z obmejnimi oblastmi. Odpredmili so ga nazaj na Dunaj.

— Trst. — S koleca je padel 18-letni Josip Trebičan, ko se je z veliko brzino vozil po ulici. Pri padcu je zadel z glavno ob pločnik in prenesli so ga v bolnišnico v težkem stanju.

— Trst. — Tržačani so pojedli preteklega leta 7,649.921 kg mesa, od tega 1,950.029 teletine, 1.931.328 ostale govedjine, 1.800.000 volovskega mesa, 430.717 kajskega mesa, 829.903 svinjskega mesa, 58.275 kg mesa domačih zajcev. Na vsakega Tržačana odpade na leto 30 kg mesa.

— Trst. — Pred sodiščem sta bila obsojena zakonca Čeh Josip in Marija. Obtožena sta bila, da sta se zoperstavljala gostilničarju Ladislavu Kresu, ki jima je nametil v gostilni policijsko uro, pa sta kljub temu od njega zahtevala vira, dokler se niso vsi malo potokili. Zakonca sta bila obsojena na preko 100 lir den. kazni.

— Trst. — 41-letnega Stefana Stanto so obsodili na 5 mesecev in 23 dni zopora in 783 lir denarne kazni, ker je kradel električno strujno.

— Trst. — Ko so razkladali premog s parnika je padla velika deska na dva delavca. Enega je pri tem ubilo, a 26-letnega Antona Naprotiča teško ranilo.

— Solkan pri Gorici. — Sredi preteklega meseca je umrl kot žrtev marnetstva 33-letna Zofija Kanclerjeva. Zauščica moža in dva otroka.

— Zgonik na Krasu. — Poročil se je Janko Obad iz Saleča z gđ. Marijo Škrkovo

— I. C.

DJELA NAŠE EMIGRACIJE

Društva se miješaju kao i pojedinci koji ih sačinjavaju. Na naša emigracija ne može da izbegne tone prirodnom zakonu. Nije lako dati sliku naše emigracije danas, a još teže kakova je bila pri svojem radjanju. Da se razumijemo: emigracija je posijana od Maribora do najnepodniznijih predjela Makedonije i Južne Srbije. Ima nas sedamdesetak hiljada, i što je ta armija učinila kroz tih dvadeset godina? Za one preko i sebe ovdje? Je li se bar temeljito pripremila za rad ili se rastvarala i gubila energije?

Preosnujemo naše trome ovdje nekamo u Bosnu, slabo će biti gradnje, više je vino, Seobom, ljudi miješaju uvjete za život i sredinu, prekida se kontinuitet i pokušava se prilagodjivati novim prilikama koliko — toliko. Bezuvjetno su pripreme za rad jedan od najvažnijih poslova. Kada mašinerija krene, ljudske ruke se nekako lakše ukapaju u rad i kad bi se mi bili spremali dvadeset godina za glavni dio poslova, to pripremanje bi ptičioliko velikim uspjesima. A što se je dogodjalo? Mi smo klipsali za dovođenjem i zbijavanjem. Nesreća za nesreću morale su da se survuju na male ljude i narode, pa da se kod nas pokrene nešto pozitivno — — — Dokazom je naša emigracija u Zagrebu — — — Led je krenuo, Napetost i uzhihanost u svijetu nije postojela ni naše redove. Nažalost je morala da pokrene zdrave snage emigracije. Ona je pokazala veliku volju za rad. Neće da buduće generacije ukazuju prstom na jalovost onih koji su prethodili i zarih glave u pijesak daleko od toga da pokušaju računice svojega nerada. Sakrili nerad i legitimaciju da ne izazovu reakciju zdravih delova i da mašina ne krene. Tu deviznu je trebalo stvarno ispitivati i dizati visoko, se vital stvarno stanje pokreta. Čak i deklaracije su bile slabe i nezapažene. Govori, skupštine, konferencije, cirkulari, predavanja, unutarnje nesustasice i trvenja; toliko karijera, toliko tuberkuloznih, toliko mrtvih. Zar je to slika? Je li to sve? Siente za budućje veliki polihvat?? Daleko od toga. »Sve ovisi o situaciji...« čuje se ozbiljno i značajko obrazlaganje pojedinaca. Okreni se poslije toga na drugu stranu i spavaj mirno dalje dok ti iz vana ne dođe »ono što svi očekuju«, »što će biti nauka na posljedica razvoja međunarodne situacije...«

Dugo čekamo da neko dađe kritičnu ocjenu našega stanja i naših snaga. Da se prebrojimo i raspođjelimo alat, i onda upozorenje: »Čuvajte lijepe ruke, da se ko ne ozlijedi, da ne bude iztravan! Može da bi htjeli još i radniku dati rukavice da ne dobije žuljeve. Pa makar ih i sam platio (rukavice, razumije se). I onako je lako odbiti. Pa to je u dnevnoj praksi.

Konačno; nastaje čas kada se dižu koprene i maske, kada se mjeri snaga. Znak je stvarne snage otkrili pogreške, jer je to uvjet da se one mogu ukloniti. Gdje je prije počelo? Teško je to kazati: da li u našem društvu u Zagrebu, Brodu, na Sušaku, u Boszradu Ne ćemo se očitovati za hovorikama, jer je to daleko od svrhe. Važno je to, da pronadjeimo bolest da bi joj našli lijek. Glavno je da ustanovimo dijagnozu. A liječiti ćemo bolesnika skupno, odlučni, združeni i složni. To je cement za velike gradjevine. Njima odgovaraju velike žrtve. Kada se nameću, primamo ih. Upravo stoga jer hoćemo živjeti.

Zagreb, pred Uskrs 1939. Iančina

MANJINSKA ŠTAMPA U VOJVODINI

Njemačka i mađarska narodna manjina, je van svake sumnje, svjesna ogromne važnosti javne riječi, štampe, u ostvarivanju svojih ciljeva. Ohje mađinske obradnje štampi veliku pažnju, tako da je manjinska štampa u Jugoslaviji veoma razvijenaa, a manjinski listovi mnogobrojni. Mađžari u Vojvodini imaju četiri dnevna lista: »Regel Ulsazg« (Novi Sad) »Uj Hircok« (Sombor), »Naplo« (Subotica) i »Hirador« (Petrograd). Nijemci imaju dva dnevna lista: »Deutsches Volksblatt« i »Deutsche Zeitung« u Novom Sadu (večernje izdanje »Deutsches Volksblatt«). Mimo toga je interes mađarske manjine u Vojvodini zastupa trideset nedjeljnih i mjesečnih listova, a njemačke četrdeset. Osim u Vojvodini imaju Nijemci svoje listove u Hrvatskoj i Sloveniji (Osijeku, Zagrebu, Kočevju itd.) tako da se broj manjinskih listova u Jugoslaviji kreće oko osamdeset.

VELIKA TIHOTAPSKA AFERA

Postojna, marca 1939. Kakor piše tržaski »Piccolo«, se oblasti, že zopet zasledile novo tihotapsko afero, u kateri so tihotapci, kakor pravi list, na prav diplomatski način prikrivati tihotapstvo lesa iz Jugoslavije u Italiju. Ko je tako pred nedavnim časom pripela veća količina lesa čez mejo, so obimne oblasti podvezle vse mere, da ugotovijo, če se je transakcija v pravilnosti izvršila, ki se je zdelo na prvi pogled precej sumljiva. To poročili in obraduhili je prišlo oblastem na uho, da na tisoče debel prihaja čez mejo opremljeno z vsemi potrebnimi dokumenti kot tranzitno blago. Les prodajajo tvrkam v notranjost Italije in evropske oblasti so dosedaj debila označevala s evropskimi oznakami ter še s posebnimi konvencionalnimi znaki. Zaradi tega so se pritoževali vsi dvovalstnik in so proti temu zelo ostro protestirali. Osebo pa so bili prizadeti, ko so nastopile sankcije in ko je bil promet zaprt. Italijanskim oblastem se je tedaj zdelo marsikaj sumljivo. Da bi si odpomogli, so lastniki gozdov u občinem kraju pregledali vse dogovore med Italijo in Jugoslavijo, ki se nanašajo na promet z lesom in so tako na veliko iznenadjenje Italijanskim oblastem po »diplomatske poti, kakor piše tržaski list, resili zadevo v svoj prid. Iz pozabiljenja (morda za tamkajšnje oblasti) so otepi pozabljeno klavzuro v nekem starem obojestranskem dogovoru med Italijo in Jugoslavijo, ki pravi med drugim, da je posebnikom v obojnem pasu, ki imajo gozdove, v katere ne peljejo z italijanske strani nobene ceste, dovoljeno, da prepeljejo svoj les po določenih prehodih v Jugoslavijo, odkoder ga potem po železnici ali po večjih cestah ropot spravijo v Italijo, ne da bi za to placali

VAŽNA EMIGRANTSKA STATISTIKA

Statistični odtsek zveze emigrantskih društter, za kongres, ki bi se moral vršiti lantsko leto, izdal obširno poročilo na 31 tipkanih straneh. To poročilo je opremljeno tabelama s tabelami, ki so ne samo zanimive, ampak za vsa naša organizirana emigracija, izredno važne. Že korak sam, da se sestavi statistika o vsem emigrantskem življenju, je važen. Veendar pa se ne mi zdi, da bi statistika, ki so jo prejela predavcem vsa društva, našla premalo zanimanja med članstvom in da bi je našla najbrže svoj kot v arhivu, ne da bi jo ta ali oni prestudirali, in o njej porotali bodisi na društvenem sestanku ali pa na odborovih sejah. V par vrsticah podariti vse, kar bi hotel, je težko. Hočel bi se le odzvati na slednje pripombo, da bi morala društva o tako važni organizacijski zadevi gororiti in razpravljati kolikor se da obširneje. Za vsa društva je nameč obdelana statistika nekako sprečevalo, v katerem se kaže njih delo in njihova zavednost kot članice neke zveze organizacije. Kot nekaka slaba ocena se more u. pr. smatrati za posamezno društvo žrtica, ki je zaritana v posameznem statističnem predelu. Ta kaže, da društvo ni izpolnilo niti v tej stvari popolnoma svoje dolžnosti in nudiho zbirateljem popolnega materiala. Če so, oz. bi društva statistiko natančno pregledala, bi brez čezma v bodoče popravila ta svoj nedostatek. Vse material, ki ga nudi ta statistika pa je zelo rozen tudi za bodočnost, ko se bo pisala zgodovina emigracije. V tem oziru pa bi bila naloga društter poskrbeti, da se vse napake in nedostatk, kolikor se dajo, popravijo in statistike čimboli približno resničnemu stanju. Vse to pa bi se došlo dosti la, že bi posamezne organizacije vzelo resno v prives statistike in o vsem obveščale odtsek, ki je prevel tako važno in teško nalogo. Tudi v listu bi se moralo o tej gororiti in razpravljati.

»Mi ne možemo nikdar dopustiti, da mladi Talijani imaju i izvršuju divlje vjere: jednu katoličku i jednu katoličku. Čovjek može biti ili fašist ili katolik.«

»REGIME FASCISTA«. ROMA.

IVAN BOSTJANČIĆ:

VEČER NA VOLOSKEN

Z večer seni prekriju sive škaline. Po njimi pasa žena i kriči na decu, ka se igraju pod marunon, na pijace. Kuće postaju se siveje, ma jedra bark s porta se zabele, zazibju se i počivaju na more va tišine večernje bonace.

S puneštri vise stomanje i modre kalcecte kreate škuj i ki pijani barkajol meri kantune, zibje se i boga prekune. Na prage sede starci, sako toliko se ki od njih pomakue i ko mu se pipa ugasi debelo pred soban pjunc.

Z Reki prihaja večernji vapor. Što crbeni lampi gori, prihajaju se bliže i još malo pa će vapori koštati. Fakini po porte teču, da brže cimu s kraja čapaju, aš ki zna ko neće ki nemi furešt ovdeka skreat.

Pa onput se jarva ura s turna nad celen kraje. Krovci se začne i miće puneštre va mrake orjone blišće. Škaline su tih, va mrake siveh kuć z seni su prekrite. i po njimi još samo bosc nogc kasnega otroka beže.

JURINA I FRANINA

Frantina: Ča ti se para, Jure, lipo se ta svit lombuliva.
 Jurina: A lipo, vero!
 Frantina: Najprvo daj mi da si uzmem ovo ča param da je moje, pak pokle i uno ča je moje i ča je tvoje.
 Jurina: To je diboto tako, kakoj da bi ki meni zvaljia najprvo kuret i reka da je njegov, pak pokle šifjar i brnavreke, i ustali bi mi samo upanki!
 Frantina: Ala, krv moja, ta svit je rivā biti priz vire! Ko mi ne daš uno ča mi se para da je moje — tuči se! To tako nisu delevali janka uni stari ljudi jedanput ča su ovece kredevali pol nas!
 Jurina: Tuči se: A porka ladonja, ki išče baruči bi tribo: da je i dobje. To ti je konoj uno kad je u ostarji pol Marje Sporkje je li Tomine u Vodnja nu niki se pokaziva muškardin damu ni nidan ravau i z svakim bi se bija tuka, maža z digeton uokoli i »porko uvo, porko uno, ninea niman strah«.

Frantina: I najzad se he je našlo nekoliko, su ti ga lipo htilli van z osterje, skupovali ga i striskali, pak su ga poskali dcma da se tuče z sojima brekl ko čc.
 Jurina: Tako bi bilo tribe valk učinitii...
 Frantina: Pa da — magari da ti dođu i s krunom svetoga Štupana.
 Jurina: Ma ča se on ni bija utoplja u moru?
 Frantina: Ne uno je bija Sent Ištvan ča ga tallianski kajš bija profonda.
 Jurina: Ja san para ča je to svjeleno i valk mi se strvali da će i njih jedanput zala bo dopasti.
 Frantina: A goru da je Čenbrilć počea, mahati napro z lunbrinjo, foršl čc ča i biti. Samo znaš, lunbrinja i digeta ne greču skupa!
 Jurina: Kako bilo, brižan ti je, bli, moj Franc, kemu drugi pamet sole, bija to čovik je li narod, a pali nas su valk gorili: Ko čcš viditi ki ti je pravi preteča, ga je tribe spoznati u najveće potribi, a z lplima besidami se unih z digetami ne more niš dopovidati.
 Frantina: Ma, lipo krv moja od besid dojde do dila a ti z digetami bi mogli biti mirniji aš jedanput bi i oni mogli dobiti patapade kako su ju bili do bili!
 Jurina: Amen Bože! Franc moj, usliši ti se ča prvo, to bolje. Daj Bože da bismo i ja i ti svi naš brižan svit imali kitlu lipli Vazan ...

PREDAVANJE O BALOTI

S u s a k, aprila 1939. — Nedavno je Udruženje djaka Drž. trg. akademije u Sušaku priredilo jedno uspješno predavanje o temi: »Mate Balota i čakavska Ilirika«, u kojem je predavač svestrano obavio Balotin Književni rad i u vezi s time istaknuo vitalnost naše čakavske riječi.

JOZE MAVRENCIĆ ŠESTDESETLETNIK

Maribor, 30 marca 1939. Pred dvomi tedni je praznovao šestdesetletnico življenja naš rojak Jozc Mavrenčić, nosenik in trgovec v Mariboru. Po rodu je Bric in sicer iz Biljane, kjer je pred šestimi desetletji zagledal luč sveta. Služil je kot poštni uradnik v Trstu, a po vojni se je preselil v obojni Maribor, kjer si je uredil novi dom. Tako tam preko kakor tudi v emigraciji se je naš rojak pridno in z vneto udeleževostjo in deloval v vseh naših in drugih nacionalnih društvih. Jubilantu želimo se mnogo srečnih let!

»ATESIA AUGUSTEA«

Ob priliki dvajsetletnice ustanovitve fašizma so pričeli izdajati v Boznu na Južnem Tirolskem novo revijo, ki nosi ime »Atesia Augustea«. Revijo je pokrenil prosvetni minister s podporo ministrskega predsednika. Ureja jo prefekt v Boznu Giuseppe Mastromattei. Za prvo število je sam Mussolini prispeval nekot združenih besedi, kakor tudi prosvetni minister. Revija ima namen povdarjati italijanstvo Južne Tirolske

**SA SASTANKA
BIVŠIH ARSENALSKIH RADNIKA**

28 III sastalo se u prostoriama društva »Istra« u Zagrebu oko 30 bivših arsenalskih radnika. Imade ih još mnogo više u Zagrebu ali svi nisu mogli prisustvovati sastanku. Razlog se može navesti, jer se on može zaključiti po onima koji su prisustvovali. To su pretežno stara ispušena lica, pogriješena lica, koje je neimaština — gotovo utukla, sada pod stare dane, a da su prethodno svu svoju energiju ostavili u puljskom arsenalu kroz trideset i trideset i pet godina svoga rada, plaćajući istovremeno i penzione fondove kroz cijelo vrijeme svog službovanja, a danas im to neće da priznaju ineredovani faktori i ako zato imade pisanih dokaza da kojima im pravo na mirovinu pripada. Duži su iz krajinje periferije grada a nađi da će čuti možda povoljna rješenja koje se pravleči iz godine u godinu, iz iniesteta u inieste. Nekoli nisu mogli doći, ne zato što su moguće bili spriječeni, nego jednostavno zato što im je daleko u grad, a njihove slabe staračke noge ne mogu ih nositi par kilometara.

Imade ih medju njima i onih, koje danonice vidimo na zagrebačkim ulicama sa metlom u ruci, da si zasluže ovaj minimum za održanje golog života sebi i svojoj ženi. Imade i takovih koji po zagrebačkim uglovima prodaju novine i to sve zato, jer se od 1931 godine vuče rješenje penzije i priznavanje godina službe ovih radnicima. Mnoge su se akelle poduzele, mnoge molbe razaslale. Svuda shvaćaju opravdanost, ali ih nitko ne riješava. Spisi cirkuliraju od jednog do drugog resornog ministra neriješeni.

Stari radnici koji stoje pred grobom, otlužili su od 15 do 35 godina u arsenalu i bili efektivi, imali pravo na opskrbu po propisima radničkog pravilnika od 1909 godine, ali ova stečena prava im ne priznaje nitko.

Jedan dio ovih radnika, nakon stolna Austro-Ugarske nastavio je službu i u resoru Ministarstva saobraćaja, ali u ovdje im godine provedene u austrougarskom arsenalu ne priznavaju, a starije ne primaju ni u penzionirani fond, premda kaže izričito član 6 Saint-Germainskog ugovora da se godine provedene u državnoj službi Austro-Ugarske imadu uračunati kod nastupa u državnu službu bilo koje države nasljednice za penziju i unapređenje.

Mnogi su od ovih radnika već izbačeni iz službe zbog prekoračenja starosti od 60 godina, bez ikakve mirovine, a nekoli sa malom mirovinom za provedene godine kod državne željeznice, od koje se ne može ni stan platiti.

Da im se prizna sprovedene godine u službi arsenalu nisu potrebna nikakva izvanredna finansijska sredstva, ni posebni pravilnici, već treba priznati opravdanost stvari i na osnovu već postojećih zakonskih ovlaštenja ispraviti tu nepravdu.

Jedna se deputacija spremna ovih dana do ministra saobraćaja da pospiješti navedeno rješenje, jer je uvjeren da će ineredovani faktori uvidjeti opravdanost zahtjeva bivših arsenalskih radnika. — J. G.

IZLET U ISTRU

Sušak, 2 aprila 1939. Drž. trg. akademija u Sušaku priredila je 29. proš. mjes. Jednodnevni izlet u Istru, u kojem je učelo učešća oko stotinu učenika i učenica ove škole. Izletnici su krenuli preko Rijeke na Plomin i Čepelko Jezero, gdje su pregledali razne tehničke naprave i instalacije koje se odnose na isušivanje tog jezera, a upoznali su se i sa stvarnim posljedicama takvog rada, jer su videli jedan novi prostor, na kojem je danas najefikasnije oživotvoren racionalna arhitekturna djelatnost desetineog elementa, a koji je do nedavna, ležao pod vodom, pa kao takav nije koristilo ni domaćem stanovništvu. Dalje su izletnici proputovali kroz Labin i u Poreč, gdje su ih fascitički omladinci vrlo lijepo dočekali. Iz Poreča su se vratili na Sušak, preko Pazina i Plomina. U Krapnu su također htjeli pogledati tamošnje ugljenokope, ali im tu molba, koju su u tu svrhu uputili resornom ministarstvu, bila odbijena. Učenici trgovačke akademije bili su oduševljeni ovim izletom, i duboko ih se je dojmila Istra koja po pričanju izletnika — na svakom koraku manifestira svoj autohtoni narodni karakter. Povođom toga, moramo još napomenuti da oni učenici, koji su rođeni u Istri, nisu mogli prisustvovati tog ekskurziji. (f)

IZ UPRAVE

Podgornik Franc, učitelj, Leskovec. Pretplatu ste platili do 1. VIII. 1938. — Dr. D. Erman, Osijek. Sa zadnjim iznosom podmirena je pretplata do 15. I. 1939. — Tominić Albert, Baška. Vaša je pretplata plaćena do 1. VII. 1938. — Čehić Ante, Osijek. Primiti smo zadnju pošiljku i poravnati Vašu pretplatu do 31. XII. 1938.

U FOND »ISTRE«

U FOND »ISTRE«
Kao oprost od direktnog odgovora na primljene čestitke prigodom moga jubileja, darujem u fond »Istre« dinara 100.— revolucionarac i čovek.
Viktorija ud. Škoda iz Tivta daruje u fond lista za uspomenu svoja pok. supruga Grge Škoda Din 50.—

**KONAČIŠTE
»CENTRAL«
SUŠAK, Telefon 154**

Novo otvoreno — U samom centru grada sa 11 krasnih, moderno uređenih soba.

**HOTEL
»JADRAN«
SUŠAK**

Telefon broj 120
Tople morske kupke

**JADRANSKA PLOVIDBA
D. D.
SUŠAK**

Brza parobrodarska služba iz Venecije i Sušaka za Dalmaciju i obratno

Polazak iz Sušaka dnevno osim srijede i subote u 16 sati

Turistička putovanja iz Sušaka za Dalmaciju, tri puta sedmično uz umjerene paušalne cijene.

Svakodnevno parobrodarske pruge za sva mjesta na domaćoj obali

11 dnevna paušalna putovanja iz Sušaka i Trsta za Dalmaciju, Albaniju i Grčku.

Upute i prospekte daju: *Direkcije u Sušaku i sve njezine agencije, kao i uredi Patnika i društva Wagons-Lits Cook*

**»PROSVJETA«
KNJIŽARA I PAPIRNICI
JOSIP H. AHMETOVIĆ
SUŠAK**

Pisaci pribor, najveći izbor i najniže cijene. — TELEFON BROJ 373

SITUIRAN TRAFIKANT

voj invalid (z umetno roko) in radi voj. postelje inžen. isče (radi starosti) primerno kompanjona. — Pogoj: Vestransko samostojna, skromna in vestna ter vešća vsaj deloma tudi nemščine in ljubiteljica domače primorske kuhinje. Ponudbe z opisom osebnega in gmojnega položaja je poslati na Upravo podružnice »Jutra«, v Celju pod značko »Starejša kompanjona 62«.

**GRADJEVNO PODUZEĆE
BOREN EMILI**

OVL. GRADITELJ
S U Š A K

**BUFFET
»JADRAN«
SUŠAK**

Račkoga 10 — Telefon 411

**JERKO KOVAČ
URARSKA RADNJA
SUŠAK
MASARYKOVO ŠET. 3**

**BRAĆA
MARČELJA**

Veletrgovina zemaljskih proizvoda i kolonijalne robe

SUŠAK

Pošt. pret.: 181 — Telef. 38

VLASTITI MLIN

Stanica — ŠKRLJEVO
Telefon — SV. MATEJ 1
Telefon — BAKAR 17

**AUTOBUSNI
PROMET**

Milivoj Čabrijan
SUŠAK, Telefon 185

SAPUNARA

REČINA

Ing. KONRAD MOHOVIĆ
SUŠAK

MILAN FÜRST

Trgovina željeza i željezne robe

SUŠAK

Trg Kralja Aleksandra
Telefon 50

**A. LORENCIN
»AUTOPREVOZ«**

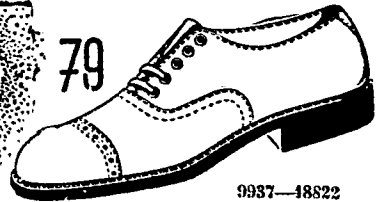
1

Agenturna i komisiona skladišta

SUŠAK

Telefon broj 437

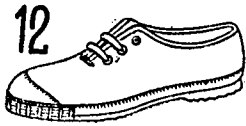
KOJE ĆEMO za Uskrs?

79

9937-48822

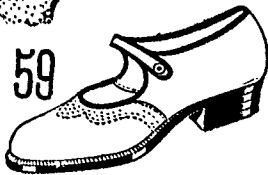
Evo dobrih cipela za činovnika, trgovca i zanatliju. Izradene od boksa, sa kožnom tabanicom i nepoderivim gumenim donovima.

12

45301-2204

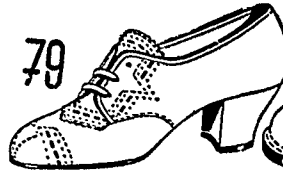
Za lijepe dane najjeftinije i najpodesnije dječje platneno cipelice sa gumenim donom.

59

4644-14603

Izdržljive djevojačke cipelice od boksa, sa špangom preko rista, sa kožnim donom i niskom potpeticom.

79

2425-16121

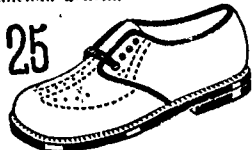
Praktične i lakše cipele od finog te- lećeg boksa sa solidnim ukrasom i poluisokom potpeticom.

99

8927-14683

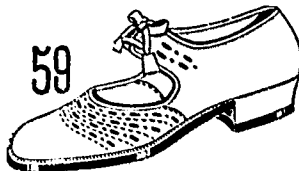
Elegantne cipele, gospodi za proljeće! Od sivog ili drap semiša ili od kože, ukrašene rupicama, sa kožnim donom

25

44291-8457

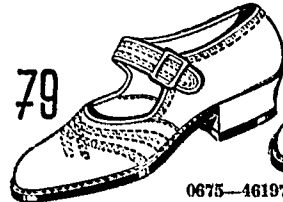
Novost za djecu! Proljetne dječje cipelice, izradene od diftina. Lagane i udobne za šetnju.

59

3695-16121

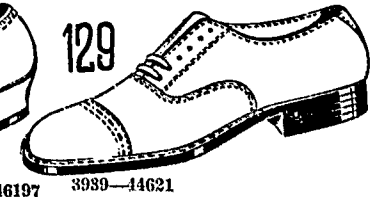
Zenske cipele od boksa, za lijepe proljetne dane, sa kožnim donom i niskom potpeticom.

79

0675-46197

Zenske cipele sa širokom špangom preko rista, kožnim donom i niskom potpeticom. Udoban oblik i niska potpetica sačuvat će Vam zdravu nogu.

129

3930-14621

Gospodi dobrog ukusa najbolje pristaju ove cipele od najfinijeg legćeg boksa, sa kožnim donovima i potpeticom.

49

5891-64853

Vaše dijete obradovat će se ovim finim cipelicama od laka koje imaju vrlo lijep ukras od nubuka.

59

34295-9178

Ukusne ženske cipele za proljeće, kombinirane od plavog i bijelog diftina, sa niskim potpeticama.

99

2605-46657

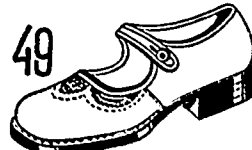
Novi proljetni model, izraden od finog smeđeg boksa, sa kombinacijom semiša, izdržljive, pogodne za proljetne šetnje.

149

3630-44748

Udobne i izdržljive cipele od najfinijeg telećeg boksa, radene po engleskom modelu. Na ram šivene.

49

2442-74829

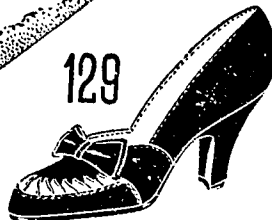
Novi dječji model za proljeće. Izraden od finog boksa, sa ukrasom od zmijske kože.

99

2625-66650

Praktične ženske cipele na šnir, izradene od finog crnog ili smeđeg boksa, sa kožnim donom i kožnom potpeticom.

129

6305-94262

Amerikanski model, cipelice od prvorazrednog plavog semiša, ukrašene mašnom, sa visokom potpeticom.

Rata